

Анатолій Пенцінський

ПОБАЧЕННЯ З СОБОЮ

Вибране
Книга друга

м. Хмельницький 2018

ББК 84(4Укр)6-7
Н51

Літературно-художнє видання
Анатолій Йосипович НЕНЦІНСЬКИЙ
ПОБАЧЕННЯ З СОБОЮ
вибране

Анатолій Ненцінський
Н51 Побачення з собою... (вибране): – Хмельницький, 2018. – 156 с.

Приватна друкарня ФО-П Сторожук О.В.
м. Хмельницький, вул. Проскурівська, 19.

Перша книга вибраних творів поета А.Ненцінського – «Полиновий плин» – побачила світ у 2009 році. До Книги другої автор вибрав поезії з молодих збірок і фрагменти з творів, написаних упродовж 1992 – 2018 рр. Їх назви – у Автобіографії наприкінці цієї книжки.

Наразі укладає А.Ненцінський і повне вибране – Книгу третю. Має надію, що вона піде до читача уже в наступному році...

ISBN 978-617-513-490-0

© Ненцінський А.Й., 2018
© оригінал-макет ФО-П Сторожук О.В., 2018

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Ув очі глянула: «А ти вже постарів... То я не знаю, бути чи не бути мені з тобою о такій порі. Я, чоловіче, вибач, на розпутьті. Подумати: це ж п'ять десятків років терпіла я блаженного тебе.

Ти підупав, а я іще нівроку, і кличе в далеч небо голубе... Візьму з собою – на ходу заснеш, зганьбиш мене перед людьми і світом. То краще на травичці ляж-полеж... Там подрімати можеш чи поскніти...

Пощо гадати : «А коли б...якби...», коли переді мною – достеменно...

На дачу їдь, їди збирати гриби, але, мій сивий голубе, без мене...»

А я подумав: «Господи боронь – перечить жінці. Не кити, не сердься. У тебе ж є ліричний он герой. Хай він прихилить душу дами серця.»

«Я ще козак. – Всміхнувся він мені. – І то дарма, що, як і ти, вже сивий... Явлюся їй при шаблі й на коні!»

І я відчув його в собі на силі.

В нові натхненно він пішов рядки... Знов задзвеніли, як бувало, рими,

і символічно зблили клинки...

Ми з'онорово юність повторили!

Та тут неждано мій герой заснув. Літа знака дались... чи перевтома.

Ліг у стару, зарослу борозну, сказав мені лиш: «Вибач...» – та й на тому.

Він спав і спав, ще й бурмотів у сні мої елегії про жовте листя з кленів, і ті, що народились навесні, вірші про вірші білі та зелені.

Минулим снів... Тимчасом наяву поперла вража сила від Уралу, а три руки гетьманську булаву одна в одній люто видирала.

Вкраїна зажурилася, і ниць схилилася калина під горою... І тут почулось: «Чоловіче, схаменись! Збуди свого ліричного героя!»

Я – на коліна: «Завинив. Прости. А втім, у нас вина, либонь, навзаєм...»

З Козацької Могили, з висоти сказала ти: «А я ж тобі казала...»

*Та я з своєї надвечірньої пори побачив знову ясно,
як ніколи: у небо йде метафора гори,
гексаметри лісів – на видноколі.*

*У чорній тучі зблиснули мечі: «А ми ж ту-у-ю
чер-во-ну кали- и-и-и-ну
підніме-е-е-мо...»*

*Постала хмара, як повстання, упівнеба, відтак пішла
уздовж Дніпра над селами.*

*Пішли у козаченьки орачі: «А ми на-а-а-шу славному
Україну,
Гей-гей-гей!
Розве-е-е-селимо...»*

*Семиколірно виткалась лиштва. А над нею ген- ген угорі
розвиднялось кохане обличчя... Мов з-під крил –
голубінь із-під брів.*

*То вже й Лірик озвався одержимий
у мені,*

наче свій у собі:

«Сині очі в моєї дружини,

А у тебе були голубі».

*...Ув очі глянула: «Ти винен без вини... Переді мною ж
просто – достеменно: вже юні обрії та нестарі ще жадани
так, як і ти, закохані у мене...»*

Подумалось: «...Яка ж вона красива...

Скажу, бо, як видіння,

промине...»

Спрямісь на голос, в очі глянув сині:

«Не покидай, Поезіє, мене!»

А.Н.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

АЛГОРИТМИ ВІД РУКИ

Слово до Читача

«Поезія – то потік свідомості. То навіщо його вирівнювати, забивати «стовпчики» в русло? Хай плине собі силабо-тонічно, п'ятистопно ямбово, хорейно, амфібрахійно чи анапестно...» – Отак на схилі літ помудрствував собі нелукаво, та й почав викладати кожен твір на папір так, як йому хотілося...

А якогось дня й на ті вірші, що були в молодих збірках надруковані, з висоти похилого віку глянув... І сказали мені вони, що також хочуть вільно, без усяких там строф, плинути до Вас, читачу, себто просто говорити з Вами, оповідати про те, що на душу лягло... То я їм не перечив, переписав довгими рядками. Але переносів у словах не робив, бо й таке собі в риму подумав: « У вірша кожного в кінці рядка – Останнє слово. Його не хочу переносити з рядка в рядок – так, наче різати, як мовлять, по живому... В кінець рядка слова стають Самі Собою... Не можу розривати душі тим, якими світ люблю, а тим, які болять – ще додавати болю...»

Повело руку і на прозу. Але розбивав текст на колонки, щоб легше читалося.

Що з того вийшло, Вам, читачу судити...

Медитація у день народження

У білих віршах – думи віщі: ознака зрілої пори. А я пишу зелені вірші, розгойдані, мов явори. Нехай живуть у світі білім – не одкровення, не дива, неоковирні хай,

несмілі – та щирі, наче дерева. І хай той критик в крик, у лемент, крізь лінзи глянувши на них: «Ой, пробі! Та воно ж зелене!» – А де візьму я сивини? Ну от нема її ще в мене, і навіть добре для душі, як на вербички, липи, клени критичні йдуть, але дощі.

Бо ж буде, буде: мислі віщі, і я при сивій бороді, але таких, зелених, віршів не написать уже тоді.

20.07.1964

ВІРУЮ

А я обожнюю цей дивовижний світ
і в нескінченність його свято вірую: в щорічний груш
рожевобілий цвіт, у прибуття лелеченьків із вирію.

Обожнюю і вітер, і грозу, що прогула, житаю себе
розтративши; і хлопчача, що похапцем роззувсь та й
біга по калюжах в бризках райдужних; всевишність
хліборобського чола і мозок вченого в граничному
напруженні; і батька-воїна, що супостата подолав; і руки
мами, добрі і натруджені...

Дух, що Господь дав тілу Праотця, живе звідтоді
в поколінні кожному. Тож я людину, що подобою – в
Творця, обожнюю, обожнюю, обожнюю!

І все ж, мене на слові не ловить... Як скаже дядько в вік
ракет і атома, що має Бога в серці чоловік, то так він про
будь-кого не казатиме.

1965

ПРО ВІЙНУ

Над обеліском вітер шугає... Зорі... Безсмертники...
Вічна трава. Посеред ночі для вірша шукаю єдино
потрібні слова.

...Над столом мого вчителя, в рамці простенькій—фото, вирізане з «Огонька»: Комбат у пілотці, у гімнастерці, і на півнеба — з наганом рука. Півоберт. У вічному вигуку рот: «За Батьківщину! В атаку! За мною!» Десь там за кадром, та не за війною, звелися бійці атакуючих рот. Пішла на вогонь кулеметний піхота по рідній землі, по ранковій росі... Не всім їм судилось побачить це фото... Живого комбата бачили всі.

...Зорі, безсмертники, вічна трава приходять до мене посеред ночі. Я вірш напишу, та чи зможуть слова тим, хто за кадром, глянути в очі?

1965

В АМБРАЗУРУ ВИГЛЯДАЮ...

Я у доті...В бетонному льосі... Ще смердить у розколинах тол... Тільки крові не видно, бо досі увійшла, певне, кров у бетон...

Заніміла потворина мертва... Діток з школи приводять сюди...Каже вчитель, що в сорок четвертім амбразуру закрив Скородим. Рядовий. Дев'ятнадцятилітній. Подолянин з села Комини.

Скільки ж хлопців лягло того літа перед дотом. У братській вони...

Перетлілі саперські лопатки ще виорюють з ґрунту плуги...

Ти скажи-розкажи мені, батьку, чи не тут твої хлопці лягли?

Ой скажи-розкажи мені, мати, чи найменшенький біг не сюди?

...В амбразуру виглядаю – маки... В полі обстрілу...

Всі як один.

1966

АПОКАЛІПТИЧНЕ

«Китайська Народна Республіка випробувала свій перший термоядерний пристрій типу «Теллер-Улам» потужністю 3,36 мегатонни 7 червня ц. р. в районі озера Лобнор і стала п'ятою в світі країною – володаркою водневої зброї»

З газет.

Усе радійним пилом припаде — поля, і гори, і моря, і люди. І зникне день, бо що то значить — ДЕНЬ, — як на Землі Очей уже не буде! Ні гнівних, ні печальних, ні отих — осклілих наче в безумі нейтроннім... Ніхто вже й не подумає про них ні добре, ні лихе, ні безсторонне, бо й ДУМКИ вже не буде на Землі!...А може, і у Всесвіті, хто знає...

Держави і великі і малі
Не знатимуть,
Що їх уже
Немає...
1967

ЗАПРОСИНИ

Я поведу Вас в ту країну, де їх високість — кожен клен, де що не жаба, то царівна, в гушавині король-Олень. Я не придумав це знічев'я: до озерця ось підійшли — й трима зелена наречена три очеретяні стріли! На тебе глянувши: «А хто ти?», і зверхньо кумкнувши: «Ов-ва...» — Стриба царівна у болото: їй лиш царенка подавай...

Ти цар природи, ти в одежі, але тремти і падай ниць: веде могутній самодержець найавгустійшу з олениць.

Не переходь йому дорогу, дивись на роги ті здаля, якими щойно він старого із трону скинув короля.

Тепер ходімо в царство Лиса. Він не хизується нічим і лиш геральдикою листя вхід до палацу позначив. Гілля приземлене підняти — і ось нори крутий поріг: мені цю тайну лисенята наївно видали торік. Не смій осей секрет продати: візьмеш страшний на душу гріх, як те двоноге бородаче прийде викурювати їх...

Нехай живе усе тут суще під кронами старих дерев, нехай в країні невсипущій ніхто безглуздо не помре. І хай сокира тут не стука! Здоровий, лісе мій, рости... Я під твою високу руку ще внука маю підвести!

1968

ПАДОЛИСТ... Подалися у вирій лелеки...

У порожньому небі самотній літак. Мчить на південь літак, доганя білий клекіт, та не може, не може, не може однак...

Пада плід... І політ обривається лунко. А старенька антонівка вже віджила. Певне, будем рубать. Хай останнім дарунком — нам із тіла її хоч на тиждень тепла.

Грай ворон... Ніби чорне крикливе листя понад мостом Турецьким кружля і кружля.

О довічна циклічність... Радій, чи ридай, а чи злися — входить в осінь земля, входить в осінь земля.

Знов заляже зима... Та журитись, кохана, не треба. Ще побачимо диво крізь наше вікно: мчить із півдня літак, мчить щодуху в весняному небі — а лелеки його... а лелеки його... а лелеки його обігнали давно.

1973

БЕРЕЗИ

з В. Гордейчева

Хто передати пензлем зможе оцей ось, рідний нам до сліз, природи самовияв гожий у самосвіченні беріз? Та й слів таких узяти звідки, котрі б передали усім двох верст березового світла пряму прожекторну ясінь... Лишень душа, прозрівши, знає і в себе істину вбере, що поруч з нами процвітає цивілізація дерев, що від берізок білокорих до нас не просто сяйво йде —струмує думка, для якої нема ще назви у людей. Усіх дерева заспокоють соборним словом білизни, з полону горя, волі злої зуміють визволить вони. О, недарма ж молився прадід святому духу в деревах, що нас, мов старші сестри, гладять по нерозумних головах.

1982

АВАРІЯ

О як він мчав...Шипіли шини, і руль під пальцями білів. Співали, кольору ожини, його новенькі «Жигулі». Поля, покоси, переліски —назад, назад, у правіки. Є тільки рух, і переблиски, і шал машинної ріки.

Але одвічна незворотність була в миттевостях оцих: на відчайдушнім повороті —рефрижератор, мотоцикл.

Вмер, обірвавши білу нитку, лев — нещасливий оберіг...Автоінспектор кликав свідків, та все докликатись не міг. Бо всі туди чомусь дивились, де крізь покосів димне тло все бігло колесо... Й спинилось...

Й ніяк упасти не могло...

1983

ОСІНЬ

(диптих)

I

Спочатку, ясно ж, про далекий грім, з приміткою, що він уже останній, Затим про те, що роси на зорі холодними, неначе іній, стали...

А потім, звісно ж, і про листопад, про літа бабиного тиху неминучість. Отак, дивись, і друга є строфа. І третя – про важкі свинцеві тучі...

І неодмінно висвітлити сум тактовним пензлем, скуполаконічно: сивини чоловіка, що їх суть – задума про минуле і про вічне.

Он стуманіле озера вікно, ген жужель трав, дерева безголосі, і гнізда, що покинуті давно.

...Як легко влітку пишеться про осінь.

II

...Як легко влітку пишеться про осінь, коли ще половіється житам, коли ще усміхаєшся покосам, і тихим водам, і ясним зіркам. Коли ще вміє на крилі тримать одна синиця синяву липневу, коли за містом можеш упіймать і вітра в полі, й журавля у небі. Знімеш там черевики нашвидку – й негадано опинишся в дитинстві, де бджоли у казковому пилку, де мама носить молоде намисто...

...Уже не носить...Одійшла пора...Злітає з кленів елеґійне листя, поблякле небо журно журавлиться, птахів у вирій нелегкий збира.

Прощай і знову повертайся, літо! А наша стежка в зиму поверта, – міне поволі осінь золота, багрянцями спокійними одсвітить.

Та поки плине водяна студінь, покіль човни хитаються на хвилях – нам ще судилось в золотім розкриллі збирати чесний урожай надій.

...Стою над Случчю...Мов мої роки – пливуть опалі з верб старих листки. Один... і другий... третій... і десятий... З-під руки їх бачу лиш до вигину ріки...

1985

ВІДСТРІЛ

«До відстрілу собак залучаються, окрім штатних працівників міськкомунгоспу, мисливці, члени УТМР. Встановлена винагорода гришми в залежності від відстріляних голів...»

З об'яви в газеті

Убивайте бродячих собак! В підворіттях і на тротуарах. За карбованець і за срібняк. Самостійно і з кимось на пару. Начувайсь, волоцюга і тат'є, ти віднині прядеш уже тонко: на найкращого майстра вбивать в місті Н. оголошено конкурс!

Дядя Ваня затемна встає, у похід виступає оружно. Б'є! Дивись, так і хліб одіб'є у спеців з комунальної служби... Із «мелкашки» пуля вже й синок по рухомій мішені, як в тирі...

Юних техніків дружний гурток антипсову придумав мортиру й керівник його проголосив: «Ми собаку дістанем і в полі...» Аж тепер дочекалися пси собачої долі. В дитсадок вихователька К. привела чемпіона відстрілу, і герой розповів малюкам, як вбивать треба вміло і сміло. І дівчаткам Івась похвалився, що тепер він такий одчаяка... Поведе свого Біма кудись – й розстріляє! Сказав... і заплакав.

1989

У НІЧ НА ДЕНЬ ДЕВ'ЯТИЙ

Хвиля ритму... ритм хвилі... ближче... ближче...
Напливає... *«Як не нині, то коли ще?»*

Сутність суцього... Спочатку було Слово... Посягаю...
«Осягнути б!», але знову –

тільки ритм, і щось у ритмі, що від дому далі... далі...
далі в Далеч невідому.

...Древня мудрість, мудра Древність... Тайна ревна.
«Доторкнутися б...» Ось-ось уже... Даремно. Тільки
сплески в сивім ритмі. *«Притчі? Псалми?»* Мертве
море. З Виднокола – мревні пальми.

Грім заліг собі у тучі тихше Тиші. Тільки хмара-
породілля дише... дише...

Легіт Піснею Пісень над Видноколом. Ближче...
ближче...над деревами... над долом...

Тріснув грім. *Чи нитку Суті увірвало?* Лиш відлуння
в ритмі зливи... *«У нірвану?»*

Може, Істина посутня у повторі: то в клинописі, то
в Біблії, то в Торі? Йде з Єгипту, Іудеї, із Шумеру? Від
пергаменту, папірусу, паперу?

...Вже й світає... Напливає Хвиля Часу. *«Від Луки...
від Самовидця... від Тараса?»*

Ближче, ближче... За півдоторку ось... тане. То не
вперше. *«Та невже уже – востаннє?!»*

Видихається Осягнення потуга... *«Хоч би подих, най
півподиху – од Духа!»*

...До початку повертаюсь. Ось Начало. *«Щось же
сутнє, те, що в ритмі, означало?»*

Перечитую... Спочатку було Слово... Древня
мудрість... Притчі... Псалми... *«Випадково?»* Зрими
літери задихали... і коми... і рядки... і між рядками...
«То від Кого?»

Посвіталось.

Ритм хвилі давен-дальній.

День дев'ятий нині.

Мамин.

Поминальний...

...У ніч на дев'ятий після маминої кончини день
сидів я у зажурі-задумі в Її кімнаті.

Спомини напливали.

І почулося наче від дверей: «Толю, привіт!

Послухай, що написалося:

«Мене вам дав Господь!

Беріть всього!

Черпайте із очей з сльозами небо.

І вигортайте спрагло з вен вогонь,

На ліри жили забирайте й нерви!

Я знаю, в небесах мені простять,

Знов звично привітаюся із кожним.

Се – час знімання з віршенят присвят

І час для невмирущих віршів, може...»

...Було ж так, і не раз: вбігає Іван Іов
у мій редакційний кабінет в «ПВ»
(обласна газета «Подільські Вісті»),
та й з порога: «Послухай, Толю, що написалося!»
А відтак гучно, ледь грасуючи звуком «Р»,
жестикулюючи, читає.

Прочитавши: «То як тобі?» – питається.

«Та здорово!» – відповідаю.

Ну не було в Іова отих віршенят,

з яких треба було присвятити знімати.

«Давай мені цього вірша, надрукуємо». – руку
протягаю.

А Іван: «Та він оце щойно склався...
Бродив я Проспектом,
а хвиля ритму напливає, напливає...
А тоді слова, слова, слова...
Давай папір – запишу».

...Еге ж, то був весь Іван: щойно написаний, але ще не покладений на папір, вірш він голосно, на всю вулицю, читав друзям, сівши з ними на Прокурівській у наметі з написом жовтим по синьому: «Львівське».

Читаючи, розмахував кухлем із пивом. Ну не могла його широка, не застебнута на гудзики етикету, душа втримати у собі слів, що припливли на хвилях ритму!

Читав він вірші і в моїй хаті в Красносілці...

У квітні 1970-го ми познайомилися на нараді молодих літераторіву Хмельницькому.

Іван ще був студентом, а я вже працював у Старокостянтинівській райгазеті.

Жили ми з дружиною і маленькою донечкою в моїх батьків у селі, на роботу я добирався автобусом з Красносілки у місто, а вона, вчителька української мови і літератури – у Самчики, велике село за десять кілометрів од нашого.

І ось у вересні (якраз неділя була, то я не на роботі) заходить у двір...Іван! «А це ж яким ти вітром?» – дивуюся.

А Іов: «Та на буряки нас погнали у Шепетівський район. То я ото по дорозі – до тебе. Хочу пописати, як впустиш до хати, бо наслання якесь найшло, хоч ти гвалт кричи.»

Написав він тоді багато. ...

Увечері, як я приїздив з роботи, читав Іван свіжі вірші.

Усім нам. Живуть вони, мов рідні мої та близькі, в першій збірці Івана Іова «Стяг золотої гілки».

Полюбився моїм Іван. І дядькові Юзику, моєму батькові, і цюці Юлі, мамі, і Тамарі, дружині.

Навіть шестимісячна Лесюня тягнулася рученятами до його розкішного чорного чуба, і сміялася заливисто.

...Жив Іов у нас і писав увесь вересень. За цей час випили батько, я й Іван тривідерний бутель вина яблучного. А тоді взяв я у Сахновецькому колгоспі Довідку для деканату, аби куратор не сварився, що десь він від групи відбився...

Посвідчував той документ, скріплений гербовою печаткою, що студент такий-то з... по... працював на збиранні буряків у колгоспі «Комунар».

То з чистою совістю відбув студент-поет Іван Іов у Кам янець-Подільський продовжувати штудіювати філологію.

Прощаючись, запросила мама: «Приїжджай, Ваню, до нас і на другу осінь. Буряки в колгоспі щороку сіють...»

...Гадалося, та не сталося, бо через рік я з сімейкою своєю вже жив у Кам янці: запросили на роботу в місцеву газету. То був Ваня частим гостем у нашій квартирі на вулиці Ленінської «Искры». Маленька Леся вимовляла вже, Сміючись і тягнучись рученятком до його чуба: «Ва-а-а-я».

...Згадалося... І написалося...

...Гей, Іване! Це ж було, а не бувало: йшов до тебе, як на душу напливало...Бачив ти, де зернослово, де полова...Розвиднялося від слова од Іова.

Як душі твоїй ведеться, Ваню, в Небі після того, як злетіла, в день лютневий, із Землі, де ми поки що суцї? Певне ж, пишеться і там, у райських кущах...

Не судив тебе Господь аж строго надто, бо ж прихильним до твого Він був Таланту.

Тож бо Дар, що мав ти тутечки від Бога — теж вознісся у душі живій до Нього.

Як ти жив — було від Нього в тебе також... А жилося, як і всім отут, усяко.

Була чарка, й не одна, бо мав ти друзів... А крепецькі ж, ми це знаєм, братні узи.

То життя є... Тож дружина, Богом дана, не молилась, мов на образ, на Івана.

Просто так було що од вінця і до кончини: Ваня пише – Валя в нього за плечима...

Гей, прожив ти гонорово, Йване- пане, бо життя було земне, було – й нїрванне. Як із друзями-поетами стрічався – вірш читав той, що іще не записався. Багатьох вже побратимів, друзів просто пострічав ти у найвищій Високості! Стиснув руку по-козацьки не одному... Й обійняв... і просльозився. По-земному.

*...Мо', прийдеши до мене, Ваню, в сон прозорий...
Поговоримо при місяченьку та й при зорях. Написав же райських віршів Там премного... Прочитаєш, як бувало, хоч одного...*

2015

...І ПОЧАВСЬ У ЖОВТНІ ЛИСТОПАД

Журавлі вже в вирій подались... Помахав рукою їм з порога. Рушив у кленовий падолист – і до клена підійшов старого.

Цього клена ти не дав спилять. А он там, четверту осінь поспіль, вже брати Дерева не стоять: люди посадили два кіоски. Притулив долоні до кори: «Пане Клене, я Вас дуже прошу, - та й підняв їх, теплі, догори, – вкиньте два листочки замість грошей». Падав, падав за листочком лист. Вклавсь один в долоню, мов у літо, а другий у просторі завис, бо не знав, куди йому летіти. Бачив: сів на землю чоловік, правою рукою обіперся, та й лицем до неба тихо ліг, лівою долонею – до серця.

Ой, кружляв листочок та й зомлів, бо не міг у тиші, раптом згірклій, ані долетіти до землі, ані повернутися до гілки. Мо' й побачив увостанне ти, як душа злітала в радість вічну: Бог на схилі неба засвітив першу, найяснішу, зірку-свічку.

...А до тебе ж друзі прибули... Не зустрів: «Гайда на сьоме небо! Нозями по сходинках, орли... Ліфт застряв... Така мені ганеба». Хлопчєня підбігло: «Там он, там... дядя спить, вже, певно, й простудився». – показало рученям дитя. Підійшли...Ти в небо задивився. Ліг на сполотніле його тло клин останній... Листєня зомліле опустилось на твоє чоло: вже воно було на жовтім – біле.

«Ой!» – туга урвалась туги нить. І сповзла сльоза. За нею Листя на землі. Нема кіосків: супермаркет виріс. Вписали в сиве небо журавлі знаками клинописними: «ВИРІЙ».

За ними й гуси проячали ген. А на земній схололій оболоні пожовклі два листочки чорноклен скидає в дві підставлені долоні. Їх випросив чоластий чоловік. Це те дитя, що двадцять років тому тут зойкнуло, коли Господь навик покликав душу твою зболену додому.

...А супермаркет ще на поверх зріс...А он «висотки» жовто-біле тіло... Орлів чекає перший твій під'їзд, вони ж, як ти, за журавлями відлетіли... Вже й неба в домі сьомого нема. Комуś тоді добряче підфартило: купили швидко й майже задарма твою на сьомім поверсі квартиру.

Ти там писав. Отак, як міг лиш ти: рядки – мов колосок при колоскові. Поезії в двотомнику – листи всім тим, ким дорожив, кого любив...до скону. Від славослів'я мав імунітет. Та й гудив хто – тим переймавсь не дуже, бо відчував і сам, – на те й поет, – яке в рядкові слово є недуже. Був у Народі, між Його людей. Себе над ними: «Ось де я!» – не ставив. До них на сповідь кожен Божий день йшло твоє слово не заради слави.

***

Лелеки знов у вирій подались.
Взяли в щорічнім ритуалі участь.
А як увесь поляже падолист –
Настане снігопаду неминучість.
Час, рік за роком, хвилями сплива,
І наздогнать не може
Одну жодна.
Живуть пісні, що в них твої слова.
«Ой, в жовтні листопад» –
Уже народна.

2016

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Ф Р А Г М Е Н Т И

Із роману у віршах «Комаргород»

СЛОВО ДАНИЛА НЕЧАЯ НА СТАРШИНСЬКІЙ РАДІ ПІД ЗБОРОВОМ

— Нагадала ворожка мені ще сто літ, але й ниньки, братове, пішов бе на палю —хай лишень на своєму Україна стоїть,коб із гибеллю мою —вся шляхта пропала!

Гей як славно в майонтках вогонь загуляв —аж морозом сипнуло ляхам поза шкуру!Дяка Богу та шаблі —вже наш і Брацлав,і припрошує кум на гостину в Проскурів. Розбудилось Поділля о гнівній порі: де байрак — там козак,де козак — там селяни.Добре шляхти вкосили мої косарі: скільки сіна того зогнило при Пиляві!Обкосити б і Віслу повздож і опріч,посполитих тамтешніх зібрать під корогви...Добрі коники в нас.Кинь лиш, гетьмане, клич —та й веди,бо ти вчений і знаєш дорогу.

Ой же, Хмелю наш, Хмелю,чи спиш наяву? Мудрування твого я збагнути не годний...Та ж тобі Запорожжя дало булаву, жеб на голови лядські —мов кара господня!Ти ж варганиш листи,мов послідній школяр,улещаєш Москву,заграєш із Ордою...Та бодай би вже висох той твій каламар і гусей най би вибило паддю якою!

Ой, Богдане, не стій проти стрижня ріки, А веди нас хутчій в розтрикляту Варшаву.

Лиш змахни булавою —козацькі полки копитами розтопчуть гадючу державу! Он пан-круль, як щеня, у

наметі дрижить. За загривок берімо — і в сакви козацькі. Хай собі їх величність як як хоче: кричить, по-собачому вис чи нис по-лядськи — ми ж його усім військом до сейму здамо: «Ваш... З руками, ногами і потрухами. І пшепрашам, що трохи він... теє... підмок. Перепудився вельмиваш Янек заст...».

Та, здається мені, — ти тепер до круля хочеш, Хмелю, іти краков'як витинати... Дуля буде нам, хлопці, од того грання. Стільки ж моці у нас! Бити, бити і гнати!

...Ой, Богдане, кусатимеш лікті не раз, якщо ниньки одпустиш і пса і всю тічку. Він хвостом повиляє, а вижде свій час — потече по Вкраїні кровава річка. Коли щось не до шмиги кажу, вибачай... Пошто толкати зроду не звик поза очі. Я, полковник брацлавський Данило Нечай, так Данилом і вмру, хочеш ти чи не хочеш... Все, Богдане, сказав... Дайте, хлопці, попийте. Та води, а не тої, бо злим стану знову!

...А тепер вже кажи, що нам, Хмелю, робить. Я ж скажений, а треба розумного слова...

ЗАКЛИНАННЯ БОГДАНА НА ГОРІ БАТІГ ПІСЛЯ ПЕРЕМОЖНОЇ БИТВИ У 1652 РОЦІ

— Гай-гай, Нечаю... мир душі... Прости... Ти знав, що робиш, та не знав, що кажеш. Я під полою дулі не крутив нікому, а от нам її покаже його величність кожен — тільки схиб...

Тож мудрувати мусиш, друже-брате... Хто зна, як би скрутилося, коли б тоді рвонув ти короля лапати... О нащо так іздревле і чоґо: із древа хрест вподібнити до тіла, жеби на ньому розп'ясти того, чия душа за всіх переболіла?

Я не посланець Неба на Землі. Дай, Боже, лиш пораду та розраду: куди приткнуться сій землі малій, щоб не пропала від лукавства й зради? Шоби на ній міг і козак, і хлоп орати, сіять і дітей ростити, і жеб ніяке здрайство не могло б на наше жито зазіхати несито.

...Розіпнута несиляє душа. Вже й булава немила. Ким же дана... Орлом коронним. Та ж з-під кунтуша він серце вирве, лиш засни, Богдане... Куди не кинься — загребутих рук, жадних очей: а що там у коморі? Чи то Орел, чи Сокіл, а чи Крук — вмент очі вийме, лиш впади в покорі... А ще ж бо розпинають і свої: той під Москву, той під сап'ян султана.

Однак дяка... Хто з них постоїть, аби отут моя держава стала? Розгарбають, хапнуть і загребуть, що той, що той,

Потурчать... Помоскалять... О Боже правий, де ж та третя путь, чому такий ти до України неласкавий?

...Вони у серці вже мені ятять, сі цвяхи-думи, вбиті в сиві скроні... Це ж скільки літ чекає мій пілат: «Ін артікуло мортіс» — і схолону... Не діждеться! Хреста могого твердь уже приємлю, наче душу власну, і лиш тоді пушу її на смерть, коли й надія, мов зоря, погасне... Коби лиш він, народ, не утомивсь так ревно вірувати у самого себе, то я до нього із хреста колись зйду, вже його волею спасенний.

...Іще терзаюсь. Не отверз уста. Бо мучуся, в пекельнім лихолітті, не тим, чи мене знімуть із хреста, а тим, як вижити Україні в цьому світі.

Комар...Комаров...Комар

Від Сергія Пилявського, сусіда Івана Комара:

«Левко був хлопець гарний, мов з води: таж недарма при річці народився...А от в учобі трохи... не туди. За атестатом батько находився.

Іван в селі в почоті: фронтовик, Герой Дніпра. То що там говорити: встидота, як синочок-випускник піде в колгосп волам хвости крутити. Тож він смекнув: а як би не було, то в армії служить – аби здоровий... Тим паче, офіцером... І пішло пісьмо до друга дорогого, до Бугрова. Бо ж той писав, що у Рязані в них училище є авіадесантне... Ото й Комар надумав написати.

Петро відповідає: так і так, усьо путьом, замьотано, железно. Екзамени син здасть, бо ж не дурак... Аби здоровля мав... І — жду пріезда!

Ото й поїхали, і поступив Левко, і радий був Іван, як повернувся. Казав, ще повезло бач, отако, бо друг є стоящий. Куди б малий приткнувся?

...На випуску Іван був у числі почотних разом із Петром Бугровим. Представив їх, Героїв, замполіт: хоч не рідня, сказав, але брати по крові. Якось воно тако і осяко...

Та біс із ним, замудрим замполітом, казав Іван, усяк по-свому ліпить, зате порадував, казав, і здивував Левко. І де навчилось, гемонське насіння? Як затягнув спочатку «Суліко», а потім «Степ да степ...» — нема тобі спасіння! Ото прорізався в чортяки голосок!

Тоді «Ой чий то кінь...». Іван не стерпів, та й підхопив. За ним — Петро Бугров. Сам генерал сидів, немов затерплий! Після розтерпнув: «А штоб вам добро!» Іще хтось: «Ну, хохлы, ну и чертяки!»

А потім ще співали й надворі...Короче, показали Комарі отій Рязані, де зимують раки!

...Левко в чинах все ріс. Воно й не дивина: ми, українці, служимо, дай боже! Старлей...

Вже капітан... І ось вам... на! Майора — достроково. Значить, парень може!

...Давно колись до батька приїздив. Я був. Розказував... Та що тобі казати... І венгрів усмиряв, і чехів отих бив. А ожени-и-ивсь...М-да... Заїмев Комарик Ванька свата. Лиш натякав тоді Левко: не повезло з фамілією. Несолідна вельми. Тут він — Комар, то й що? Своє село! А там... Але фамілію на гинший лад не звернеш. Жалівсь:

«Я ж здоровенний, а Комар. Усяк сміється у полку, зар-раза!» Один солдатик там, казав, хоч ти возьми та вдар! — лиш отако відкозирне йому Комар, за спиною дзижчить, дзумить, пищить...То, я так думаю, з гопвахти не вилазив...

Тепер вже знаменитий наш район: багато з наших десь та й проривались, є навіть олімпійський чемпіон, та не було свого ще генерала! То ось вже й є. Недавно написав

Левко Івану... Поздравляй, мовляв, папаша, Я генеральськую строку, мол, уписав, з твоей геройської рядом в родовід наш...Знайте наших!

Отак от. Вже Левко — на висоті, туди його в дівізію й гиялку! Не всі в роду, канешно, в них святі, був геть петлюровець, бо у житті всіляко буває, але знаю я одне: служи отлічно — й слава не мине...»

Від автора:

Невдовзі після розмови з Пилявським я знову побував у Комаргороді й здибався з Іваном Комарем. Він підтвердив приємну звістку про Левка. Але, пом'явшись трохи,

ніяковіючи, сказав: «Тітко він вже не Комар... То його діло... Може, й справді не звучить наша фамілія рядом з словом генерал...»

...19 серпня 1991 року командувач Київського військового округу генерал-лейтенант Веретенников по «вече» викликав у штаб командира авіадесантної бригади генерал-майора Комарова. Наказав йому ввести бригаду в Київ «для охрани общественного порядка». Той не взяв під козирок і не відповів «Єсть».

Чітко повернувся через ліве плече і пішов по червоній килимовій доріжці до виходу. Перед дверима генерал-майор знову повернувся через ліве плече і послав генерал-лейтенанта на три літери. Командувач вилетів із крісла, виструнчився і крикнув: «Ка мне!» Підлеглий команди не виконав...

...У грудні 1991 року 99 відсотків особового складу бригади Комарова проголосували за незалежність України на референдумі...

...У квітні 1992 року командувач Сухопутних військ Збройних сил України генерал-лейтенант Комар приїхав до батька в гості. Після третьої чарки розказав про ту придибенцію в штабі округу...Після п'ятої звернувся до батька: «Тату, а давайте-но «Ой, на горі та й женці жнуть...»

Після женців удова ой, за гаєм, гаєм зелененьким брала льон дрібненький, і багато хто співав про це за столом. А як затягнули два Комарі «Ой, чий то кінь стоїть» – підхопили всі. І я в їх числі, бо, як то мовиться, і я там був, мед-горілку пив, але по бороді не текло, все в горло пішло...

1992 р.

Із повісті-поєми «А за річкою – Руда»

ЧАСТИНА ПЕРША
Цивілізація рудян

Директор Сахновецької школи, історик за фахом Дмитро Стахович Наконечний у 1989 році робив у сільському клубі презентацію своєї книжки – історичного нарису «Красносілка – Сахнівці». І ми з Антоном Точильським, журналістом і поетом, були запрошені на той захід в числі людей, уродженців села, які стали знаними не лише в області, а й в усій Україні.

Презентація завершилася в кафе «Случ», засновником і господарем якого був учень Дмитра Стаховича Роман Кметь. Під час «обмивання» книжки автор повідав присутнім за столом багато цікавого... У книжці він розповів читачам-землякам, як у 1910 році на Волинь переселилося 40 сімей із Поділля. А слухачі почули таке, що Дмитро Стахович аж ніяк не міг вмістити між палітурками. Точніше, не змогло б цього дозволити недремне цензорське око...

Я все почуте на вус намотував і на папір викладав... Оповідь за оповіддю... А друкувати почав у газетах і журналах вже аж тоді, коли не стало відомства, яке скромно іменувалося Обллітом, а насправді й було отим недремним оком радвлadı...

На п'ятнадцятому році двадцять першого століття позбирав усе надруковане і ненадруковане, дописав ще кілька розділів – і справді склалася повість.

Фрагменти з неї пропоную до прочитання...

ОПОВІДЬ ПЕРША

Від автора:

У суботу, як Вечірню зірку обступили вже й звичайні зусебіч, в'їхали вони у Красносілку – в тиху й теплу надслучанську ніч. Тричі перед церквою перехрестились, та й праворуч повернули, до містка. Попри млин колеса прокотились і, за греблею – на шлях, що до Ланка. Поминувши крайню хату вулиці, підкотивши під заснулий ліс, тр-р-р-кнули і тпр-р-р-рукнули прибульці, та й на землю сплигнули з коліс.

Затягнув хтось: «Розпрягаймо, хлопці, коней...– підхопили: – та й лягаймо спочивать».

Покотилася луна ген на Старкове...

Даруйте, дорогі земляки із славного

Старокостянтинова, але автор цих рядків змушений був придумати для нашого міста другу назву, бо справжня не лягала в кінець рядка: збивався ритм вірша... Та й взяв до уваги слова історика Наконечного, що письменник має право на вимисел і домисел.

«Післязавтра вже й криниченьку копать ... – мрійно мовив із усіх найстарший. –Буде тут нам хай з води й роси...»

Дишли на Чумацький шлях наставивши, щось намацували там вози. Їх осяював, уповні ставши, місяць, і при молодій озимині зблискували ободи колісні неземним металом на Землі.Світ не знав ще про невідомі об'єкти, бо уфологів на світі не було, а були б – якийсь тодішній Полуектов¹ протрубив би: «Видел сорок

---

¹Наш сучасник, автор праць про космічні неопізнані літаючі об'єкти.

НЛО!» Написав би, певне, про антени зорельотів, що здолали міжпланетну путь; що з Землі послали в Космос (достеменно!) гуманоїди радіограму: « Ми вже тут!»

Перекусити прибульці посідали, так скажемо, кланами. Гондечки Бубнівські, осьдечки Голешинські, тамо-го іванковецькі, шаровечківські...

На обруси у сакральних знаках аргонавти виклали харчі та й вечеряти під віщим Зодіаком сіли сорок дві мужські душі. І за те прибульців не огудьмо, що у філіжанки налили, й клич бадьорий в світ полинув: «Будьмо!» -- до людей, котрі вже в нім були...

...У широких колі на роздоллі обмивали подоляни поля клин. І слова, такі до болю їй відомі, слухала, всміхаючись, Волинь. Бо «Ой, чий то кінь...» вони співали, і «Купив я жіночку за гріш...»

Як тут поведеться, ще не знали, тільки коб не гірше, як раніш.

...На Волину прибуло Поділля з Бубнівки, Іванковець, Олешина. Привела селян сюди надія: буде доброю до них ця сторона. Є земелька власна, слава Богу. Рук докласти - буде хліб і до... Та ще й знали, як рушали у дорогу: в них землі не відбере ніхто!

Бог не дав поміщикові фарту в грі азартній: в борг по вуха вліз. Все поставив, бач, не на ту карту, то продав маєток, землю й ліс. А селянам пощастило: сім'ї ж розрослися, поодружувались дочки і сини, то відомо: ти ділиш, хоч розірвися – будуть все ж ображені вони... Тож і скористалися моментом... Банк Селянський добре допоміг: дав кредити під смішні проценти, то й взяли землі, хто скільки міг...

ОПОВІДЬ ДРУГА

Від Д.С.Наконечного

«Генерал Дубасов, який жив у Києві, програв у карти п'ятдесят тисяч рублів. А то уже справа честі: або віддавай гроші, або стріляйся. Мав генерал-поміщик землю і маєток отут, на Волині, в Старокостянтинівському повіті. То продав дві тисячі дев'ятсот десятин на загальну суму шістдесят тисяч рублів. Не знаю, як селяни з Волочиського і Проскурівського повітів Подільської губернії узнали про цю okazію, може, з «Биржевых ведомостей», але Акти купівлі-продажу я знайшов у архіві. І саме завдяки тим достовірним джерелам узнав, що купили землю в Дубасова сорок двоє селян, серед них Павел Ненцінський з Бубнівки, твій, Анатолію, дід, і твій дід, Антоне – Казимір Точильський з Олешина. Ага, ше старі люди мені розповідали, що приїхали в Красносілку в суботу... У неділю ніц не робили. Християнами були. Отако навскид: Общанські, Дембіцькі, Ненцінські, Точильські, Площинські, Марзялки – католики; Семенюки, Черватюки, Мазярі, Кметі – православні.

Помолилися перед заходом сонця одні «Отче наш...», другі – «Ойче наш...», повечеряли та й переспали на возах і під возами... А в понеділок заходилися ставити курені. Ага, я вже про це казав... Як позводили тимчасові житла, як позносили до них сяке-таке начиння – поїхали, віз за возом, до Глинищ на лівому березі Случі. Привезли глину... Вранці – знову до роботи. Заходилися замішувати глевку «калапуцю» з глини й соломи, коні копитами це робили, виробляти з неї саман і розкладати, щоб на сонці висихав. А поки то воно висохне – в поля: орати, скородити, сіяти, садити.

Коли висох саман, почалися толоки. З-за Случі люди приходили майбутнім односельцям на поміч. То виростали хати, як на дріжджах...З'явилися три нові вулиці. Безіменні. А весь «мікрорайон» отак найменували: «Руда». Може, тому, що під Ланком торф'яники були. За тією ж частиною Красносілки, що на лівому березі Случі, залишилася назва «Село». Відтоді й пішло... Отако йде Стах Марзялко вулицею, а Подлюк Іван його питає: «Куди це ти, Стасік?» А той каже: «В Село, в коперацію».

Іде вулицею коло церкви Герасимчук. «Куди це ти, Андрію?» -- питаються в нього. А він відповідає: «Та в Руду, на Хрестини до Тодоса Черватюка.»

Це я вам, Василю Івановичу, таке розкажую, бо хлопці змаленьку до такого звикли. Одне слово, на правому березі річки Случ, яка тече собі по планеті Земля, з'явилася, візьмемо на озброєння уфологічну термінологію, цивілізація рудян, прибульців із Космосу. Певне ж, саме такими бачили ті ж хлопчачи тих дядьків із Поділля.

– А гокали у вас в Руді? – запитав письменник Горбатюк, коли історик Наконечний дійшов до цього епохального для теренів Південно-Західної Волині моменту у своїй оповіді.

– Як це?

– А тако-го, як у нас на Поділлі, у моїх Гнатівцях говорять: «Я горав Гольці города та недогорав».

– А-а-а... Та у нас і досі найстаріші люди кажуть: «Гондечки на тій госадьбі, де Голянин Гандрей паляца відгрохує, Гилька Голешинського хата колись стояла.

– І в нас... Ще й наголоси досі подільські: «б'уло, л'юблю»....

ОПОВІДЬ ТРЕТЯ

Від автора

Гокали Марзялки, Подлюки, Площинські... – власне, вся Заслучна сторона. «Ми, – казали гордо, – голешинські». Себто — із села Олешина. А ще бубнівські були й іванковецькі... Госени гобідали й вони. Взимку із горба з'їжджали в нецьках¹ двоє разом – близнюки Говоруни. Приживались подоляни, обживались, хлопці до дівчат ходили у Село, невісток батькам приводили, то й будувались, жеби в хаті сварок не було. Мали статки: землю ж обробляли, добрив доста, бо худібку розвели. Пісня линула у небо над полями, як обжинки щедрими були. А якось - якраз снопи тоді в'язали, - у полукіпки ховалися жінки: два чудовиська летіли...Люди ще не знали, що вже є у світі літаки... Між краями зав'язалось гешефтове діло: із добром на продаж валки йшли в Гнатівці із Красносілки – на Поділля, а із Гнатівець у Красносілку – на Волинь. Йшло життя неквапно, але з толком. Та за рік, якраз жнивна була пора, посварився з кайзером Миколка: між собою називало так село царя.

ОПОВІДЬ ЧЕТВЕРТА

Від Д.С.Наконечного

«Я, хлопці, написав у книжці, що влітку чотирнадцятого року з Красносілки і Сахновець до армії забрали п'ятдесят дядьків і хлопців призовного віку. Мобілізували й щороку, як вік підходив, то десь так

---

¹Дерев'яні ночви. За їх подобою тепер виробляють для дітвори пластикові санчата.

до ста чоловік до сімнадцятого року дійшло... Я всіх назвав, хто після революції в Красносілку повернувся, хто в Червону Армію пішов. А про декого не написав, бо не можна. Лиш вам, хлопці, скажу, бо ми тут всі свої... Так от Теренько Диса і Самійло Томусяк подалися аж в Гуляй-Поле до Махна, а Клим Кметь і Андрій Комин – до Петлюри. То Паладій Возний, царство йому небесне, мені розказував, що осінню дев'ятсот дев'ятнадцятого року через Красносілку на Старокостянтинів проходив Петлюра і спинився в Красносілці... Я потім порився в архіві в Кам'янці-Подільському і знайшов підтвердження слів діда Паладія. Справді на Старокостянтинів через наше село проходив авангардний загін Армії УНР і за наказом Головного отамана вояки зупинилися тут для поповнення провіанту і фуражу... У церкві, роказав дід Паладій, Петлюра вистояв молебень. Після молебня на запрошення нашого Андрія Комина побував у нього вдома, де його сестра Орися приготувала обід. Після обіду Симон Петлюра подякував Орисі і дав їй пачку грошей. Але вона їх не взяла. Паладієві було тоді десять років, він був у хаті Коминів, то казав, що добре роздивився ті гроші. На асигнаціях, казав, було зображене щось схоже на ості... Ну ви ж знаєте, самі цим знаряддям прохромлювали великих рибин під час нересту. Ясно, що Паладій бачив зображення тризуба... Знаю, що було далі з Андрієм Комином, але то довго розказувати... І не для того ми отут зібралися... Зустріньтесь, хлопці, *(це до мене й Антона так. – Авт.)* з дідами, багато чого засекреченого визнаєте...»

ОПОВІДЬ П'ЯТА

Від автора

Навесні 1992 року, коли вже, як у нас в селі кажуть, і «мона» було і «навіть тра'», ми з Антоном почали журналістський «рейд» по Руді. Задля цього навіть у відпустку, не чекаючи літа, пішли, бо не терпілося...

Багато цікавого розказали нам діди Лігонко (Леонтій) Мишенюк і Яким Кметь, ровесники Паладія Возного, трохи молодші Захар Марценюк, Меланія (в селі казали – Маланка) Черватюк, Онуфрій (Нуфрей) Лисий, Секлетія (Секса) Криворучко.

Почуте від Леонтія Мишенюка я заримував, оповідане дідом Якимом передав його словами – та й вийшов отакий, по-теперішньому кажучи, гібридний, бо ж і прозою, і віршами, твір...

КРЕВНА ПОМСТА

Багато що розкривається нам нині, в часи розбудови незалежної держави. Були ми оце з колегою, письменником Антоном Точильським, у рідному селі, погмоніли із людьми похилого, як то мовлять, віку, і отаке вони нам оповіли...

Дід Лігонко:

«В двацятім році, пізно восени, коли вже й Врангеля в Криму розбили, в Руду червоні в'їхали штани на довгоногій вороній кобилі. Це перше, що упало в гоко всім. А потім й того, у штанях, впізнала Настя Лиса:

–Та це ж Хобтихи Сяньки син Максим!

– Та вроді й він... – вагавсь Теренько Диса. – Це ж збігло уже років, певне, з шість, як він пішов германця воювати...

...І справді, зупинив кавалерист свою коняку біля Сяньчиної хати. Зіскочив, зняв шпичастий з зіркою шолом, вклонився матері, яку вже сповістили, вона ж у шрам, що пересік чоло, поцілувала, плачучи, Максима.

Посходились сусіди до Хобтів. Старенька гостям рада, що й казати. Всіх посадила за святковий стіл: син повернувся, то хіба ж не свято?

Максим розказував, де й з ким він воював, як в Першій кінній з білими рубався. Шрам на чолі – відзнака бойова: від шаблі слід на все життя закарбувався.

– А як ти мавзера додому взять зумів? – Кметь ткнув перста у кобуру на ліжку. – Я зброю здав, як йшов додому, як і всі... І коней не давали...Йди, козаче, пішки..

Максим скипів:

– Я верхи, бо гірой! І маузер – то іменна мені награда. Як треба, з ним я знов у строй і в бой кровавий за свою советську владу... Дивуюсь, Климе... Ти ж бо воював, чого ж варнякаєш, неначе дядько тьомний? Ось бачиш – гравіровка. Маузер мені вручав, як луччому бойцу, Сімон Будьонний! На всю оставшуюся життя. Шо той орден... тьху. А це візьмеш у руку – маєш вєщ. Кого-небудь в годиноньку лиху добряче попужаєш, як не вб'єш.

...І що ж, «пужав» і справді. Ще й не раз так бу'ло: як продотрад ускочить у Руду – він вже з «бойцями», вже приставить дуло до лоба дядькові: «Дайош ізлішкі! Под земльой найду!»

В підпіл опуститься, полізе під штандари. А як знайде яку гарабїду в кулі, то й вдвоє старшого за себе попід дих ударить. Ще й розкритчиться: «Там пролетар'ят вже в обмороки пада за станками, а ви тут гобжираєтесь!» І мат... Й за барки дядька зверськими руками. Таким придурком став Хобтихи Сяньки син... І пробувала вхаменати його мати, та де там... І до неї рідний син, немов кацап той, матом-перематом.

...Отак лихою колією йшло... Нема-нема, вже продзагін – по «лишки». Аж раптом звістка прокотилася селом, що десь пропала Комина Оришка. Сусідка, Якилина Веремій, вночі почула, як гатив хтось люто в двері. Та вийти побоялась: думала, Андрій, який пропав десь, об'явивсь, холера...»

А далі сказав дід Лігонко:

– Давайте, хлопці, ще по стопці, бо шось у мене в горлі пересохло, і хай вже Яким розкажує. Він на рік старший од мене, то лучче помнить. Та й, шо не кажи, а ми в него вдома, і від цеї його хати Коминова хата була через хату. На її місці теперки Петра Подлюка доміна. Він часний стамотолох, то поставив її, так сказать, на зубах...

Дід Яким:

«Гандрея Комина забрали на войну в шіснайцятomu році, якраз на ту пору годами вийшов. Орися, а їй тоді тож шіснайцять було, zostаласі одна в хаті, бо батьки ше до війни від тифу померли. А Гандрей об'явивсі аж в дев'ятнайцятomu році. Прийшов у село з Петлюрою. А як пішов далі, казали тоді, шо на Проскурів, то відтоді

ні слуху ні духу. Це на нього й подумала Якилина, коли бачила й чула, як якась химера гупає у двері Орісіної оселі. Призналася пізніше: примандюрилось, же то Гандрей об'явився та й хоче до хати зайти, а Оріся крепко спить і не чує. Щоб перевірити, чи то так воно, чи гинак, вдосвіта збудила синка Захарка і вони вдвох пішли до місця нічної події. Двері були вибиті всередину, лежали плашма в сінях. В хаті нікого...

Сталося це, як зара помню, шостого листопада, бо сьомого Максим Хобта і троє ще таких як він, п'яні в дошку, ходили селом і під гармошку горлали: «Ми наш, ми новий мір построїм, хто бил нікем, тот станет всем...» Празнували річницю «великої октяберской».

А через два дні біля греблі коло Мазярового млина сплигло розбухле Орісіне тіло. І все почало ставати на свої місця...

Якилина розказала людям, що теї химерної ночі вона подумала попервах, що це Гандрей б'є у двері, та коли придивилася, то здалося, наче Максим Хобта...

А тут ще й друзяки Максимові згадали, як, уперше побачивши Орісю, він став стовпом і каже: «То це Андрейова сестра так виросла? Я не я буду, як моєю не стане...»

А десь через пару днів після того скрушався: «Отказала гірою гражданской... Сказала, є вже в неї хлопець... Та нічо', не хоче полюбовно – силою візьму!»

А ще й таке багато хто згадав... Святкував будьонновец «октябрський празник» з геть подертим лицем. Як хто питавсі, то відказував, що це ката вночі хотів надвір викинути, бо рознявкався, наче то йому не листопадові дні, а марцьові...

Короче, тоді вже всім розвиднилося, що насправді сталось: «гірой» вламався до Орісіної хати і згвалтував дівчину... То й оприділили, же вона не змогла винести теї наруги, сама не своя побігла на греблю та й...Ет, як згадаю...

Дід Лігонко:

«Вибачай, Якиме, шо перебиваю, але це вже і я помню, як далі було...

Вже добре стемніло, коли дядьки і хлопці зо всенької Руди зібралися коло хати Лисого Василя, а звідтам пішли до Хобти. А ми, хлопчаки, назирці... Оказалось, шо Максима вдома нема. Сянька сказала, шо десь за час до того скочив на «Ворону» і кудись полетів...

Це вже для всіх стало точно і опридільонно, шо винен, гад, гиначе чо' б йому втікати...

А в грудні якийсь молодий чоловік привіз на возі Максима, тоїсть тіло його. Сказав, шо сам він із Гнатовець, воювали разом в їдному ескадроні. І от якось серед ночі, розказував той гнатовецький, пригнавсі до нього Максим на кобилі і попросив сховати його. Бо на него, казав, з'їлися куркуляки, прийшли вбивати, то ледве ноги кобила винесла...

Цего я, канешно, не чув, просто після всього батько вдома мамі розказував, то я й підслухав. Сховав я його, казав гнатовецький, в хліві, то тільки вночі по нужді звідтам виходив. А оце вчора, далі розказував чоловік, приїжджає він ввечері з поля, заходе в хату, засвічує г'асника, глядь – а Максим уже в хаті. Лежить на долівці нагознак. А промежи бровами огнестрельна дирочка і

засохла цівка крові. «Знаця, подумав я собі, – каже той чоловік, – за це врем'я хтось усе ж вислідив хлопаку та й доніс тим, хто заповзявся його порішити. А потім, – каже, – бачу на грудях у вбитого шмат паперу. Прочитав, та й думаю собі: шось тут не те, шось наплів ти мені, друзяко, сім мішків вовни та й ті неповні».

Так сказав гнатовецький, а я вам передаю те, що своїми вухами чув од рідного тата».

Дід Яким:

«Ти вже передихни, Лігонку, бо я ж ту записку вслух читав, то як зара помню слово в слово...

Прикликали мене, бо їден був такий грамотій на весь наш куток, то й зачитав хімічним олівцем написане, і досі воно, кажу ж, в пам'яті:

«Катюзі по заслугі. Передайте в Красносілку, що цій скотиняці помстився за смерть сестри Комин Андрій. А ще передайте, що скоро ми з Орлом прилетимо в Старокостянтинів большевицьку наволоч нищити, то і в Красносілку заглянемо, нашим большевичкам-землячкам суд учинимо... Смерть за смерть!»

Не знаю, про якого то Орла писав Гандрей. Це вже, хлопці, як будете в Хмельницькому, розізнайте. Мають же бути якісь документи в кагебе, чи то, тьху, вже в есбеу, з тих часів... Бо той гнатовецький сказав тіко, же в них там, на Поділля, банда якогось Гальчевського орудує, і же її отамана Орлом називають...

Ну дак ото далі про Максима... Хоронили його тіко друзяки. Утрьох і домовину з хати виносили, і на підводі на цвинтар доправляли, і засипали яму. В узголів'ї з дощок збитого надгробка поставили, а на вершечку з бляхи вирізану зірку настромили.

Через рік з Старокостянтинова районна власть привезла залізний штиригранний надгробок, в червоне пофарбований, і табличку почепила. Витиснено було на ній, що такий-то такий погіб в боротьбі за Советську власть. На цю червону панахиду, з усякими соответствующими промовами, зігнали село. Слухали собі люди, але від селян ніхто, навіть друзі погібшого, не виступив.

Знали ж, в якій «борбі» Хобта загинув...»

Отакую річ утнув по гарячих, так би мовити, слідах. Не опублікував, бо ще треба було з'ясувати деякі обставини...

ОПОВІДЬ ШОСТА

...У 1993 році почала виходити в Хмельницькому незалежна газета «Час-Тайм». Її редактор, Богдан Теленко, надрукував кілька статей про антибільшовицький повстанський рух в Україні на початку двадцятих років, зокрема й про командувача Подільської Повстанчої групи Якова Гальчевського, якого й називали Орлом... Я намислив собі, що це про нього і йшлося в записці Андрія Комина, покладеній на груди будьонівця Хобти, та й пішов удвох з цією думкою в редакцію «Часу» Як сказав про це Богданові, усміхнувся він загадково і сказонув таке, що хоч в збірку афоризмів записуй: «Цього ніяк не могло бути, якби не було».

Із сейфа витяг зшитка в брунатній коленкорівій обкладинці і урочисто вручив мені:

– На. Читай. Тут, на місці, не відходячи, як мовиться, від каси, бо ціни йому немає. Випишуй, що тобі потрібно, і використовуй на здоровля.

Розказав Богдан, що цього зшитка привезла йому вчителька з села Сахни Летичівського району. Їй він перейшов із рук у руки від покійного вже батька, Петра Андрійовича, а йому – від його мами. Зберігали у тайні-претайні впродовж усіх років радянської влади.

«А тепер, коли нема кого і чого боятися, передаю вже Вам цього зшитка з рук у руки, бо читала ваші статті про Гальчевського». – сказала мені Христина Петрівна, – похвалився Богдан. І додав: – Я так собі думаю, що її покійний тато – син Андрія.

Еге ж, був той зшиток щоденником Андрія Комина. Але не оригіналом. Сказала вчителька редактору «Часу-Тайму», що бабуся передала її батькові три учнівські зошити. Та літери на пожовклих аркушах уже геть вицвіли, то тато переписав щоденникові записи своєю рукою в цей, як його називали, загальний зошит.

Виписав я тоді з щоденника все, що було мені потрібно. Вашій же увазі, Читачу, пропоную вибрані місця з нього. Саме ті, що вписуються в сюжет цієї оповіді...

«1 грудня 20 р.

Роблю перший запис у щоденнику. Пишу в хаті Наді Ж. Видала мені ручку, чорнильницю і зшитка. Не думаю, що потрапить він в лапи чекістів, бо наказав їй після кожних моїх відвідин так ховати, щоб і сама забувала, куди його всунула. Перше всього мушу написати, як я в неї опинився. Так от... Після того, як наше поріділе військо разом з поляками відійшло за Збруч, ми, тобто Гальчевський, Шепель і я, порадилися і рішили вертатися на Поділля.

Та попервах пару слів про Гальчевського. Ми побраталися ще на Південно-Західному фронті, разом і в Брусіловський прорив пішли. І потім скрізь пліч-о-пліч.

І повстання проти Скоропадського підіймали, і в університеті в Кам'янці трохи повчилися, і до Петлюри пішли. Яків командував і батареєю, і пішою сотнею, і полком в армії УНР. Та продовжу про те, як ми вернулися на Поділля. Скликали всіх наших козаків у Підволочиську за Збручем і Яків запитав, хто хоче вернутися в рідний край, щоб битися й далі з червоними зайдами. Зголосилися всі подоляки і навіть хлопці з Буковини, Полісся. То тепер ми в Літинському повіті, 220 багнетів під рукою в Гальчевського. Іменуємося повстанчою групою. Гальчевський отаман, а я – начальник штабу. Підіймаємо селян на бій збройний із зайшлою і місцевою большевицькою сволотою. Наших стає все більше і більше. Ідуть селяни боротися проти «комуни», чрезувичайки і комісарів з Московської обжорки і з тої землі, де розп'яли Христа. Ми і коло Літина, і коло Гайсина, і коло Лятичева всі села від червоної зарази очистили, так оце в Сахнах я й оприділився на постій до Наді. Скоро підемо на Віньківці, Нову Ушицю, Солобківці. А поповнимся там свіжими силами, то й на Проскурів, на Старкове за Орлом полетимо. Ще про одне записати мушу з бодем невимовним і потамованим риданням у грудях... Дійшло до нас, бо ж розголос про таке в усі усюди йде, що в Красносілці у Старковівському повіті будьонновський негодяй поглулумився над дівчиною і вона з того встиду втопилася. Розпитався я, хто ж та дівчина, і мало волосся в себе на голові не рвав. Це ж якби я був подумав, що таке може статися, то давно полетів

би в село і забрав свою сестричку звідтам. Все, бач, не виходило. Навіть не зміг передати Орісі вісточку, що жив-здоров. А того виродка собача смерть спостигла. Скрізь у нас є очі й вуха. Вистежили, де він переховується, то ми з Шепелем прискакали в Гнатівці, знайшли його в хліві, затягли в хату. Трусився і скавчав, як пес. Убив я покидька з його ж іменної зброї, вистрелив точно межі брови. Так Федора Гальчевського вбили чекісти.»

«21 листопада 22 р.

Нищимо красну потолоч. Петлюра призначив Гальчевського командувачем усіх повстанських загонів Правобережної України. Тепер він отаман Орел. Але для людей по всіх селах ми, з подачі червоних окупантів - банда горлорізів і грабіжників. Так комісари селян наших проти нас настроюють. Хто б кого бандитами називав...Це ж торік, у вересні, чекіст, корчмар Хаїм Бург, застрелив Федора, меншого брата Якова, лиш за те, що він його брат. Перед розстрілом начальник Літинської «чекушки» Уланський сказав: «Не можем расстрелять старшево – расстреляем младшево. Это всьо равно одна кровь». Мати ходила по всьому Літину, питалася в людей, і показали, де її син. Лежав він у рові, а межі бровами дірочка від кулі...То це ми – бандити?! Ні, наші хлопці – то відчайдушні і зухвалі сміливці. Вони упокоїли десятки червоних командирів, сотні чекістів і сексотів, тисячі зайд у червоноармійських одностроях. Тільки випадок допоміг гадюці Троцькому і комкору т.зв. червоних козаків Примакову, перевертню, вирватися з пастки, яку ми їм влаштували. Повстання шириться. Тремтять, бояться наших козаченьків московські опричники, яко вогню».

«6 квітня 23 р.

А цей Ульянов-Ленін має жидівський розум. Побачив, що щось не виходить по Марксу, то й придумав НЕП. Мовляв, комунізм временно атменяється. Хазяйнуйте, як хочете і можете в умовах придуманої мною, геніяльним, нової економічної політики. Та ще й Троцький повну амністію оголосив всім, хто був «насильно мобілізований в армію т.н. УНР». Отако приходь в чека, здавай зброю, кажи, що тебе насильно взяв у своє військо Петлюра, і йди собі земельку орати, її ж тобі для того й дав безплатно таваріц, Ленін. І повелись на цю обманку наші орлята: хто пішки, хто верхи почали розлітатися по своїх селах. Орел нікого за руки і поли не тримав. Казав тільки: «Ой, хлопці, кусатимете лікті, і не раз. Все одно не будете господарями на своїй землі. Всіх вас поженуть в комуну. Все стане спільним: і земля, і худоба, і вози, і реманент... Читав я статті їхнього вождя Леніна, то він пише, що все, що ви робите, чим живете, чим дорожите – це «ідіотизм сільської життя». То ви, виходить, ідіоти... А тепер для московських зайд і їхніх тутешніх посіпаки-підручних – ще й бандити... Ой, згадаєте моє слово: не буде вам доброго життя.» Мовчки, відводячи очі, слухали хлопці ту мову... Було чотири кінні бригади – лишилася половина одної... Думаю, це вже останній мій запис у щоденнику. Обложили нас з усіх сторін. Знаємо від розвідників, що на станції Деражня розгрузилися два полки Самарської дивізії, з Вінниці насувається чорна хмара кінноти Котовського. А найбільш обидно, що з Проскурова йдуть червоні так називаємі козаки. Це ж наші сільські хлопці. Задурили їм нерозумні голови большевики, пообіцяли равенство, братство і

земельку... Знаю, що і в моєму селі є один примаковець демобілізований. Мій ровесник, добрий хлопець, але полуда в нього на очах. Може, прозріє, та пізно буде.

Завтра Благовіщення. Не повинні б напасти на нас червоні, але ж у їхніх возждів і возжидиків нема нічого святого за душею. А в отих курских, рязанських, сімбірських мужичків із Самарської дивізії, яких вони гонять перед собою, то й поготів... Одягли ваньок, васьок в гімнастюрки, дали в руки трьохлінейкі та й вперьод, в бой кровавий за советскую власть. Спитатися б їдного з другим: «А це ж якого чорта ви, кацапури, приперлися на Україну? Своїї землі вам мало?» Та кого там питати... Каже наш Орел: «Почув поросійському – стріл!» Прости мені, Господи, але я з якоюсь сатанинською зловтіхою опускаю свою шабельку на голову кожного того каракатого курдуля в довгій до п'ят червоноармійській шинелі. А про козаченьків своїх Яків сказав мені якимось: «Наші хлопці святі... і страшні для ворогів. Хоч тепер уже видно, що сил у нас недостатньо, аби окупантів прогнати, але, з іншого боку, не згинемо безславно, як барани, а із зброєю в руках – по-козацьки. Дамо криваво відчути зайдам-москалям і своїм перевертням, що ще не вмерла Україна. Як виживу в цій рубанині, то напишу книжку. І назву її отако: «Як ми громили червоних окупантів».. Напише Яків, бо має талант до писання. Як були в Кам'яниці, то надрукувала його оповідання газета «Український козак». Там же часто поміщали дуже гарні вірші козака Володимира Сосюри. Я також трохи того хисту маю, пишу, але нікому своїх опусів не показував.

Повторюся: цей запис – може, останнє моє, Андрія Комина, творіння. Надю я попросив, щоб, якщо мене вб'ють, якість доправила тіло в Красносілку... Хай поховують земляки коло батька, матері і Ориси. А щоденника щоб добре заховала, наказував, бо як знайде якийсь Герш, то в Межибізьку тюрму запроторить «за пособничество озверевшим врагам советской власті».

Богдан Теленько тоді, як я виписував ці уривки з щоденника, був уже, як то кажуть, у темі, і сказав, що в 1941 році в Кракові, в «Українському видавництві», вийшла в світ книга Якова Гальчевського «Проти червоних окупантів». То й підтвердилися слова Андрія про те, що Яків мав талант...

Тепер, коли пишуться ці рядки, можу від себе інформувати читача, що в 2000 році відомий український історик, політичний і громадський діяч, письменник Роман Коваль видав книгу «Отаман святих і страшних» про повстанський рух на Поділлі під проводом Гальчевського, а в 2004 р – книгу «І нарекли його отаманом Орлом». Прочитайте... Події й факти збігаються, але А.Комин у щоденнику по-своєму трактує їх...

ОПОВІДЬ СЬОМА

...А тоді, в 93-му, як тільки я знову приїхав у село, то першим ділом зустрівся з дідами. Розказав, хто такий Орел, як він підіймав селян на повстання проти радянської влади. І про щоденник Андрія Комина розповів, зачитав їм окремі з нього місця з нього...

– Бач, – дід Яким насупився, – а нам всю жисть брехали, що Гальчевський був отаманом банди. І в Михайла Стельмаха книжка така була, «Кров людська не водиця»,

моя внучка її в десятому класі вивчала, то я там читав, як Яків Гальчевський грабив селян і розстрілював... Ну прям звер лютий. А воно, оказується, он як насправді було. Усе воно, бач, з щоденником сходиться. Це ж справді після Благовіщення, згадав я, привезли Гандрєя в село. Поставили воза, а на ньому його тіло, коло церкви. Для опознання, так чекісти казали... Привіз Комина чоловік уже в літах і з ним якась молода жіночка, сказав той дядько, що вчителька з якогось села, вже не помню, якого, коло Летичева. Розказав, що там дуже сильний бій був. «Ліквідували, – казав, а я переказую – банду Гальчевського. Багато полягло і червоноармійців, і тих, що чекісти їх бандитами називали. Гальчевці одійшли в ліс, бо стіко на них поперло і кінноти, і піхоти, що де би хто вистояв...През те, що в Гальчевського було багато людей із навколишніх сіл, чекістський начальник дозволив рідним іти їх впізнавати і забирати для поховання. Пішла і Надія Іванівна, опізнала цього чоловіка і прийшла до мене, чи не завезу я погибшого в Красносілку, бо він звідтам родом. Чекісти ніц не мали протів, бо хіба вбитого розстріляєш, то я й привіз... Бандіт - не бандіт, але хай буде похований, – сказав, – по-християнськи: на цвинтарі, а не десь у рові, наче який самогубець»...

– Еге ж, все по-людськи було. – дід Лігонко до розмови долучився. – З батюшкою, з півчими. Схоронили Гандрєя на цвинтарі коло Глинищ, біля батьків і Орисі... А ше тобі, Анатолій, скажу, може ти не знаєш, що похоронили там всіх померлих від голоду, а перед самою війною кладбище закрили. Колись підемо, я тобі покажу, де воно було... Коло нової цегельні...А в війну відкрили нове, ну це, що зара є...

ОПОВІДЬ ВОСЬМА

Є у мене вірш про Голодомор. А точніше, новела...

Бо написав не в «стовпчик», а довгими рядками, тому й назву таку дав –

НОВЕЛА ПРО ДВА ГОЛОДИ

Нині вже нема Гудзів, Гудзівських, Коломлинських, Коминів, Говорунів, Чарнецьких у Руді. Повмирили подоляни на землі волинській і старі й малі, і молоді... Та на цвинтарі нема хрестів над ними, бо давно вже й того цвинтаря нема. Є новий, сказати б, коло Глинищ. Там вже пам'ятники ой, над багатьма...Фото...Рік народження й кончини...З повоєння й по новітній час подоляни й волиняни, тут спочили, з того світу дивляться на нас. А он там, за Глинищами вище, під пшеницею достиглою, в землі – прах похованих на тому кладовищі, що про нього пам'ятають ще в селі. Ой, давно вони не під хрестами, бо відведено й деревині свій вік...

Всіх прирік їх на погибель «батько» Сталін.

Дата смерті –

Тридцять

Третій

Рік.

...А Ненцінські вижили тоді...

Помогли їм котики...Вербові...

А затим, спасибі лободі,
доповзли й до молоді бараболі.

Через чотири роки Павла Ненцінського і його старшого сина Миколу понесе у безвість «Чорний ворон».

Сім років по тому, в березні, Юзик, Павлів «мізинчик», піде визволяти рідну землю від німця. У липні від його юної дружини Юлі прийде на фронт трикутник із вістю, що в нього є вже синочок, і що його Анатолієм назвали...

Аж у сорок шостому (всі мобілізовані в сорок четвертому дослужували в армії) Йосип Павлович прибуде в Красносілку і підкине маленького ледь не до верха груші...

А за рік по тому – знову голод...

Бачила Заслучна сторона в Красносілці в сорок сьомім році: дуба хлопчик в льолі з полотна і: «Ну-ну!» – погрожує сороці. А на груші он воронисько сидить. Біля хати дідуся Корнія. «Кар! Кар! Кар!» – злетіло, і за мить – на ріллі, що ген за хатою чорніє...

Всі пішли вже на роботу на весь день, а мале припоручили няні Казі: то сестричка двоюрідна... Їй за це буде лялька – цюця Юля купить у сільмазі. Старша двоюрідна заплела уже косу. Пожене корівку ген до Хвоси в поле. Каже Тоня: «Миню напасу – молочка у філіжанці дасть вона для Толі».

Хлібчика нема в усіх людей, лиш з гнилої бараболі є пампухи... Тато з Ферми ввечері прийде – буде затірка смачнюща з молока й макухи...

Сходить сонце. Рожевіє білий світ. Всі шибки промінням перемито. Пише дід ось, при вікні на Схід, для нащадків повість сумовиту. Сиві думи у рядки збира і губами, пишучи, ворухить... А на яблуні ворона он стара. Може, та, що каркала колись на груші...

ОПОВІДЬ ДЕВ'ЯТА

Ішов Капором із станції Десяте офіцер. Зупинився коло пастушків. Привітався. Розпитав, хто чий буде. А Тимошко й собі поцікавився:

– А ви, дядю, хто будете і до кого йдете?

Назвався офіцер.

– А що це за гармошка у вас така здорова на плечі? –

Колька Герасимчук запитався.

Усміхнувся дядько Василь:

– Не гармошка це, а баян. Трофейний, німецький. Може, хтось у селі буде грати на ньому, бо у мене, бачте, нема лівої руки. То і не розтягнеш міха, і баси не перебереш... Ну, хлопці, бувайте здорові, пішов я додому.

Тільки він рушив до села, як Тиміш підкликав Кольку Герасимчука (він, найстарший син Олексів, і сам через літа й літа стане баяністом, директором будинку культури в селищі цукрозаводу) і наказав:

– Дуй в Руду. Скажи тітці Насті, хай стрічає свого Василя.

І помчав Колька що було духу...

...Збігло двадцять два роки по тій події. Написав я вірша, послав у журнал «Ранок». Надрукували. Ось він...

ТРОФЕЙ

Мій товариш малому синкові дорогого баяна купив - і озвався до хлопця казково давніх мрій веселкових мотив.

Що вже кнопок, реєстрів премудрих... Роблять речі й у нас вже тепер.

На червоному на перламутрі горде – «Made in USSR».
... І згадалося, дядьку Василю (досі ременя чує рука),
як те диво на вигін носив я, хоч і ноша була заважка.

Ми всідались, малі, на колодах,
й не могли дочекатись ніяк,
коли зійдеться весь околоток, щоб під ваш поспівати
баян.

Мав я завше від того утіху невимовну, на весь білий
світ: доручали розтягувать міха ви мені, бо я був ваш
сусід.

І звучала та музика з музик: як мелодію плавно вели!
Недарма ж до війни у окрузі гармоністом найкращим
були.

Так в селі нашим люди казали... Та, як наші збиралися
всі, ви Семенку баян віддавали: бо хіба ж то грання без
басів...

Починали Ригорко й Улита:

*«Гей, у полі лежить, у траві,
молоденький солдатик убитий,
а над ним його друзі живі.
Ой, і старшенькі є, й одногодки,
а навколо шовкова трава.
Поскидайте ви, хлопці, пілотки,
бо вже вашого друга нема».*
*І слова у тій пісні міняла моя мати хрещена сама,
голос в небо осіннє здіймала:
«...бо вже мого Іванка нема...».*

...Як додому ішли вже хористи, знову я ніс важкий
інструмент... І ніхто з хлопчаків не сварився: визнавали

мій пріоритет... Тітці Насті ж сказав я найперший: «Йдуть Василь ваш з війни... є трофей. Тільки лівий рукав гімнастерки чо'сь заправлений у галіфе».

...Сорок літ вже відтоді пробігло... Мав я, глянути зі сторони, босоногі заслужені пільги вже одразу після війни...

Анатолій Ненцінський...

1969 р.

* * *

Приїхав студент педінституту на канікули додому.

Похвалився батькам публікацією. Якраз був у нас дядько Роман Черватюк, сусід. А по радіо транслювали оперу «Запорожець за Дунаєм». І звертається до мене дядько:

– От ти у нас дуже вчений, то роз'ясни мені, що це за дурня така... Замість того, щоб говорити одне з одним по-людськи, так як ото в п'есах в передачі «Театр перед мікрофоном», артисти співають. Ти можеш собі представити, що ми сваримося з Дусею, і я їй співаю: «Гей, Дуняшо, годі буде, перестань уже кричати!», а вона мені: «Ні, нехай же чують люди, ні, не буду я мовчати!»?

Чесно кажучи, я розгубився. Торочив щось про високе мистецтво, про різні його жанри, про те, що в опері артисти співають так, буцім говорять один з одним. Бачив по скептичній посмішці, що дядька не переконав... І про вірша в журналі, прочитавши його, також свою думку дядько висловив:

– Прибрехав ти, Толька. Як Василь ішов з фронту в сорок п'ятому, то ти тоді ще пелюшки...описував і розмальовував і ніяк не міг побігти до Насті Ковтунки... Признавсь я, що про Кольку Герасимчука написав так, буцім він – це я.

– Ну, тепер понятно, – всміхнувся дядько Роман. – Але про пільги ти не прав. Кольці їх не могли дати, а бідняга Василь недожив до них. Він помер ще за Хрущова, а встановили їх до двадцятиліття Перемоги вже за Брежнєва.

А Василь Ковтун не дожив до брежнєвських пільг... Помер від сухот. Переможцю нацизму мав дістати у Німеччині протитуберкульозні препарати і вислати в посилці син Ковтуна Микола, який служив у Групі Військ СРСР, на території НДР. Вироблялися ліки в тій Німеччині, де загнивав капіталізм, але надходили і в аптеки Східного Берліна. Про це сказали Насті Ковтун лікарі Старковівського тубдиспансеру, де лежав її Василь. Називалися вони, дай Боже пам'яті, ПАСК і фтівазід, але поставлялися в Союз лиш у спецікарні для партійної еліти...

То й було синові від матері листовне доручення: «Дістань, Колю, і вишли в посилці»

На прохання Миколи, ті ліки мав купити командир його полку Приходько, земляк. Але за півроку йому так і не вдалося побувати в тій далекій від місця дислокації вече столиці Німецької Демократичної... А якраз тоді, коли випала нагода і взяв підполковник препарати, прийшла Миколі печальна телеграма, і дали йому «краткосрочный отпуск». То привіз ліки для батька, але що толку з них... Хіба що душа покійного з того світу подякує...

ОПОВІДЬ ДЕСЯТА

Від Д.С.Наконечного

«У Красносілці до війни жили дванадцять Апостолів: брати Андрій, Іван, Яків, і в кожного – по троє синів. Андрій помер у тридцять третьому, Івана і Якова закатували в тридцять сьомому в підвалі управління НКВД в Проскуріві. А з усіх їхніх синів, мобілізованих у Червону Армію в сорок першому році, повернулися до рідних домівок у сорок п'ятому лиш Натан Андрійович та Матвій Іванович. Поодружувались, діти пішли, але що в того, що в другого – тільки дівчатка. То й всохла гілка предавнього козацького родинного дерева. Так стверджую, бо мені дід розказував, а йому його дід розказували, що Апостол, ім'я вже стерлося в дідовій пам'яті, перебрався ще позаминого століття на Волинь з Полтавщини, Років десь через три-п'ять після відміни кріпацтва. Щось там, певне, не склалося у нього з викупом землі, а тоді якраз чимало сімей у нашому селі чума викосила, якось-то він про це взнав, то й вселився в одну із хат осиротілих...

То, може, у нашій Красносілці, є в мене така версія, поселився нащадок полковника Апостола Якова – сина гетьмана Лівобережної України Данила Апостола... Ривсь я в архіві в Кам'янці-Подільському, але нічого не знайшов. Бо хіба ж це, бачте, подія всегубернського значення: поселився якийсь Апостол у якомусь селі... Та й таке ще подумаймо: Красносілка ж була тоді на теренах Волинської губернії, то, може, в Луцьку щось є. Поїду колись, пориюсь і там у архіві... Одне лиш достовірно й історично неспростовно: якщо наш Апостол із того славетного козацького роду – то рука Москви у

тридцятих роках двадцятого століття з корінням вирвала трьохсотлітнє родинне древо із української землі. Згибли чоловіки хто в тридцять третьому, хто в тридцять сьомому, хто на війні. А дочки двох Апостолів, тих, які живими вернулись з війни повиходили заміж і перейшли на інші прізвища. Їхні сини, внуки і правнуки, та ви ж, хлопці, знаєте їх, товар з ними пасли – вже Марзялки, Вербичі, Общанські...

... Після тієї розмови мені й написалося...

В рідній хаті Апостоли...Рік по війні...Перед ними чарки, геть по вінця налиті. Самосадний димище. В хмарках на стіні, у горіхових рамках, пресвітлії лики.

До колишнього раю із пекла фронтів повернулись брати, але тут вже – нікого... Тільки рідних обличчя на гладі стіни...І їх келишки ось – на столі несвятковім.

Лиш на денця хлюпнули усопшим своїм: най їх душі те бачать з небесного краю...

«Хай їм царство небеснеє» - Натанайл.

«А нам тутки, - Матвій, - хай Господь помагає».

Пом'янули братів убієйних брати. Позвисали печально прокурені вуса. Тут вечеряють двоє лиш з дванадцяти: десять – в небі травневім. Коло Ісуса.

ОПОВІДЬ ОДИНАДЦЯТА

Хай би там як, але й після страшної, людожерної війни одружувались хлопці й дівчата, народжені в тридцятих роках, і справляли їм батьки весілля...

У нас на Волині - і в Красносілці, і в усіх навколишніх селах – обов'язково гуляли на другий день ще й перезву.

І називали (та й досі називають) цю веселу після-весільну виставу з переодяганням сватів у молодих, а дідів і бабів у дружб і дружок, «чоботами».

...На другий після весілля день люди сходилися на подвір'я біля хати молодого. Справляли «весілля» для переодягнених під молодих, напудрених і відретушованих сватів. «А яким же тут боком чоботи?» - вже чую голос читача.

А таким, що на височенному ясені (чи клені) на самісінькій верхівці вже висіла пара новеньких чобіт. Барабанщик лунко бив у барабан – і за цим сигналом один з парубків ліз до, по-теперішньому кажучи, приза. Після нього – другий, потім третій... і так далі. Після кожного удару в барабан засікався час. Отож вигравав приз той, хто добирався до верхівки найскоріше. А впродовж цих змагань вболівальники співали жартівливих пісень. Про чоботи обов'язково:

*Повісила чоботи на гвозді,
Сама себе хляпнула по нозі.
Чоботи, чоботи ви мої,
Наробили клопоту ви мені.
А то ж тії чоботи, що зять дав,
А за тії чоботи дочку взяв.
Чоботи, чоботи з бугая,
Не бояться холоду ні...кагда!*

Хоч і мовиться, що з пісні слова не викинеш, та викидалося, бо ж ми, малеча, порозкривавши роти і нашорошивши вуха, слухаємо. Це вже геть аж коли я узнав, яке саме слово замінюється отим «нікагда». Ми ж, уже й підлітками будучи, навіть коло череди, «глупосних»

слів не вживали. А як в кого якесь таке слово зривалося з уст, то меншенькі тут же й доносили батькам, і тато доброго лупня давав синкові по, вибачте, с..чині (а втім, це слівце було в нормі у селі), щоб і другому наказав.

Та повернемося до «Чобіт»...

Отож після того, як переможцю парубоцького турніру вручався приз, свати в супроводі «понятих» ішли в кімнату, в якій переночували молоді. Проводилася «контрольна перевірка». Виходили надвір із простирадлом.

Демонстрували його всім, хто був на току. Якщо молоді покохалися одразу після заручин (і так бувало...), свати, за обопільною згодою, на сей випадок різали курку.

...Після перевірки знову, як і вчора, пісні й танці.

У колгоспній конторі не сердилися, що робочий день пропав, бо геть і голова брав участь у «Чоботах». Бувало, і на день перезви наймали оркестр. Тим паче, що в Красносілці він був власний: інструменти закупив місцевий колгосп. А навчав підлітків і парубків грати на трубах, басах, корнетах і кларнетах знаменитий на всю округу «каплімейстер» Антон Общанський, по вуличному Янтох... Як тільки з клубу долинали перші пробні звуки баса: *«Бу-ув , бу-ув, бу-ув»*, альт: *«ой-ой-ой»*, корнета: *«буде діло, буде діло»* - я прибігав туди і з розкритим ротом спостерігав, як хлопці вчаться грати... Дядько Янтох ставав перед ними, підіймав руку, а відтак то повільно, то скоренько відбивав нею ритми, ще й озвучуючи їх голосом... Якщо вальс, то: *«іс-та-та...іс-та-та...»*, полька: *«іста-іста...іста-іста...іс-та-та»*, гопак: *«трам-там-тара-рара»*.

Ото Ви вже й знатимете, шановний Читачу, що то за вихиляси нахиленими літерами вводить автор у текст, що піде нижче. Входить у ритм вальсу і читайте.

Можете й ногою такти відбивати...

У Красносілку за руку щось пам'ять мою повело.
Зійшлося на «чоботи» в двір до Марзялків село. Рік
п'ятдесятий. Від голоду ледь відійшли. Як там не є,
а збирається щось на столи...

А на току, повиходивши із «шалаша», люди гуляють,
як хоче і може душа. Глядач – півколом. І осьде, на
самім краю, я перед мамою – ой же цікаво! — стою.
В затиснутім просторі, у обгороді живій, танцюють
Апостоли: Натанайл і Матвій. Спориш прибивають
підборами: «Так-таки...так-таки...так!»

Михалко Площинський – навприсядки! Обертом!
Чортом!

... Гопак.

«Х-х-хух» — сьомий піт витира рукавом із чола
Общанський Ліверко й аж нагинці йде до стола. Лисий
Ригорко кларнет відкладає... Бубнить: «Гра мундштука,
теє-теє... давно вже промить». А як промили всі хлопці,
– то знову та-та, і краков'як уже в простір півкола вліта:

*Краков'яче-краков'яче,
твоя дівчина он плаче.
Облігації візьмемо –
Ними сльози їй утремо.
Візьмем позику взимі –
То заплачемо й самі...*

*...Фінагентиха носата
Йшла налоги витрясати.
Узяла я суховила —
До копійки їй сплатила.
А взялася ще й за гралі –
Не платитиму й надалі.*

Так втікала Лізавета,
аж упала з лісапета.
Ніц не візьме кур-р-рва глиста,
як приїде знов із міста.
Заспіваю їй «Катюшу» –
й зріжу ту останню грушу¹.
Дам їй дулю - й надурняк
Затанцюю краков'як!

...Сяду в тачку і поїду
На Домбас провідать Лїду.
А ти, діду, не тринди,
Бо не ходять поїзди...
Приїжджаю в Сталіно —
Лідки там нема давно.
Комсомолка моя доця:
Вже на Дальньому Востоці!
Перестріли мене вурки,
тай забрали штири курки.
На п'ять пальців було сало,
То й його чорти узяли.
Мене в тачку посадили,
Ще й білет мені вручили:
«Будь здорова как карова,
Прієжжай, хахлушка, снова!

---

¹ Після війни мало того, що держава примусово продавала селянам облігації «внутреннього займа», вона ще й обклала їх здирницькими податками. Фінагенти обходили сільські двори і оподатковували кожне плодове дерево. То люди вирубували і спилували вишні, яблуні, груші, сливи.

Тітка Секлета співати встига за альтом. Їй, надимаючись, вторить Гилько-баритон:

...Краков'яче, краков'яче,

Заживемо вже гиначе...

Через зиму до весни...

Лиш би не було війни.

Танцює й співає крепецький Общанський Тодох. Каже Тимошко, він випити може за трьох. Не знаю я, що і за кого Тодох випивав, а от німаків кулаком, тато бачив на фронті, в окопах вбивав...

То був унікальний чоловік, Общанський Тодос, а порудянськи – Тодох. Отако розмовляє з кимось, і на ходу римує...Втім, таких поетів мало і має чи не кожне українське село... То тамті тексти краков'яків, що їх автор цих рядків процитував вище – Тодосова творчість.

...Як був уже він, автор, початкуючим поетом, пішов до діда Тодоха й попросив, аби той відтворив по пам'яті співані в післявоєнні часи сатиричні куплети. Записав їх з уст Автора автор майбутньої повісті, і подав отут до місця. Щоправда, перед тим суттєво відредагував, бо ж, бачте, цабе – письменник...

Тодох не боїться нікого й нічого, еге ж... Каже: «Згноїш, але душу в нас не відбереш!» Все ж роззирнувсь, чи нема тут когось із чужих, – і лупонув, наче тим кулачиськом під дих:

Цілий день в бак біля броду

Заливали хлопці воду.

А із нього – то біда! –

Десь дівалася вода.

Аж під вечір свиснув рак:

*«В вас дірявий, люди, бак».
Підійшов Кирило Кметь:
«Забірайтесь, хлопці, геть.
Горе-лихо вам буде,
Як наскочить емведе.
Старший опер Сабадаш
Припаяє саботаж.
І туди поженуть вас,
Де Макар телят не пас.
Видасть там начальник Рак
Новим зекам новий бак!
Там хазяїн він і власть,
Там вам жаба цицьки дасть.*

«Треба промити... а там, ех, була-не-була», –
Лисий - альтист в ритмі вальсу іде до стола. Голька на тачці сивенького свого везе просто у хату. Регоче: «То мій Ха-Те-Зе!»¹

Це так ведеться, а ти хоч дозволь-не дозволь: мусить у спальні суворий вчинитись контроль: «Вір тій Манюсі, але все одно – перевір!»

...Вийшла Голяна весела в розгойданий двір. Музика стихла... І чує, либонь, півсела: «Вже молодичка... А вчора ще – дівка була!»

Грають музики. У польку пішли вже й баби. Гриць Голодрика гаркаво частить в дві губи:

*Сегбьяночка кгасива
Тги губля в мене пгасила.*

---

¹ Колісні трактори такої марки випускали на Харківському тракторному заводі.

*А я дал ей двадцать пять –
И повёл в кусты... гулять!¹*

-----

*Шестилітній Толик був на «чоботах» у своєму селі.
Якраз коли Гриць частив, у кімнату, що вікномдо сходу
Сонця, вбігла маленька Владуся і проспівала:*

*«Діду-у-у-сю,
сказала бабу-у-у-уся,
щоб я тобі сказа-а-а-ла,
щоб ти снідати йшо-о-ов».*

*Дідусь встав із-за ноутбука і пішов на кухню. За вікном
тролейбус рушив од зупинки і взяв альтом верхнє «до».*

*Поснідавши, сімдесятилітній Анатолій повернувся
в кімнату, сів до ноутбука – і знову став шестилітнім
Толиком...*

-----

*...Уже у півколо ідуть молодята й свати: вальс лиш для
них починають музики-брати. «Гірко!» — трьом парам
гукають дисканти й басы.*

*«Люди стоять, – кажу мамі я, — буквою «Си». Вчуся
читати, й це діло мені – залюбки. Тато у місті купує
дитячі книжки...*

Цілуються — «Гірко!» – свати... молодий-молода.

...Вже я великий, а мама іще – молода.

---

¹ Цю подаровану «старшим братом» частівку
Григорій привіз із Севастополя.
Служив у Чорноморському флоті.

ОПОВІДЬ ДВАНАДЦЯТА

*...Не так давно побував на весіллі у тих же Марзялків.
Уже правнук тодішніх молодих женився.*

*Вранці прийшов на «чоботи». Все, як і колись. Кажу
не про наїдки-напитки, бо то небо і земля, а про співитанці
в темпі польки і краков'яка. Тільки слова у них на
нинішню злобу дня... Та й співають тепер, не оглядаючись,
як то колись, в п'ятдесятому, Тодох роззирався...*

Ех і вдар-ри-ли підбори, ех і вдар-ри... лихо в землю
забивають: кум-кума, дружка-дружба, свекор-теща —
хвацькі пари і, нікому не до пари, Стась Кучма.

*Іста-іста... іста-іста... вже за смиком Клим-
скрипаль не устига, і через раз Ванька Бубен б'є у бубон
черевиком, і співає, прикаблуючи, Стась:*

Полька, полька, добрий танець,

Хто не вміє, той... китаєць.

Ну а дружка, молодесенька Марина, підхопила той
зачин його, і до часу заскорила - заскорила, підлила оливи
у вогонь:

Узяла я біля міста

у полон сепаратіста.

Надаєло на вайне,

Шол сдаватса Ванька мнє.

Занесли ми кулемета

В СБУ до Шеремета.

Присудили вешті-решт

Не тюрму, а домарешт.

А тепер, за рік по тому,

Треба їхать до роддому.

Кілометрів аж за сто.

Будуть пологи в АТО!

Мирослав, товариш молодого, також в танець з вихилясами пішов. Так частить про те, що всім уже відомо, аж не чує під собою підошов:

*Скоро ми у домі свому
Заживемо по-новому.
Обіцяв нам президент
В передвиборний момент.
Якщо він не пустобрех –
Дасть мільярди МВФ.
А «Рошен» Петро продасть –
Ще й свої в бюджет додасть.
Як багато стане грошей –
Будуть пенсії хороші.
Але стане, браці,
так,*

Аж як свисне в ...річці рак!

Знов Марина про життя оте жіноче, про теперішнє, узяв би його грець. Про таке, що аж під пахвами лоскоче, аж у кожної вривається терпець:

*Прощайте, бабо й діду, я уже в Європу їду.
Будуть в мене, всім привіт, італьянські баба й дід.
Буду памперси міняти і вам євро висилати.
І ти, Ванька, будь здоровий, будеш сам доїть корову.
Молоко не випивай, щось теляті залишай.
Не дурна я і не гепа, заімею там Джузупа.
Замість мене будеш мати вдома з будою «фіату».
А проявиш інтерес – вишлю бусік «Мерседес».*

...Іс-та-та, іс-та-та... випий вина, охолонь. Щось притухає в тім трам-тара-трам-та вогонь. Гей, музиченьки, мо”, й справді спочити пора.

Падає листя...

Осілля весільна пора...

*— По-о-дай руче-е-ньку, — коліно преклонює сват.
Свашку сивеньку веде у танок-листопад.*

Так-ото... так-ото... — хвилею такти-лади. В півколо-підкову несе молоду молодий.

«*Милому мила я*» — солодко їй на руках. Хвиля за хвилею музики плине ріка.

П'ять весілля в селі до півночі гуло. Знов на столах все оте, що й учора було. Бабці-сусідки в підкову заводять внучат.

Скільки весінь — стільки статися має зачать. Бузьки на Півдні гартують дзьобаті носи, бо, як повернуться, діток носи та й носи.

Будуть у строк... через рік... півтора... через два...

Двадцять перше століття. П'ятнадцятий рік. Перезва...

ОПОВІДЬ ТРИНАДЦЯТА

НОВЕЛА ПРО БУРЯКИ ЛИСТОЧКАМИ

...у 1968 році був я учасником творчого семінару молодих літераторів у Будинку творчості в Ірпені. Спілка письменників їх щороку там проводила... Михайло Каменюк, молодий поет із Вінниці, дав мені збірку поезій Миколи Руденка «Всесвіт у тобі».

Прочитав я кілька віршів і не стримав захоплення: «Ось як треба писати!»

А він печально так: «Треба, але зась... Вже вилучили книжку з книгарень і бібліотек. Тільки не спалили, як було в Середньовіччі... Я ще встиг одну купити. Як прочитаєш, повернеш із рук в руки».

Саме у той час співали по радіо, на сценах райцентрівських, обласних і столичних: «Йде весна над нивами, вільними, щасливими, гей, весна колгоспна трудова... Буряки рядочками стеляться листочками...»

Отак хори, хори-ланки (і такі були) славили колгоспниць, які вирощували цукрові буряки. А кращим із кращих, як тоді казали, ударницям праці, переможцям

соціалістичного змагання, восени вручали грамоти, цінні подарунки. Це називалося – «моральне і матеріальне заохочення». Тим же, хто добивався урожаю по 500 і більше центнерів «солодкого кореня» з кожного гектара, вручали найвищі державні нагороди...П'ятисотенницями таких ударниць праці в пресі й по радіо називали. Та тільки й того, що славили. Бо статки у них були, як у всіх жінок селянок. Та й, у середніх літах ще будучи, заробляли сільські жінки, від світання до смеркання рачкуючи, мало не повзаючи по «буряках рядочками», болячки в ногах, руках, попереках...

То й написав Поет у своїй Книзі, що насправді все воно не так діється, як співається...

«...Вам треба пісню про колгоспні руки?

Ось лиш пером зненацька пошкребусь...

А там, дивись, уже ідуть онуки

Виховувати совість у бабусь...

Вони ростуть, мов лісова травиця,

Немов пирій у кожному рядку:

Сто обліковців на твою правицю,

На кожен палець по керівнику...»

«...Бригадири щоранку обходять двори.

Лиш в неділю є воля городець скопати.

Трактори.

Управління.

Директори...

А годуються люди з твоєї лопати.

Десь вимахують крани високих споруд.

Ти ж заснеш восени при нетопленій печі.

І стотисячний хор оспіває твій труд,

Та ніхто не піддасть тобі клунок на плечі».

Але ж українки є українки...Я ж у селі виріс, то все бачив...

Це воістину дивовижно: горбатились, гибіли на рядках жіночки, та як ішли з поля (якщо верет із гичкою на горбах на перли) – співали! Але не тих, витворених столичними авторами, скороспілок, а «Несе Галя воду», «Ой, за гаєм, гаєм зелененьким», «Гей там, на товчку, на базарі...»

А вдома ж їх ясочки, зірочки рогатенькі й хвостатенькі у хлівах чекали, щоб їм у ясла чогось свіженького, зелененького хазяєчка вкинула, а тоді й подоїла; у хаті чоловік і діти ждали, щоб вечерю на стіл поставила... А удосвіта, перед тим як на буряки рядочками йти, п'ятисотенниця орденоносна встигала і на городі коло хати картоплю прополоти, і на грядках оту невмирущу хопту понищити...Отакі були трудно дні за труднодні.

А втім, ходімо до Лізки, як її кличуть в селі, хоч літами вже давно не дівчинка. Хай вона Вам про ті далекі літа розкаже... Бабця євроремонт, як тепер кажуть, затіяла у своїй, збудованій у 1910 році, хаті...І побуваємо ми з Вами у неї якраз в 1986 – му році, перебудовному... Подивимося, підслухаємо, що у неї на думці й на устах...

«Усе іздавнечку, гой-я: на рушниках дівоча пісня, в кутках калинове гілля, козак Мамай вусища звисив. Та що казать, усе оце – як у людей, як має бути. Лиш зять, бува, стрільне слівце якесь ненаське : «Атри-бути». У молодих своє життя: дочка в кафе, у нього – «точка». У дитсадок здали дитя, у суточний: вже три годочка. Квартира буде літ за п'ять: уже у черзі штири роки... Та хату ж не пересидять. Йй в радість клопоти-мороки. Ось і тепер, за світа-дня, допоки діти на роботі, вона Мамає і гілля, і образи зніме, а потім побілить стіни й

«потолки» ще трохи й крепкими руками, і радо вглядить з-під руки: Мамай підморгує лукаво. «Ой, халамидник, повстидайсь! Бач, заграє, бабій, до баби» – посмішній думці волю дасть та й синьки у вапно добавить. ...До вечора підходить день... І смішка-думка: «Нате дулю! Це в вас десь «перестройка» йде, а в мене буде все, як було! Вже маю, бач-но, сім ще й два, та й досі кличуть люди: «Лізка!». Писали ж: «Знатна ланкова Єлизавета Королівська». І Антоніну Лозову (вже не зустрине сходу Сонця), теж знамениту ланкову, до смерті називали: «Тоньця». Було в трьох ланках сорок душ. Дванадцятеро – в Насті Ковтун. Всі, без одної, дуж-не дуж, на грядках (звично ж!) нищать хопту. Бо ж вміють, як там не кажи: що та, що та – ударник праці. Сукровиця сочиться з жил, зате немає гімароюв ... (далі бабця вжила слово, часто вживане у селі, але не глупосне. Авт.) Це в тих він є, хто на стільцях сидів в конторах і райкомах, і підбивав нам без кінця ітоги повзань по рядкові. У нас болячки у горбах, а більш не догора нічого...Все витерпіли, то хіба не перетерпим Горбачова?»

Згадала бабця Лізка Настю Ковтун. То й про неї Вам, Читачу, розкажу, бо з малих моїх літ і до самої її кончини в пам'яті моїй...

Казала Настя: «Як удасться...» – і все вдавалось добре їй: що жито зжати, що сіно скласти, що хліб спекти... такий – агій!А як ішла вона на люди – в кіно чи на концерт який – то парубки біля колбуду ковтали з жаром цигарки: така на вроду, бач, вдалася... Отож не дивно й поготів, що перший красень, Ковтун Вася, заслав до неї старостів. ...У час фашистської напасті, провівши мужа на війну, сказала Настя: «Як удасться – повернеться...» І він вернувсь! Й сказала Текля Лиса Насті: «Видать,

талан тобі такий. Бач, і у цьому, доню, щастя: вернувсь без лівої руки...»

...Синочків двійко сорок сьомий пережили і в ріст пішли...Це ж як удача – то в усьому, аби лиш руки все могли. До них же линув лан широкий, горнулись приязно рядки – то в ланці Настиній щороку росли на славу буряки. Сам Ватченко «п'ятсотцентнерний» орден вручав їй у Будинку Рад. Сказала: «Дам я ще рекорда – додам центнерів з двадцять п'ять. Та треба тих... миндобрив в землю. Це ж бурачок, а не горох...» ... Під склом газета у музеї: там Настин щирий монолог. Та він, як мовлять, через кому. Було власкору завдання: «Дай все, що перший секретар обкому внесе у зал на злобу дня.» Тоді такі були вимоги... Упустиш слово – то біда. Тож повний виклад слів Самого кореспондент С. Дайчман дав.А Сам (це не дослівно, звісно): «Коб всі колгоспи, як «Заслuch», то вже були б ми в комунізмі і брали блага обіруч. Та на одному бурякові ми не ввійдемо в комунізм, навіть як всі будуть зразкові, як в Насті Ковтун, ланки скрізь... Тепер по всенькому Союзу – ЦЕКА так мудро повелів – узято курс на кукурудзу: на королеву всіх полів. Як буде тих полів багато, що не об їхати й конем,то ми Америку пихату по ізобілью доженем.»...І все ж зразкова Настя Ковтун плекала й далі буряки – і ланка все нові рекорди давала восени таки... На зльоті Ковтунка хоробро за землю мовила. Відтак в «Заслuch» давав достатньо добрив сам обласний начхім Свистак. До виднокола йшли у Насті рядки-листочки, мов літа... Казала подругам: «Як вдасться – пройду рядком цим літ до ста... От лиш та Куба... Нам до... , шо вони строятъ. Ми причом? Америку лиш, ставши раком, Фідель той дражнить...і Хрущов. Коб лиш війна не почалася. Це ж

як ракети налетять, то всім хана нам, каже Вася, а в нас же онучат аж п'ять...»

...Не почалась тоді війна...Тепер же, як сказала б Настя: «Діждалися, от тобі й на...» – загуркотіло на Донбасі... З Поділля є там батальйон. В нім наймолодший правнук Настин. В батьків ось фото: терикон...Василь у камуфляжі, в касці.

...А Настя з Богом спочива. Із нею – душі Тоньці, Лізки... Час в благоденствії сплива для п'ятисотенниць подільських...Сидять в суkenочках ляних: «Робили б щось при райським світлі...»

Але немає вже для них отих рядків на Тому Світі.

ОПОВІДЬ ЧОТИРНАДЦЯТА

У сімдесят сьомому році у недавно збудованому Будинку культури у Веснянці відзначали черговий ювілей «Великої Жовтневої...» У президії було найвище обласне і районне начальство. По праву руку від першого секретаря обкому сидів поважного віку чоловік у сірому костюмі. Йому першому, знаменитому земляку, генерал-майору КДБ у відставці Миколі Мандзюку, який прибув на урочистості в рідне село аж із Москви, надав слово перший обкому.

Генерал неквапно зійшов на трибуну і почав звіт перед земляками про свою роботу в органах. Зрозуміло, що 37-38 роки випали із звіту... Як з'ясувалося в шістдесятих роках, він тоді виконував злочинні накази. А відзвітував Мандзюк про те, як у роки війни батальйон «Смершу» під його командуванням виявляв і знешкоджував ізменників Родіни – дезертирів і завербованих німцями з числа

місцевих жителів диверсантів; як після війни полковник Мандзюк виконував не менш відповідальне завдання: «бойцы» під його орудою викурювали «бандитов УПА» із схронів – і знищували «беспощадно».

Та раптом з найвищої ноти упав голос генерала і геть пропав. Обводячи професійно-пильним поглядом зал, Мандзюк замовк, дивлячись в одну точку.

Відтак тріпонував головою, наче щось із лоба струшуючи і, не зводячи погляду з чоловіка років за сорок, говорив уже якимось мляво, по-старечому, затинаючись, а відтак: «Ещё раз поздравляю вас с праздником. Спасибо за внимание, товарищи» – і зійшов з трибуни. Сівши на своє місце в президії, в зал уже не глянув жодного разу. Наче боявся чогось чи когось...

Був серед учасників тих торжеств і я: редактор «Радянського Поділля» доручив прибути на місце події республіканського масштабу і широко висвітлити її у газеті. Тим паче, був я родом з цього села. Щоправда, тоді, в сорок четвертому, коли викричав своє перше «У-а-а-а!», воно звалося Свинною...

Бачив я чоловіка, на якого оглядалися люди після того, як генерал втупився у нього і почав затинатися, тож коли високі гості пішли з президії за куліси, підійшов до нього.

Запитався, чому це так пильно приглядався генерал, аж загикуватись почав...

Спочатку чоловік не хотів нічого говорити, а потім вибухнув: «Та він же, цей сволоцюга, забирав мого діда в тридцять восьмому! То оце й мало не зомлів, як побачив мене у залі. Старі люди кажуть, що я крапля в краплю мій дід Тодос, коли йому було тоді стільки, як мені тепер. То цей гад і подумав, мабуть, як мене побачив, що це

Тодос Комашук сидить жив-здоров та ще й чомусь зовсім не постарів...

Розказав Борис Комашук, як то все було в тридцять восьмому...

Журналіст А. Ненцінський, повернувшись у Хмельницький, написав звіт про епохальну подію. Ясно ж, того епізоду в кореспонденції не було, бо й не могло бути...

...А в дев'яносто третьому році письменник А. Ненцінський написав віршами і прозою інший звіт про відрядження. Надрукований він був у альманасі «Подільські товтри»...

НОВЕЛА ПРО ДИВО

...Як народився у Трифона й Секлетії первісток – радість вихлюпнулась на всеньке село. Дуже довго не було у Мандзюків дітей, та ось, бачте, як Секлеті вже й до сорока підбігло, зважив Господь на її молитви...

Отець Варфоломій чогось-то мав зуб на Трифона, то вносячи рожденного 7 серпня літа 1906-го младенця до церковної книги, записав його Калістратом...

Ясно ж, ніхто ні в сім'ї, ні в селі малого так не кликав. Був він для всіх Кальом (пестливе від Калістрат), потім Кальком.

Ріс-виростав Калько в міру збитошним, але дуже богобоязливим: бабця Софія брала його з собою до церкви кожної суботи й неділі. Навіть всеношні він там з нею вистоював. Та коли став Миколою, наче підмінили хлопця. До церкви ходити перестав, натомість бігав щовечора до ставка, де збиралися старші за нього парубки, які називалися комсомольцями. Став у них шістнадцятилітній парубчак хлопчиком на побігеньках. А

ті, в свою чергу, були підручними у сільських більшовиків: партосередок був у Свинній з п'яти чоловік.

Як прийняли Миколу в «лави каесемівські» – став безбожником.

У двадцять другому році допомагав чекістам реквізувати церковні цінності «в помахь галадаюцім Паволжья», а в двадцять п'ятому підсобляв приїжджим із Старокостянтинова скидати дзвони і хрести із церкви...

Двадцять шостого року поїхав Микола Мандзій в Проскурів учитись на робфаці. У двадцять дев'ятому вступив до інституту народної освіти в Кам'янці-Подільському. У тридцять третьому, по закінченні інституту, його забрали. В органи. Служити...

Старався. Викарабкувався по шаблях службової драбини впевнено і вперто. Влітку тридцять восьмого був уже капітаном держбезпеки. Направили в Старокостянтинів, на посаду заступника начальника райвідділу. У Свинну не заявлявся: батьки померли, близьких родичів не було...

А 14 жовтня 1938 року поїхав з двома підлеглими заарештовувати колгоспного агронома Комащука, керівника осередку ПСО (Польського Союзу Освобождения).

Мандзюк не забув, як Тодос у двадцять п'ятому совістив його, комсомольця, за те, що помагав скидати хрести з церкви. Придумати ж причину арешту – простіше простого: дружина Комащука, Ядвіга, була дочкою колишнього Волицького посесора Ясиновського. То й намовила, бачте, чоловіка очолити антирадянську злочинну організацію...

Та в хаті Комашуків сталось таке, що атеїст Мандзюк сам для себе назвав потім наважденієм, а напарник – воздействием гіпноза. Коли Комашук одягався, сталось так, що щось із самісінького дна замуленої Миколової душі піднялося і вдарило в голову. Щось із тих, давно проминулих, та не забутих, днів, коли малий Кальо, Калько ходив з бабусею в церкву...

Було у Свинній це... Якраз на Покрову...

...Від Місяця чудно світилися хати. «Хр-р-р...» - «чорний ворон» спинивсь при ставкові. До хати пішли три в кашкетах чорти. Двоє – під двері, а третій під вікнами лишився на чатах: вже ж всяке було...

Спало, турботи покривши повіками, все, в триста душ християнських, село.

В шибку постукало, в двері загроюкало...

– Хто там?

– Аткруйте!

Тодос відчинив... Ввійшли...

– Быстро свет зажигайте!

Безрукою стала наразі Ядвіга: «Вони...» Ледве намацала лямпу під сволоком, зняла і навпомацки – на ослін.

Гаркнуло:

– Да побыстр-р-рее вы, сволочи! і ...коб нікому й ніколи не чуть таких слів. Лампа заблিমала і заспокоїлась... Стало півтемно –півсвітло...

– Быстр-р-рей!

Тодос одягався, немов засупонений...

– Куди ж це я маю спішити - на расстрел?

Ядвіга під сволоком світло підвісила: стало видніше...

– Калько, це ж ти?! Точно, це ти. Он як шкіришся фіксово... Набрив повен рот вже зубів золотих. Чи не з церковного нашого золота?

Микола крізь зуби:

– З-з-заткнись, агр-раном.

Гупнув Тодосу під дих, наче молотом...

– Рот твій заповнят баландой с говном!

Другий, в кашкеті на чорнім волоссі, насупивсь:

– Ты шимка нам, гад, не играй.

Крізь сльози Ядвіга:

– Вдягайся, Тодосою.

Заб'ють же на місці. Чи нам воно тра?

І тут наче вітром квітневим повіяло...

Маруся, невістка, висока, струнка, явилась в світлицю вся в білому-білому із сповитком на руках. Світлим волоссям, як німбом, осяяна, очі, мов терни.

Отверзлись уста:

«Гості в нас, синку, а ми і не знаємо...»

Микола немов замороженим став!

«Зараз гостей дорогеньких накормимо солоним сальцем, бо ми люди прості.

На ось дитятко потримай, – до чорного. – Я за минутку зберу щось на стіл.

Нас серед ночі, бач, дяді уважили... Чом тебе, синку, ніхто не бере?»

Очі у чорного з ям повилазили... Позадкував до дверей. Губи кашкетим стягнуло, мов дратвою, здерев'яніли, яка вже там річ... Вихрипів з себе Микола: «А мати твою...», і в двері оба... Чоботиськами – в ніч! Шкірянка з-під вікон – у небо з нагана! Трісло, мов гілку хтось переламав.

Видихнув чорний: «К машине. За нами!».

Пара чобіт – до до ставка за двома.

...Знов «чорний ворон» до місяця каркнув, диркнув, з хвоста по землі – синій дим... Під три чорти понесло трьох в шкірянках чи на Старкон, а чи хто зна куди...

...Ядвіга й Марусенька під образами, очі вознісши, вклякнули обі...

– Свента Марія, мольсі за нами.

– Діво Маріє, спасибі тобі.

...Зростав собі хлопчик...В сім років – до школи. Казали йому там, що Бога нема.

У церкву мале не водили ніколи: стояла ж безхреста, глуха і німа. І все ж з перших вуст хлопчєня те узнало, що знала давно вже округа уся: бабця Ядвіга йому розказала, як Свента Марія спасла дідуся.

...Дві дочки в Бориса давно вже дорослі. Внуків женив. Та іще ого-го...

Це він в сповитку був тоді, в тридцять восьмим. Знає про чудо вже й правнук його...

«Сама Мати Божя напоумила Марусю на такий вчинок. І упало наслання на іродів - розказуючи односельцям тоді, в тридцять восьмому, про цю подію, висловлювала Ядвіга свою віру в чудо... А це увірували односельці й у те, що Богоматір і Тодосові допомогла... Воно й воістину так вийшло...»

...Другої ночі знову той «воронок» придиркотів до ставка, та й цього разу ніц не скурав... Бо як тільки здимів минулої ночі Микола с таваріщамі, то подумала Ядвіга про своїх родичів, висланих у Казахстан в

тридцять п'ятому. Сказала про це чоловікові – і побіг він на станцію Десяте до потяга: саме мав прибути 601-й: «Проскурів – Київ».

Добрався Комащук до Києва благополучно. А звідти до Москви, і далі – до Караганди. А згодом передали Ядвізі добру вість добрі люди від родичів з Казахстану: прибув до них Тодос.

У сорок першому році «враг народа» добровольцем пішов на фронт. Рядовий дивізії «народного ополчення» Тодос Комащук обороняв Москву. У сорок третьому, коли взяли в котел війська Паулюса, був старшиною роти. У сорок п'ятому взяв Берлін. Повернувся у Свинну кавалером трьох орденів Слави. Помер у сімдесят п'ятому році...

За рік по тому, 7 листопада, помер і генерал Мандзюк. В дорозі до Хмельницького йому стало зле. У місті доставили в лісанупр, та врятувати там генерала не змогли. Другий інфаркт міокарда... Перший був у шістдесят шостому. Відсвяткував генерал свій ювілей, а другого дня його урочисто провели на пенсію і відправили у відставку. Такого серце витримати не змогло...

ОПОВІДЬ П'ЯТНАДЦЯТА

...А ондечки вже й моя хата. В 1970 році зведена. Стареньку, шістдесятилітню, тоді розібрали. З такого саману стіни були викладені, що пішов він на перестінки у новій хаті. А покрили її етернітом, черепицю таку виготовляли на початку двадцятого століття, знятим із старої хати і відчищеним од моху.

Під'їжджаємо: я, дружина, наші дві дочки, трое онуків – до хати, де жили мої батьки... Щоразу, як мав везти їм онуків, а потім і правнуків у Красносілецький літній дитсадок – телефонував. І зустрічали нас біля воріт дідусь Юзик і бабця Юля... Засіяє, було, усмішкою старша наша внучка Даринка, та й продекламує: «Став дідусь на воротях у червоних чоботях, а бабця в синіх капцях, та й питаються: «Ой, чи їли, ой, чи пили, діти й внученьки наші милі?»»

Вже батьки біля воріт не стануть... Ронять яблуні печально ніжний цвіт: обціловують вустами-пелюстками проминулого століття етерніт.

*А в розсяяній надхатній високості,
лелечки, лелеченьки: «Кур-р-ли!»*

*Ти прости нас, Хато, ми лиш в гості
на якусь часину прибули.*

*Пополуднаємо, і до церкви, Хато –
лиш долине бронзова луна.*

*А відтак туди, де мої мама й тато:
у селі субота Провідна...*

*Із надгробків, з тиснених віньєток
очі в очі глянуть нам: «Привіт...*

У любові, в злагоді жиєте?

Дай вам, Господи, щасливих довгих літ...

Бачимо: всі живі та здорові...

Побули, та й знов прощатись час...

До побачення.

Щасливої дороги.

Дяка Богу, що провідуєте нас»

Мама моя, Юлія Іванівна,
пішла у той, кращий, світ
о четвертій ранку 6 грудня.
Поховали ополудні 7-го.
А в ніч на 8-ме почало
напливати на мене... Пішов
до її кімнати, увімкнув
нічник. І почали сходити
рядки на аркуші паперу:

«До цього дива змалку звик, та й дотепер воно
вважає: на зиму садимо часник – під осінь будемо
з врожаєм...» і далі про те, як минулої осені садили
ми удвох з мамою озимий часник, а в серпні цього
року все моє сімейство урожай збирало. У листопаді
15-го садив я зубочки один як палець. Мама, лежачи
при вікні, лиш ділові настанови синові дала. А тоді:
«Ну, йди, йди вже до роботи... Бог тобі в поміч»

Вранці 9-го грудня 15-го р
завіз я своїх старих-малих у
Хмельницький – і вернувся
у Красносілку. І були ми
з мамою аж до Дев'ятих
лиш удвох у нашій хаті.
З «увеличеного» фото вона
усміхалась малюнкові Лесі,
вивішеному в рамочці онде
на стіні східній причілковій.

Приїхали на дев'ятий день всі мої: дружина, діти
й онуки, прибула рідня і татова, і мамина, а із
Старокостянтинова – ксьондз, та й провели душу раби
Божої Юлії в Небо...

Аж у квітні наступного року прибули ми удвох із дружиною Тамарою, а для внуків бабусею Томою, картоплю садити, грядки розбивати. Роблю роботу на городі, а хвилі спогадів одна на одну напливають...

... Ондечки стара хата стояла... Коли її не стало, там, де глиняна долівка була, посадив я по периметру чотири яблуні-щепи. Дві ще живуть. По 47 років уже їм. А он там молодші Яблуні - дві сорокап'ятилітні пані. Між ними я вбетонував два стовпи, примоцював перекладину з труби і підвісив гойдалку. Як привіз донечку Лесю в Бабцін літній дитсадок, ойкала і щасливо сміялася, коли сильно розгойдував. Через кілька років Леся Іринку гойдала...

Скоро мої внуки прибудуть. І вони між яблунями зойкати будуть у захваті, аж до сонечка злітаючи, за вервечки-промені тримаючись.

Он груша, а за метрів десять од неї – абрикоса. Грунт між ними я щороку перекопував, граблями розпушував... Грядки робив. І щоразу у нас із мамою полеміка була на предмет того, чи вже копати, чи почекати, поки грунт підсохне. Пані Груша з-поміж усіх мешканців саду – найстаріша: в 1963 - му тато посадив. Три роки тому перестала родити... Позаторік почала всихати... Думав зрізати на дрова, то покликав у грудні Васька з бензопилкою. А він: «Неси сокиру».

Замахнувся, та не рубонув Грушу. І так ще двічі.

«Все, – каже. – Хай живе, а весною побачимо, як з нею бути».

Навесні забрунькувала наша Груша, зацвіла... І зараз оченятами – бруньками на мене дивиться, гілками: «Дякую, дякую» - помахує...

А тоді, в грудні, поїхав я в ліс по дрова до Мудрова...

Он межа між нашим городом і городом Ольги Канарички. Тієї самої, яка в п'ятдесятому році везла у тачці свого чоловіка Гришу до хати Марзялків, аби перевірити, чи чесною дівка до весілля була...

Щоночі спогади рядочками на папір лягали. Рядок за рядком, рядок до рядка... І склалася поема

О З И М І Р Я Д К И

ПРОЛОГ

Чудеса у решеті бабуся на колінах у «Ікарусі» везла. Ще й приказувала: «Людоньки, боюся — не усіх я їх доставлю до села...Заспокоювали: «Всі вам будуть живі...». Та, щоб їхала комфортно живність ця, позвільняли двоє юних пасажирів для бабусі й решета місця.

Усміхалась: «Трьох своїх онуків діти кинули — улітній дитсадок! Передам добро це з рук у руки, стішаться — почує весь куток».

Всі підходили на ті дива її дивиться — і показувала бабця, і цвіла. А одна білявка смаглолиця їм сирок свіженький віддала. «Це пионця б їм...» — компетентно так сказала... Певне, вдома вже дива такі були. Тож на першій на автовокзалі двоє хлопчиків шукать продмаг пішли...

Що робило решето звичайне... Навіть в кепці шкіряній грузин, що сидів задумливо-печально, підійшов і: «Пакажіте» — попросив. А юнак, отой, що у Деражні до красуні синьоокої підсів, подивився в очі їй відважно... і при всіх за руку взяв посмів. І вона руки не відсмикнула! Всяк воно буває у житті: може, дівчині у мить оту почувлось, що співають солов'ї у решеті!

Отаке в автобусі творилось... Навіть їхали там двоє «розвідних», та над решетом зійшлись — і помирились... Диво сотворилось і для них!

...Ой, багато збігло літечок і років з того дня, як це в «Ікарусі» було: вже юнак той і красуня синьоока онучат своїх привозять у село...

...Взяв дідуньо заступа у руки, а бабуня сапку, та й вклоняються Весні. Ми – у Красносілці. Поки що без внуків: до канікул іще місяць і три дні. Дочекаємось... Доставлять нам їх діти, щойно літо стане на поріг. Будуть стиглим ягодам радіти, і босоніж бігать, як торік. Матимуть «ціп-ціп» і «пуля-пуля»: привезуть бабуся з дідусем. Лиш ніколи вже, ніколи бабця Юля їм чудес у решеті не привезе...

Промінчики в рамці

Ой, з пожухлого жмутка осіннього смутку взяв листочка кленового, що підгорів. Мов долоню, поклав його вдома на лутку: як виходити з хати – праворуч вгорі. У зимовій стужі розжився не дуже... Лиш на зірочку снігу – на ліве плече. Хай сидить собі тихо, а трапиться лихо – то розтане й у серці мені запече.

У весни п'ять кульбабок жовтеньких насмакав, та й в альбом «малювальний» – Лесюні малій. «Передай, – може, скаже, – що я вже велика, як поїдеш провідати бабцю в селі...»

Лиш у літечка-літка немало просив я: мамі літ іще з тридцять з води і роси. І всміхнулося літо: «Щоранку росини з рути-м'яти збирай – і матусі неси».

...Вже й ішов, та, як двері хотів одчиняти, бачу — звуглився на лутці кленовий листок. Затріщав телефон... Лихо сталось у брата. І помчав я на поміч за двісті верстов.

...Повернувся . Але справді біда за бідою, і нікуди від жодної ти не втечеш: запекла мені в серці у власному домі та сніжинка, що впала на ліве плече.

...Як утретє збиравсь я до рідного дому – «Передай Бабці Сонечко. – Просить дочка... – Личко, губки і очки жили вже в альбомі... – Лиш промінчиків треба ще, то зачекай.

Скільки років, — а те рученя все трудилось, — бабці Юлі?
Як була, забула спитать...» І на аркуші справжнє засяяло
диво. А над дивом, на райдузі — «Сімдесят».

*...І добравсь я нарешті до рідної хати...
І ступив на високий дубовий поріг...
І долонями сплеснула всміхнена мати...
І побачила сонце й «Вітаю» вгорі.
Так лягло їй на душу творіння дитяче,
так засяяли очки оті й промінці...
«Дай їй, Боже, здоровля, Лесюні» —
і вдячна
з ока чиста сльоза попливла по щоці.
...Увелічене» фото он. «Доброго ранку!»
— кажуть мамині очі, а їм,
день при дні, світле Сонечко внучки,
заправлене в рамку,
всміхається на причілковій стіні.*

«Живе, як кацап на Україні»

Предавня примовка

Газ подорожчав. Треба дров. Найняв коня. У ліс
приїхав. Стрічає лепший друг Мудров: «Привіт, писатель!
На горіхи влетіло вже? І поделом: аж до зими тягнув...
хазяїн. Ліс подорожчав... Шо по чом — вже й я, на сей
момент, не знаю».

Давним-давно Мудров — лісник. Не раз по чарці
випивали. Було, що й біг він у тайник — по звіробійну,
як здавалось... мало. Йшов під грибочки: «Х-х-хух!» —
настій, і під свинину. Звісно ж, дику. Ще й Люба взимку
нам на стіл несла в гусятниці індика ... Тож не розвозив
нас первак. І чули вкруг стола раїни ледь-ледь схмеліле:
«Ну то як живе кацап на Україні?»...

Було ж... Старкон¹. Аеродром. Жила-була в Веснянці згуба: прийшов у клуб сержант Мудров, прийшла на танці, вперше Люба. Тож після «дємбеля» Кіріл уже в свій Брянск не повернувся. Подільський край його пригрів.

З'явивсь Мишко, за ним — Ганнуся. Із дев'яностого причал для нього осьдечки, «Так точно!». Тут лісотехнікум кінчав. Але, «конєшно-же», заочно...

Ми на ділянці. Де-не-де є сухостій між сосон гожих.

«Живе — на бліндажі піде... Як доведеться, не дай Боже... То на паркет дуби, а то — на меблі ясен-ясенусік».

Я знаю: був Кіріл в АТО. Десь тижнів три тому вернувся.

Вже й бензопилка деренчить, гризе грабове всохле тіло. Кіріл кричить (бо ж –деренчить!): «Щоби горіло добре, й гріло!»

І ось — а була висота ж — став стовбур просто довжиною. «Тепер діли весь цей метраж!» — командує Кирило мною. – Дивись-но лиш, не напартач, включи кебету гонорову. До речі, за слівце пробач – вже вивчив, ляше, польську мову?»...

З роботою я справивсь, ич... Удома буде що рубати.

«Ращот на месте. Й могорич. І скидка — пан Мудров, – по блату...» ...

Удома скинув той кругляк. І за коня сплатив: оренда! Ніхто ж не дасть вам надурняк відомого в окрузі брєнда. Із хати — мама. Ще була (це десь так рік тому) здорова... «Ого! Добряча купа дров. Я ж говорила — до Мудрова... Дай Боже жить йому та й жить. Домбас в такій вже стрілянині... Он телевизор аж двигтить!»

Живє кацап на Україні.

---

¹ Біля Старокостянтинова є (це не військова таємниця) лєтовище. Зробили його на початку тридцятих років. «Сталінські соколи» звели назву города Староконстантинова до скороченої – Старкон.

«Вона ж така... така... була».

...Десь півгодинки — я вже й тут, у газконторі. Чергу виждав. Ось і віконце. «Хмельгаззбут» за ним в особі Тоні Вишні. Он «мишку» в пальчиках трима. Всміхнулась, мов до тата доня:

— Ну як там бабця?

— Вже нема.

— Ой! - Дві сльозинки втерла Тоня. – Вона ж така... така... була... як моя рідна... бабця Надя. – І «мишку» Тоніна рука розгублено по спинці гладить.

...Було, приходила до нас показники оті знімати з лічильника. І кожен раз — до мами, до її кімнати.

– Оце б чайочку заварить, — їй мама... — але ж бач, лежача...

– Ще й по чарчині будем п'ять! Ще встанете... Я це побачу!

А поки зара я й сама і заварю, і посолоджу, і принесу.

І задарма! Хоча й до Вас по гроші ходжу. Це добре, що у Вас вже є... субсидія. То можна жити. Як кажуть, кожному своє...

Хоч що-небудь... Котел включити?

...«Фітіль» запалить. Газ гуде.

– Ваш контрольор не задається! Таких, як я, нема ніде!

...Дивись – і бабця вже й сміється.

...Тож завжди, як в контору йти, наказ мені суворий: «Конче тій нашій Вишеньці, гляди, привіт і... знаєш сам... в віконце!» Коли вертавсь, то зразу ж — звіт... Привчила мама до порядку...

–Я передав од Вас привіт, після привіту — шоколадку.

...Прийшла, бач, в спогади зима... Торішня ще... позаторішня. Оглянувсь – черги вже нема. То вголос щось міркує Вишня:

— Це вже й субсидії, еге ж, немає, а для Вас — не буде.
Але ж за місяць хоч... але ж...— По килимку вже
«мишка» блудить.

В комп'ютері он щось знайшла:

—Ага... Отак ось... Є ідея. Одна ж душа — не півсела!
І не для Вас роблю — для Неї.

...Хоч і не ступиш, то є так, за жодну крапку чи за кому
— бува, що й Людяності знак стоїть за буквою Закону.

...Не передам уже привіт. Подав презент дівчині чулій.
«Це від душі — кажу, — візьміть... як і колись...
від бабці Юлі...»

Вінки з головок часникових

До цього дива змалку звик, та й дотепер воно вражає:
на зиму садимо часник — під осінь будемо з врожаєм.

...У сад іду я. Грядка тут. Грунт розкопав, розбив,
розпушив. У межі вклався чесний труд: від абрикоси —
аж до груші. Мов по Землі, по грядці теж рівці від сапки
— паралелі... На груші вітер сам себе ж гойдає, всівшись
на орелі. Їх занести б давно в льошник: нехай до літа
спочивають. А мама вже несе часник.

Перехрестилась: «Починаєм».

Бере зубок із козубка... Перстом в земельці ямку
робить... Вкладає, мов дитя, зубка, вкриває, і: «Рости
здоровий».

Я знаю: він, зимі на зло, переживе мороз останній, бо
з пучок маминих тепло триматиме. До проростання!

І проростуть: «Я есмь!», «Єси!» — братки Зубки (бо
час!) навколо. Зелені вистромить списи безсмертне
плем'я Часникове.

Ще діждеться мама тут: щоб труд сей гідно увінчати
— зберуть, ще й у вінки вплетуть хвостаті клубні
правнучата.

Головки, мов її роки, одна при одній. Все чин-чином...
Моїх внучат плести вінки недарма бабця Юля вчила...
«Неси в льошник, дідусю, ти! Повісь на цвяхи!» —
вчать малята. Мене ж часник так берегти гай-гай коли
навчили Тато.

...А мама: «Як би я без вас? – розчулено сльозу втирає.
– Це часничок увесь цей час мене за поли ще тримає. Бо
що в земельку посади — кортить побачити, як сходить...

Як виростає... То сюди мов сам Господь за руку
водить».

Пішла вже Бабця за Межу...

...в збілілу безвість – через осінь. Один під грушею
сиджу... «Вже не побачить, як зійшло все...»

Торік від самої весни — до грудня при вікні лежала... У
листопаді: «Не тягни, — застерігала. І повчала: Та не
сади, відбуть аби. Хай буде грядка, мов перина. Не
патиком ямки роби, бо той зубочок, як дитина. Ростком
доверху всіх клади, вкривай, притоптуй: це ж на зиму...
– І відвернулась: Йди вже, йди», — щоб не побачив я
сльозину.

І чулось-бачилось немов: Марію Свенту, Богоматір
юною: «Даруй моїм Ти Божу милість і Любов!» — благає
слізно сива мати Юлія...

...Пішов... садив. Усіх малят, в рожевих шкірках-
сповиточках, укрила матінка-земля. Признала кожного
синочка.

Душею ж бачив я крізь скло: не може мама сльози
втерти, бо вже ж і руки відняло...

...Лишався місяць ще до... грудня.

...Квітневий ранок... Он межа... До неї п'ять рядочків
кропу біжать, біжать... не добіжать... А он пробивсь на
клумбі крокус... Джмеля кульбабка он трима... Усе –
живе! Душа те бачить і, схлипнувши: «А Вас нема-а-а...»

– на грушу спершись, тихо плаче. «Втоли печалі і жалі,
– кажу собі. – Бери лопату. Он треба добрий шмат землі
підля полуниць перекопати».

Пішов до хати вже при дні...

Кімната мами полуднева...

Портретне фото на стіні...

Мені всміхнулись очі.

...З неба.

ЕПІЛОГ

*...Літо-літечко. Сунички-полунички. Знов мої
внучата у селі. Дмитрик Владі запліта косички. На
долонях трудові є мозолі: вчора Лободи й Осоту військо
сапкою понищив на грядках... Доц пішов – повторював
англійську. Перейшов – покликала Ріка.*

*А бабусі Томи нема вдома. Вранці сіла на велосипед
і поїхала на інкубатор до Гальоми. А за чим – то поки
що секрет.*

*...Ой, раділи Дмитрик і Владуся! Звістка облетіла
півсела: чудеса у решеті бабуся на багажнику їм з міста
привезла!*

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ
Чотири пори Любові
поема-колаж

ПРОЛОГ

*Є вірші вічні, наче дзвони віщі...
Аж терпнуть душі в піднебеснім віражі.
І є душа, що скучила за віршем,
що його треба
просто для душі...*

ПОШЕПКИ

Вірш для душі виношує душа.
Слова під серцем чую ще від літа.
Лиш хочу їх, через печаль і жаль,
Так написати, мов прошепотіти.
Слова тримаю в трепеті душі.
Їх навмання у світ не відпущу я,
Бо душі є там і лихі, й чужі:
Вірш прочитають,
Але
Не почують.
Хай той почує від душі слова,
Чия душа давно вже не на місці,
Але надія в серці ще жива,
Що день прийдешній стане
Благовісним.
Хай до душі прийдуться хоч на мить
Тому в цім світі,
Кому й світ немилий,
Бо серцю не накаже розлюбить
Ту жінку, що його
Не полюбила.

Вірш для душі вже склався, далєбі...
Лиш крик душі я у собі залишу.
Не треба слів,
Що перебільшать біль,
Ті напишу, що годні
Перетишить.

Надія високою проплива –
Душа ген-ген під хмарами витає ж:
Ти пошепки написані слова
Про себе
І про себе
Прочитаєш...

ВИДИВО

Блажен, хто вірує, а я
лише надією блаженний:
нехай хоч трохи посія
сей вогник...
Він так довго жеврів.
...Тендітне мерехтить єство,
і я над ним схилився
жертовно,
щоб натовп темний
божество
не утопав у твердь бетонну.
Здвобіч долонями прикрив:
якийсь та прихисток...
А може...
Нехай до часу до пори
побуде щось, на щастя схоже.

Як з неба вихори впадуть,
почнуть, немилосердні, шастать —
в долоні душу всю вкладу,
а захищу свій скарб.
Не згасне.

...Ще світло лине від чола,
від мерехтливого волосся,
ще очі сяють, і тепла
у вуст моїх
всевладно
просять.
Стою над видивом ясним
так молитовно, на колінах.
Є, щоб сю ніч лишивсь я з ним,
твоє найвище повеління.
Я знаю:
дивний сей вогонь
лиш доти кликатиме з ночі,
допоки між моїх долонь
твоє обличчя бути схоче.

...Біліє в сутінках плече.
Цілую,
стриматись не можу.
Не дуже й вірю,
та з очей
щось променить,
на щастя схоже.
Моїм рукам
твоє лице

довірилось:
палають скроні!
І я блажен,
бо чує це
душа,
що перейшла
в долоні.

ПРИШЕСТЯ ДРУГОГО ДНЯ

...Винен я.
Тільки я — і край...
У гарячий туман заплив...
Засуди мене і скарай —
Синім поглядом
Спопели.
Хай покутою пропече
Кожен подих мій,
Кожен рух.
Щоб, торкнувшись твоїх плечей,
Враз відчув себе я
Без рук.

...Винен я лиш...
Упав у шал...
Виправдання мені нема:
Губи спілі
Метнули в жар,
Груди білі
Звели з ума.
Цілувала мене.

То й що ж?
І всевладна, і вільна ти.
Чи ж питається в когось дощ,
Де й для кого йому
Іти?
Віддавала моїм устам
Тіла чистого
Таїну.
Я ж нестримно-зухвалим став,
І не стямився...
Посягнув...
Шаленіла стрімка ріка,
Рвала всі береги в мені.
Дав я волю лихим рукам...
Поки ти не сказала:
«Ні».

...Покарай мене.
Відвернись.
Щоб, спечалений,
Зміг збагнуть:
Крок до тебе мені ступить,
Мов безрукому —
Впасти ниць.
Ти сама підійди...
Прости...
Я не буду більше таким...
Пригорнися.
Гріх відпусти
Сяйвом погляду і руки.
Тлінна плоть.
Вічна — тільки душа.

...Чом же знову.
Спасіння нема? —
Губи спілі
Метнули в шал,
Груди білі
Звели з ума...

КРАСА

Я цю істину вистраждав сам,
Хоч її відкривали й до мене:
Є у світі найвища краса —
Та, що в серці —
Ото й достеменна.

Не нап'єшся, мовляв, із лица,
Як душа —
Мов криниця порожня,
Не красу веди до вінця —
Доброту, якій вірити можна...

Я шукав.
Я красивих минав,
Хоч би як вони в серце просились.
Я знайшов.
Я зрадив: « Це Вона!».

Придивився,
А ти
Красива.

МОТИВ

І знов чомусь прийшов до нас,
Притишений років стіною,
Благально мовлений романс,
Де просто так: «Побудь зі мною...»
Клекоче, хрипне світ.

У нім

Душа людська зірвала голос...
Пощо ж рокована мені
Цих слів звичайних винятковість
І ці періоди-лади:
«Побудь іще... Не йди, не йди...»

В громохкім, рванім ритмі дня
Звідкіль вони, з якого дива –
Неначе фатум, наслання! –
Ці хвилі вічного мотиву:
«Тебе давно чекала я...»

Чом ся мелодія тремка
Мене знайшла і серце тисне,
І руку чом шука рука,
Чом ця сльоза і чесна, й чиста...

...Не треба, пісне...

Повернись
В свій час наївно-елегійний.
Йди собі в своє Колись,
Мов патефон, просте й надійне.
Ми ж тут жорсткі, жорстокі...

Де ж,
В якій душі знайдеш спокою...
А ти пливеш, а ти не йдеш.
...І Ти не йди.
Побудь зі мною.

МОЛІННЯ

Господи, кому до того діло,
Що колись там
Хтось там,
Десь отам
Задививсь на тіло Її біле –
І ввібрала очі нагота.
І осліпнув!
Тільки біло-біло...
Тільки вустонька
Й гірко-солодкий біль...
Господи, кому до того діло?!
Лиш одному, Отче наш, тобі.
Бо ж в раю таки з Твоєї ласки
Жив той раб утіх земних
І зваб,
Й Перводіва
В перший гріх упасти,
Коб не він, спокусник,
Не змогла б.
То за те, що піддалась намові
І спізнала пізнання плоди,
Вищу міру –
Каторгу любові –
Сам ти людям, Боже,
Присудив.

Вигнавши із раю в час прадавній
У земних турбот несамовить,
Для утіхи неземної дав їм
Лиш одну,
Та й то гріховну,
Мить.

Не суди ж сих двох
Опісля того,
Отче наш,
Найвищий Судія.
Длань Твоя над стомленим чертогом
Їм во ім'я сина хай сія.

Хай вона його
Під серцем ніжно носить,
Хай народить в муках, як і всі —
То на тому й кари з неї
Досить.
Милосердним будь, іже еси.

Ну а муж сей,
Що спалахкотіло
Дав спізнати їй найсолодших перемін,
Хай лишень від сяйва Її тіла
Сліпне так щоразу,
Все життя.
Амінь.

ЗНАК

Знову літо перебуто. Все без Вас - перебуття.
Хто когось на перепутті про життя перепитав.
Хтось оглянувся - нікого. Може, то чиясь душа?
На хресті доріг - підкова.
Ходить колами лоша.
Рік пройде - і все спочатку, поки час візьме своє, -
Й на копито, мов печатку, хтось підкову ту наб'є.
Піде коник по дорозі тій, що з ночі - в білий день.
І, дивись, ще до морозів той масток Ваш знайде -
За лісами, за горами.
Й, щоб не чув ніде ніхто,
Біля кованої брами
М'яко тупне копитом.
Лиш у Вас, пресвітла пані, серце тьохне.
І відтак
Ви в ранковому тумані розшукаєте той знак.
“Що ж він значить, слід підкови? Може, є десь поряд
хтось?”
Роззирнетесь - нікого.
Не судилось...
Не збулось...
Ну а хтось в своїй дорозі пригадає вже при дні:
“Покотились йому сльози ще раніше, ніж мені”.
І до Вас із високості через Простір, через Час
Долетить:
“Все дуже просто...
Він і досі любить Вас”.

ОСІННЯ ЕЛЕГІЯ

Це видіння мене не мине:
ти, у сукні наївно-бузковій,
йдеш навстріч, та минаєш мене,
наче ми і не знались
ніколи.

Озирнувсь...

Обернулась і ти.

«Чом, – питаюсь, – мене обминаєш?

Чи мені, як ішов,
так і йти?»

Очі – в очі:

«Хіба ж ти не знаєш?»

Я собі:

«Ще півкроку ступни – в півстоліття –
і вже ти у Залі...

Й баяніста у тім не вини,
що лади вам не все розказали... .

Руку знов поклади на плече,
то й себе не винуй хто зна в чому.

Ну було: возсіяння очей...

вечір... вальс випускний в «шостій» школі.

У «гай-гай коли...» сплинув і вальс,

й поцілунок отой після вальсу...

Ну було: розвела доля вас...

Перебутністью

не переймайся.

...Згодом справжнє кохання прийшло..
Призабулось те юно-зелене.
Є щасливе родинне тепло і у неї, я знаю,
і в мене.
Діти... внуки... Прийшла й сивина
у... тодішній... мій чуб темнорусий.
Я щасливий, щаслива й вона.
Ну а згадки приходити
мусять...
...Ще стоїть твоя Перша Любов
і втирає, здається, сльозину.
Ще хвилинка - й піде вона знов,
як і ти, через осінь –
у зиму.
Ген, під хмарами, твій Часоплин ...
То збагни, сивочолий, нарешті:
журавлиний убито вже клин
між минулим твоїм – і прийдешнім...»

...Ти крутнулася на каблуках...
мов у вальсі...
на битій дорозі,
та й пішла, вся бузкова така,
що аж в грудях... у горлі вже... сльози.
Десь ми стрінемось, може, колись,
дай нам Боже,
у пору погожу.
то й пишу наче вірш,
наче лист...
і поставити крапку
не можу...

ВІКНО ЗА ПЛЕЧИМА

Несамовито віхола мете
А крізь безлюдне сполотніле місто
Одна душа десь навмання бреде
І в цілім світі не знаходить місця.
«Не зупиняйся, – прошу, – не озирайся
На ту стіну, що хвища замітає...
Вікно, стемніле за плечима в нас,
Уже за днями буде, за літами» .

Учора світ ярів мені й яснів,
Бо ти навстріч очима голубіла.
А нині стріла громом тихих слів,
Що не мене в мені колись любила.
Я сам не свій пішов у білу ніч
І не спитав, і знать того не хочу,
Чом не сказала ти мені раніш,
Кому ж направді голубіли очі.

На дні ночей згоряли я і ти
І, мов жарина, буде в попелищі
В одній душі і жевріти й пекти
Кохання вічне, та для двох – колишнє.
«Не озирайся, – молю, – не озивайся,
Якщо й покличуть з дому, що за нами.
Нема в ті стіни вороття для нас,
Бо вже по дах заметені снігами.»

МІНІАТЮРА ЗІРКИ

Прилечу...І ввійду...І шолом
скину сірий:
пилюка ж з дороги!
Похилю покаянне чоло.
Скам'янію біля порога.
Вже повіривши в мій приліт,
усміхнетеся: «Ох, ідальго...
Як велось Вам чотириста літ
на шляхах і тернистих, і дальніх?»
Я ж, затисши руків'я меча,
лиш зітхну, наче совість людства –
і погасне раптом свіча
в кришталевій богемській люстрі.
Підведетеся. Шаль із плечей
білі крила розкриє в польоті –
і утішусь докором очей:
«Як чекали ми Вас, Дон Кіхоте...»
Мій літак відгуркоче у ніч,
Росінанта покличе з собою...
І погаснуть дванадцять свіч...
Ми ж світити залишимось
двоє.
Ми у замку. Ось тільки: «Твоя-а-а-а!» –
електричка гукає так звично...
«Так-так-так!» – в такті серця здаля
нам вистукують стики ритмічно.

...Спить кохана. Біліє стіна:
в ніжну втому вдивляється зірко.
У багетовій рамі вікна –
мініатюра... То зірка.
Шибку нашу перепливе –
і засяє у рамі для інших.
Стосотліття шедевр сей живе,
та немає од нього новіших.
...Є ще зірка. І перса цвітуть.
Хтось щасливий до світлого
болю,
що в сім світі він може побути
аж до ранку
з своєю
Любов'ю.
Завтра знову рушатиме в путь...
Але ж знатиме:
так доостанку
його Доля чекатиме тут:
в квадратурі панельного замку.

ЕПІЛОГ

*Ми з внучкою йдемо на день народження...
Уже давно чекають нас, атож...
Ми обіцяли: прийдем без запрошення,
як тільки випаде у квітні перший дощ.*

*Панельний дім наш виріс коло Бугу...
З балкона глянули – а берег вже цвіте!
Отож Даруся дідуся до лугу,
за руку взявши, радісно веде.*

*Біля кондитерської на хвилинку стали
(смаколиками з вікон так пахтять!)*

І ось вже Буг. І луг.

– Ура! Застали! Вгадали ми, коли до Вас прийти!

А іменинниця всміхнулося привітно:

– О, бачу, в вас святковий є пиріг!

... Був день народження в кульбабки, пані Квітки.

Жила вона там само, де й торік...

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Д В І П О Е М И

1. Голоси з Останніх Меж

Поема-драма

Пролог

*Вечоріла в хаті тиша...Лиш будильник цокотів...
Та почулось: наче дише у кутку при дверях тінь. Так
надсадно, ніби хтось там біг за нею крок-у-крок, та
втекти сюди вдалося і забитись у куток.*

*«...Дописавсь, немов дописвся... Все... Встаю... Іду
надвір». – Та хапаю самописку – й тінь лягає на папір:
«День прийшов уже до ночі. Дише й дише Тінь оця. Вже
й в кутку з'явилися очі. Тільки очі. Без лиця! Аж мороз по
шкірі в мене. Аж будильник зупинивсь! Жовті, водяні,
зелені, скачуть очі вгору, вниз... Ще ніколи отакою, ти,
уяво, не була!»*

Очі ж ті – переді мною: просто по той бік стола...

*Знов я сам собі: «Хай скачуть... Ти ж за думкою іди...
І лови цю мить удачі... й на папір: ходи сюди!»*

*Вже й лице мені ялозить дух, мов з льоху, нутрянний...
Закипіли в серці сльози: «Згинь, поріддя сатани!»*

*Тільки встиг це написати – враз у п'ятах вже душа: із
очей тих біснуватих зашипіло:*

*«Тих-хо-ш-ша...Ти чув його коли-небудь чи бачив?
Отож бо... Удовби до голови: ніде й ніколи більш, земний
черв'яче, його сим вигаданим іменем не зви. Не смій його
ні гудить, ні хвалити, – чи то ти сам собі, чи між людей.
А кликати – тим паче: Повелитель, як схоче, то і сам тебе
знайде...»*

ЧАСТИНА 1

ЗАКОН РУКИ

1.-----

«Та не муч примарним душу... чимсь домашнім вже займись... Килимки йди повитрушуй... перевішай он карниз! – це кажу собі, та знаю: поки пишеться – пиши! Йдуть думки, болять – навзаєм кожним словом дорожи».

«...Хо-хо! Тобі вже попустило наче... До серця з п'ят вертається душа... Вже на дурне тебе не тягне, бачу... Сиди і диш... Закон є: «Тихо-ша...»

Та є й найвищий - за яким у світі живуть всі люди, що пішли під Князя тьми.

До нас прийшов він, голубе, ще звідти, де ці створіння вчилися бути людьми. Відколи множитись племена дикі стали на берегах Правічної Ріки – відтоді Князь одвертими устами їх наvertsає у Закон Руки. Недарма ж так у світі цім триває: той має все, у кого сильні руки є.

А найсильніший їх в руках тримає: у того відбирає – тому з рук дає.

Тож, чоловіче, сам себе угробиш, як не почувеш, що велить Рука: убити ближнього, забрати в нього здобич...

Набачилась таких діянь Ріка!»

...Споночіла в хаті тиша. Мов заліг печерний чад.

Волохата тінь ще дише. Очі бісові стирчать.

І неначе павутиння чую в себе на чолі, і мовчить, мовчить годинник на стемнілому столі.

«Ет, – кажу я сам до себе, – плюнь, старий, і розітри.

Геть ці думи невеселі, душу ними не мори...

Та знов той голос: «Я не учоращній... Пройшов із Князем-духом п'ять епох. У кому він – нічого їм не страшно... Ніколи тьму не подола ваш бог...»

«Тьху ти, чорт! – Із-за стола я встав і глянув по той бік... Де ти? – Сам себе питаю. – В кому ти і хто в тобі?» Взяв будильника, і люто накрутив. А він ... стоїть! І Тінь з кутка: «Життя таке жорстоке... То заповіді жовтокняжі у мені, хоч де б я був, і будуть там, допоки пребуде світ в лукавстві та війні...»

*...Геть загула в хаті тиша. Мов заліз печерний чад.
Волохата тінь ще дише. Очі бісові стирчать.*

І неначе павутиння чую в себе на чолі, і мовчить, мовчить годинник на стемнілому столі.

*«Ет, – кажу я сам до себе, – плюнь, старий, і розітри.
Геть ці думи невеселі, душу ними не мори...»*

Та знов той голос:

«Я до тебе – вчасно: на серці ж сумніви, мов камінь, і жалі... То душу відведи свою, нещасний... Побудь між перших нас на цій землі».

...Впала ніч, хоч в око стрельни... Мить – і темінь стала днем. Дикі скелі. Хащі древні. Люди в шкурах над вогнем. Крізь гортанне джерготіння хтось до мене промовля... Чи то голос тої Тіні, чи моє те друге Я:

«Оце є світ мій... Тут, у цій печері, я ріс, міцнів, бо м'ясо їв сире, пив кров гарячу з мамутових черев... Сміявся батько: «Як звіря, жере!»

...Підріс я. Узяли на полювання. Убив козла. У хащу заволік. Руками рвав: яке там білування! Сам напихайсь, як вже від гурту втік. Мене гукали ген аж за Рікою, я ж, захлинаючись, гарячу кривцю пив: «Моя! Моє! Се ж власною рукою цю звірину для себе я убив! Хіба ж, хо-хо, як хтось, я дурнуватий, щоб здобич власну на усіх ділить? Чим животи дітей своїх напхати – нехай у батька голова болить». Коли наївсь, напився донесхочу, спиною притуливсь до дерева. Аж раптом бачу: над землею...

очі. Самі лиш очі... Ані тіла, ні лиця! Волосся – сторч!
Мороз по шкірі в мене! Упала в п'яти з вереском душа...
А двоє віч, - то жовті, то зелені, - ізнагла зашипіли: «Тих-
хо-ш-ша...

Ти наш тепер. Я, хлопче, це примітив: іч, як тихцем
наївся й насмоктавсь... Тепер твоїх ще треба обдурити,
бо ж запитають, чом не озивавсь.»

...Мій страх десь дівсь. Я знав: хитрують люди. А
хтось в мені уголос це сказав. Роздер лице я, ноги, руки,
груди й змастив густою кровію з козла.

...Перед печерою упав, поповз до входу, І верещав,
і зойкав, і ридав. І простогнав крізь зуби всьому роду,
що заблукав, що звір мене порвав. Й ніхто нічого вже не
став питати – ні батько, ні настрашені брати. Сказала,
пригорнувши мене, мати, що рано ще на лови мені йти.

...Ішли літа. Я сильним став і грізним. Чого захочу –
вже в моїм кутку. Бурчав щось батько, та було запізно:
Закон печери – в мене в кулаку! Отож мовчали родичі,
терпіли, бо тільки рикну – листя опада! Я брав усе, та
мало було, мало... Аж тут із братом трапилась біда...

...Мій старший брат ведмедя вбив, та шкуру, як тільки
здерли, я собі забрав. А він почав мемекати іздуру, що
хтось мене за щось там покара.

То й добалакався... Були на полюванні. Ішли над
прірвою ми з ним позаду всіх. Зірватись кожен міг у те
провалля, то я браткові трохи... допоміг.

Як я ридав! Рвав на собі волосся! Дививсь на мене
батько і мовчав. Той погляд допіка мені і досі... Та хай
собі... То не моя печаль. В собі не чув я ні жалю, ні туги...

...Пішли мої. Лишивсь я сам-один. І тут почувсь мені
той голос вдруге: «Хо-хо! Отак ти житимеш завжди.

Ти ж бачиш сам: що в полі, що у лісі – ніхто не ходить задом наперед. Закон природи, Істина всіх істин: «Не ти когось, то хтось тебе зжере».

*«Тьху ти, чорт! – Із-за стола я встав і глянув по той бік. – Де ти? – Сам себе питаю. – В кому ти і хто в тобі?»
Взяв будильника, і люто накрутив! А він ... стоїть!*

...Се марна справа, – *Голос.* – Ти ж не тут, а там, в гушавині тисячоліть...»

2.-----

...Знову день пішов до ночі древньочасної доби...

І ті ж очі, жовті очі – перед Тим, Хто Брата вбив:
«Тепер уже я знаю достеменно, що дух в тобі є Повелителя людей. – *піднявся голос до самого неба.* – Із Ним підеш крізь Простір і крізь Час. Лиш десять заповідей виконати треба. Се він, Князь тьми, їх дарував для нас.

– Убий! Вкради! – карби наносив голос. – Збреши! Згвалтуй! Отця свого продай!

Про себе дбай, і більше ні про кого! Хтось нападе на ближніх – утікай!

Грудьми овець нікчемних затуляти – це безголов'я, ворогам на сміх.

Всі за одного можуть постояти, але безглуздо, як один – за всіх.

Не слухай тих, з овечими устами, що досконалий світ цей, що якийсь Творець трудився денно й нічно ненастанно, і що людина – тих старань вінець.

Ну виліпив із глини чоловіка, йому в уста зумів життя вдихнуть...

Та тільки й того... Ще й звелів без ліку на муки в муках множитись тут. Були ті перші люди кволі й голі і, коб не Князь, пропали б тільки так! Щоб вижили, він дав їм силу волі – уклав її у зуби і в кулак. Дух, що від Князя – із отця у сина так переходить, як і голос, зір і слух, і нюх,

і сміх, і рук жилава сила... Воістину він чоловіка вічний дух. А не отой, що від Адама й Єви витає, квилить над отарами слабких...

У них ті десять заповідей є вже. Та не для тебе: все в них – навпаки... Від них у душах лиш одні марноти: слинява совість, сльози співчуття, сліпа любов до ближнього, турбота... Ти не такий. Живи своїм життям!»

Я скинів: «Мовчи, проклятий! Стань очима у куток. Як, скажи, тебе прогнати? Все в душі вже перетовк. Знаю ж добре і без тебе: на землі є тьма таких, що зрішать, аж стогне небо, тому...князю завдяки. Але ж Бог усе те бачить: хто убив, продав, украв. То, хоч гонки хай він скаче, – а злочинця покара!»

«...У мене був сусід... Немов той гад сикучий... Що десь урву – немов зола золить. Тож довелось, щоб сам себе не мучив, його разом із хатою спалить...

Мене схопили. Та при всім народі суд наполог на присуді м'якім. Бо кум Іуда, був такий добродій, судді підсунув тридцять срібняків. Я знав, як в кума гроші завелися... Найнявсь... Святих та божих цілував. Хапали їх... Монет – що того листя! Мою роботу прокуратор цінував. Було, й мене вже повели на плаху. Та тесть мій, тесля, отаке встругнув... Упав поміст, пішла робота прахом, лиш я на восьму сходинку ступнув. А то є знак, гласив Закон, що Небо людині відпускає смертний гріх...

Я вижив знов, хоч пережив ганебу... Той вічний Дух спастися допоміг. І тут, в цім краї, потрудився він добряче: тьму люду в нашу віру перевів. За кожним п'ятим, певне, плаха плаче... По взятих душах трохи й перебір...

Втім, то не все ще – Руки свої мати, які щось можуть у землі твоїй: такий суддя буває дурнуватий – про срібняки і натякнуть не смій. Тож слухай ти: при будь-чій правлінні, спасіння – в височайшій: «Я велю!» То хай би з ким я жив і у якій країні – стараюсь стати кумом королю...»

– Чуй-но, голосе іржавий, ти сказав би щось нове... Знаю, хто в моїй державі з ким живе, і як живе. Видко, Бог народ карає тим, що, ставши над віки, так утвердивсь в нашій краї саме цей закон – Руки. Та й не наш він... Маєм муку: тиснув західний сусід – до того пішли під руку, що живе од нас на Схід.

«...Хо-хо... Кобись ти знав, учений муже, я постарався і у ділі цім! Той Хмель мій голос чув, але не дуже. То я під'юджував старшину й панотців.

– А що, - зोलив, - йти туркові під Руку? Чи знов лягти під Посполиту Річ? Та ж многолітню маємо науку, що в них одне на думці: бий та ріж...

А ще ж бо й віра: там уньятська, там поганська, а ми ж по вірі з московитами – брати, тож гетьману кричіть, щоб не вагався – лиш під Москву Україна має йти. І Хмель послухавсь... Голову понурив, й немов крізь сльози: «Краще цар, ніж круль...» Один Богун варнякав щось іздуру, то з-під поли напхав йому я дуль.

І ще Виговський, Писар той, вагався, мовляв, підступна й підленька Москва. Та Хмель устав – і Переяслав стався: перезва дзвонів – повесільна перезва. То правда: коли гетьмана не стало, то й Марцьові Статті – коту під хвіст. Та вольностей хіба лишилось мало? Пощо ж, учений муже, лишня злість...

Ну хай той дядько десь би пожурився... Завжди на дурість бідний наріка...

Зате у кого Князя дух вселився – до того стала щедрою Рука...»

– Та яка ж рука, паскудо?! Може, це ота була: без розбору і без суду все тут «резала и жгла?» Піднялася – і наслала на Батурина зарізяк. Потім мідною аж стала – не опуститься ніяк. Тож замовкни ти, патлатий. Не до тебе... В даліні бачу темну хмару таті... Стогне місто у вогні.

3.-----

Чорні хмари ген, аж неба вже нема, а під ними сиві башти й сірі мури...

Дід до неба руки висхлі підійма...

А за ним палає церква...

То Батурина.

З-під Батурина, де зчеплені вози, де за ними козаки – у обороні, ген аж в Глухів долинують голоси, і сивіють в побратимів скроні:

– Гей, братове, ви ж там не глухі! Мчить на Січ – підіймають Товариство. Ми не стримали тут ворогів. Полягло нас навспад, яко листя. При пістолях лягли, при шаблях. Вже лиш душі над нами витали – то проз них тьма солдатів пройшла, і під мурами хмарою стала. У облогу Батурина взяли, та трималася в місті залога... В сто горлянок гармати ревли: тих мундирів порвали премного. Хто би мури стрімкі переліз? Ми би місто нізащо не здали, та полковник диявола – Ніс – тих провів потайними ходами. Хто зна, скільки узяв срібняків...

Та, еге ж, не Іудиних тридцять. Буде пам'ять вовіки віків: був Батурина, був ніс, а не лицар.

...Хай гінці вже на Січ не летять. Вже запізно. Вже Меншик у місті. Вже у ньому розлючена тать, його «воїнство» – сила нечиста. Весь Батурин німий – без людей: всіх порізали, геть немовляток. Та не бачив ніхто і ніде, щоб так нищив хтось город узятий! Та вже й города, браття, нема... Після того, як розграбували все у храмі, в хатах і домах, у палаці – усе запалало.

...Ми отут лежимо, на Межі, а за нею – Батурина попіл. Там немає живої душі – лиш для круків святковий є клопіт...

Мо'ї звідтоді і наразі чує голоси Межа:

«Пей-гуляй, братишка Вася,

без сапог и кунтуша.

Сапоги нужны Семёну,

а Ерёме – твой кунтуш.

И вапче у нас там вона

без адёжек триста душ.

Поделись, Васёк, однако...

Мы за што вот здесь стоим ?

И тебя мы, б..., от ляха,

если сможем, защитим!»

Потім хором заспівали:

«Хошь ты верь, а хошь не верь –

поработали немало...

разуздись, душа, теперь.

Мы не сеем и не пашем,

а валяем дурака:

с колокольни... машем –

разгоняем облака.

Пусть хохол тот работает.

Ну, куда он увильнёт?

Нам исправно поставляет,

што посеет и пожнёт».

«...Теля ти, чоловіче! Дуже добре, що так все обернулось. Так і слід. Пропали б ви усі тут, яко обри, коби не взяв під себе той Сусід...

...Ти заспівай ще про ярмо... коліна. Мені було від того хоч би... тьху. Бо вельми мудра баба (не камінна!) взяла вельможно під свою пахву. Я й пригорнувсь. А там – державна циця! Тож я собі прикинувсь дитинчам. Казав на лярву: «матушка царіца» й радів, що від груді не відлуча... Не стало баби – в інших убиральнях стояв, щоб щось узяти з перших рук. Скільком царям, вождам і генеральним дух, що в мені, «прішолося ко двору!»

А як в дворі бували переміни, я знов: «Чево ізволіте? Хо-хо!»

Потрібен вам солдат – єсть українець. Холоп вам вірний нада – є хохол...

Та й нині, в цій... у самостійній, розкошую, бо досі Руки, скрізь, де треба, є... Нагріб собі, аж рук уже не чую, даю комусь – вертається втроем! Мені й Рукам сьогодні мед-житуха, бо нам найбільш того навару є, коли в державі нескладуха і розруха, коли народ не меле й не кує...

...Буває й суд. Та, ежелі да еслі, кум або тесть вже щось комусь несе...

Та й, слава Князю, є державні теслі, які щось тулять і не те й не се...

Пильную лиш: в чий двір переметнутись? Хто воцариться після цих «піф-паф»? Бо діло може й так ще обернутись: не під пахву потрапиш, а під пах... Та, врешті, з плоті в плоть наш Дух нетлінний іде і буде крізь віки іти. Оце ж від Каїна у п'ятсот першим поколінні живе...

П'ятсоте – ти. І твої сестри. І брати...»

*...Знов сказав я сам до себе: «Плюнь, старий, і розітри.
Сам собі в своїй оселі ти сидиш між дум і рим.
І усе ж на місці ніби: стіл, папір і ці рядки...
І у шибиці потемнілій он зоря – твоя таки!
Ну а той проклятий голос у тобі був, та не твоїй.
Втім, стривай-но... в когось... в когось...
Це «Хо-хо!», це «Ш-ш-ш-ша...»
Агій!»*

4.-----

...Геть загула чорна тиша. Ніч своє таки бере. Але ж чую: дише, дише тінь в кутку біля дверей... Так надсадно, ніби хтось там біг за нею крок-у-крок, та втекти сюди вдалося і сховатись у куток.

Сам себе я заспокоїв: «День такий був чорний, бач...» Коли ж раптом сам собою клацнув лунко вимикач! І ожив, пішов годинник за добою навздогін... І в шкірянці йде людина... і знайомий голос: «Блін! Вже чокнувся геть над віршиками тими – в квартирі двері навстіж... Ну дайош! Та ти завжди був, помню, як дитина. Став, кореш, крапку... Проч оцей балдьож.

Стою коло дверей і наблюдаю, як мучиш ти і ручку, і папір – й від сміху всередині аж ридаю... Ну на помешаного схожий ти, повір...»

Колихнулось тлусте тіло. Пачку «Мальборо» – на стіл... В животі загуркотіло... Відригнув...

У крісло сів: «Брось це писання. Он же є Писання. Змінились люди за дві тищі літ? Міняють шкіру, а нутро те саме... У кожнім горлі яблучко стоїть. Справіку так: що в полі, що у лісі – ніхто не ходить задом наперед.

Закон природи, Істина всіх істин: «Не ти когось, то хтось тебе зжере!..

...Це вже літ, напевне, з тридцять збігло. Пам'ять поверта у каштанову столицю... Лекцію Старий чита... На передній лаві ззаду сидимо - «гальорки» цвіт. Он, ліворуч, цей... Сказати б, недалекий мій сусід. Та не скажеш так... Хлопчисько масою давить умів. Головатий і плечистий, між найбільших був умів. Скрізь, де треба, проявлявся: у спорткомі, в профспілках, у парткомі... Для начальства – вічно правая рука.

...А помниш, кореш, як Петра Старого хтось в верхній пресі стукнув по мозгам? Інфарктик-міокардик – і в дорогу последною провів його кагал. Кобись ти знав, то я так постарався. Була вказівка: націоналіст. Дала Контора факти. Вийшло класно: я написав – Старий коту під хвіст...

...Випуск. Все, як на долоні: у дорогу нележку взяв сей муж диплом червоний та ще й Першого дочку.

...Чого ти зблід? У мене все залізно... Туди-сюди мотнувся – вже дзвенить. Грошви, як листя, і у оцій... отчизні і... як ото латиною звучить? Ну... це... «де добре – там і батьківщина?». О, пригадав... «І к убібене мат о патріа...» – отак! Втім, бачу, думаєш: з якої це причини припхався він до мене, цей мудака? То, словом, так...

Є діло... Все – між нами. Там і роботи теї – на часок... Туди-сюди пошевелив мозгами, й згадав про тебе. Дали адресок. Почитую ж, як пишеш... Без вопросов: я по сравненію з тобою – ділетант. Пошкрябую собі таке... тіпа доносів. А щоб статтю... Тут треба вже талант.

Он і про тих, неприкасаємих, у тебе статейки сатиричні – охренеть! Мені якраз пера такого й треба: ужалимо – і ваших-наших нет...

За матер'ялом треба йти «на хату». Бумаги там. Сільнейший компромат! Візитку на. Прийму тебе, як брата. Бабахнем, кореш – не один замовкне гад! Оце кладу для доброго начала. Заткнеш в сімейному бюджеті бреш...

На тачку, правда, тут невивстачає, та зробиш діло – заїмеєш веш...

Тут головне – не упустить момента! Зробив своє – й ти на коні... король! Пока! Добро пожаловать в апартаменти! Час «Че», дружіще – двадцять два ноль-ноль...»

І пішов собі...А збоку гроші на столі... висять. У пакунку так, на око, тисяч, певне, з п'ятдесят. Дурень я...Устав би гордо, взяв цю паку зі стола й швиргонув у ситу морду: «Геть! Ганьба!» – та й всі діла.

Я ж сидів, розвісив уха, мов ударений правцем, поки він бісівським духом оскверняв мені лице... Будеш мати, кореш, користь. Йду, скажу рішуче: «Ні!»

Тільки ж... голос... Знов той Голос, прости, Господи, в мені: «Іди, іди, бо що тих маєш статків...

Все продають – геть честь і совість – у наш час... Казав же той: «Забудь отця і матку...» Хіба ж то не про це і не про нас? Є чоловік рукатий, головатий? Щось пропонує? – мить не упускай! Не залишайсь в отарі дурнуватих. Гукни їм: «Ще не вмерла!» – й виживай...»

«Ото дурні ми й бідні через те, – знов чую голос, але інший Голос, – що ісправіку винні щось комусь.

Чи то характер, чи судьба: під когось іти, понуро опустивши вус. Не треба, й справді, корчити героя: зсувати дулю... Ти стисни кулак! Якщо згадають честь не двоє-трое, а тисячі – минеться переляк.

Знімай з душі сей камінь, сей завдаток... Іди до того і, як маєш честь, уріж пакунком у лице мордате, плюнь межи очі – то на тому й хрест»

Знов погасло раптом світло і пішов пакунок в тінь.

Чути голос. Чи то звідти, чи уже й не знаєть звідкіль:
«...Якби ж то хрест. Той хусточкою очі спокійно витре, і зітхне, й складе, й спокійно так: «Не хочеш, то як хочеш...»
А завтра інший «адресок» знайде. І хтось простогне: «Хіба хочеш? Мусиш!», візьме отой «сільнейший компромат» – і вб'є кола з осики в чисту душу...

І буде й далі убивати... убивати...убивать...

І знов чужа Рука у нашій хаті потішиться: «Накрылись, ишь, козлы!», і буде, зловтішаючись, всміхатись: «Хо-хо, хохлы... продажные хохлы...

5.-----

...За вікном – Старого міста скаламучена душа...

Вулицями дух нечистий все гуля без кунтуша...

Он високий і кремезний над малим,

сухим навис: «Маєш, дурню, незалежність: вільно йдеш коту під хвіст».

Онде з вікон ресторану –регит, пєсні до утра: юбілей по ВІП-программе у глави ОДА Тхора...

Он менти саджають в «тачку» свого шефа під шафе: не піде ж додому рачки із «кабінки» у кафе...

*Он палац у центрі міста. Дитсадок знесли, бо там
вибрав місце пан міністр. Був на входинах Сам Хам!*

*...Ну а я, вже «лепший корєш», там, «на хаті» в підляка,
поклонюсь... «Чево ізволішь?» – і пішла строчить рука...*

6.-----

...Ще сиджу.

*Бредуть до мене з міста такі знайомі, аж до щему,
голоси: «А що поробиш...»; «Треба ж пити-їсти...»;
«А на п'ять тисяч більше попроси!»*

*Це ж хтось із них туди, «на хату», завтра по срібняки
іудині піде...*

*І чую Голос: «Уставай! Свинцем налився вже
«завдаток». Бери! Иди! Час «Че» гряде... гряде!»*

ЧАСТИНА II

МАЙДАННІСТЬ

1.-----

*«Час настав... Мільйонносило Духу вибухнув Майдан.
Владі ноги підкосило. Пісня Гніву люд гойда.*

Українцями відчувлись – то й здолали переляк...

І кричать мільйони: «Юля!», потім Вікторові: «Так!»

*Проти підлості повстання підняла людська душа:
«Стоймо! Наша це остання між Добром і Злом межа!» –*

*Так в дві тисячі аж п'ятім, як стояли на Межі,
написалось не крилато, але справді – від душі...*

«Душа, межа, майдан, мільйонносило... –

Той, шкіряний, почувся баритон.–

*Нікому ніг тоді не підкосило – звихнуло голови, та
діло, бач, не в том...*

От не прийшов ти в двадцять два до мене – пішов у ту майданову напасть...

Але ж ти мав понятіє зелене, кому і що та заварушка дасть. Кричав я: «Так!» - то й вибився в нардепи, пішов у верхню владу наобум. Плював на той «нашистів» дитській лепет... Та в мене ж бізнес, то із ними й був...

Тепер я в Силі крепкого покроя, і знаєш, кореш, ніц не прогадав: за місце в списку дав, бо нада ж, більше втрое – зате братва у мене золота. Ну пригрозять, як схочеш увильнути, що спалять бізнес, то й присядеш вмить, і будеш кнопку нужною тиснути і, вір мені, душа не защемить. Грай, чоловіче, в дурня в ноутбуку й дурного не бери до голови...

Побачиш понад головами Руку – опридільонну кнопку дави.

Тому-то ми, понятно, й Політсила, що в кулаку тримає нас Рука. Шаг в сторону – й тебе вже опустили, немов на зоні того петуха ...

А ти все пишеш... На хрена та марна праця... Писав після Майдану день при дні – і де той Віктор Перший? Вибач, в....., а Віктор Другий досі на коні! Це ми, хохли, всі заздрісні, зар-р-раза: як пережить, що в Межигір'ї, бач, той має золотого унітаза, а в мене – срібний... Ну хоч сядь та й плач...

Так, в нас мільйони, бо на щось ми годні, а ті козли гукнули – і гайда, неначе й справді гнані та голодні, мільйони душ – на другий цей Майдан.

І «Банду – геть!» – немов то помста кривна – кричить той майданяка в мегафон. А як подумати, то що вам, люди, треба? Я ж вам плачу, в той ваш Пенсійний фонд...

Нам, братці, треба тільки під Росію, а вас толкають не на ту путь... Та скоро Віктор Другий ваш Майдан розсіє, і пересіє – і у тюрми, і тю-тю! Стривай-но... «Банду – геть!» – це вже у мене, в Кончі...

Он трощить «Правий сектор» мій паркан! Кладу я трубку... Да якого хрена хочуть? Прічом тут я? Пока, старік, пока...».

...Днів через три завібрувала знов мобілка...

Курантів бій... Сикучі голоси...

Шкірянки голос: «Ти ще жив, курілка? Звоню тобі з самої Москви! Багато нас тут під рукою в брата. У вас там, на Майдані, буде град. Владімі Владіміч піде визволяти від бандерюків русській Київ-град.

2.-----

Гей у полі, полі чистім нечужім – три райни в Україні на межі. На корі вже довгі пасма сивини: з Вісімнадцятого року тут вони. З-під найвищої джерельце Вічне б'є: нам Послання світлих душ передає...

Юрко Непийвода, киянин, гімназист: «Напились ми з цього джерела й залягли на ще свіжі покоси, бо: «Эх, яблочко...» – з Півночі йшла чорна хмара – в бушлатах матроси. Ми стріляли. Злякавсь наш один – і побіг від Межі, то й поліг він, головою на Південь, в полин: в спину вдарили кулі навідліг. Як набоїв уже не було, ми зустріли тих зайд груди в груди...

Тридцять нас тут в маю полягло... Як і в січні... При станції Крути. Бачу звідси мільйонний Майдан, і молю тебе, Господи: «Боже, дай їм духу, і сили їм дай, бо, крім Тебе, ніхто не допоможе».

Андрій Головка з Радехова, січовий стрілець: «На своїй я останній Межі.

Мене куля ударила в груди, та не вбила моєї душі, то й волає до вас вона: «Люди! Що з Проскурова, Сум і Черкас, що з Луганська, і що із Іршави – Українці. Я ліг тут за вас, за свою і за вашу державу. Довели уже вас до Межі. Стоїте там на грані, на зламі. Ваші зверхники, люті й чужі, вже «казламі» вас, бач, обізвали. Віддали той грудневий наказ – і пішли: гамселити й шматлати, на дітей ваших, отже, й на вас, яничари у бронебушлатах.

Звідсіля, з висоти, бачу даль, наче з гордої мої Говерли. Онде ті, що лиш волю їм дай – вас, майданці-повстанці, роздерли б. Проти вас уже стали вони – із забралами чорні шоломи. А в шоломах отих вороних – ті ж, грудневі, лихі костоломи. Стійте ж, всі українці, грудьми: хто, крім вас, тих, нацькованих, спинить? Це ж бо ворогу – знаємо ми, – не дай Боже підставити спини!»

Петро Сагайдачний з Канева: «Скільки ж є того ницого зла... Той он, дай лиш наказ, то заріже і потопче ногами «хахла» – беркутянин, земляк з Запоріжжя! Вже ж було: щоб скоривсь, не боровсь, роздягли догола запорожця, і погнали у лютий мороз: «Сагревайся, каз-з-зьол, дуй на Площадь!» «Обніміться ж, брати мої...» – так досі молить Тарас наш, та всує: чорні сотні «луганській казак», щоб їх кинуть на Київ, тасує. Доборолись до краю таки, і вернуть Тую Славу непросто: триста літ московітські полки вибивали з нас Дух запорозький. Це ж в скількох уже глухоніма та душа, бо й пририта, аж плоска: є язик, але мови нема в сотень тисяч у Днепрапетровске. То й за те Дух в повстанні постав, щоб змести в Україні стомежжя, щоб воскрес на Дніпрі Січеслав і для Право- й для Лівобережжя».

Василь Полтавець, учитель: «Я читав «Кобзаря», і не раз... Зло у світі сім – непроминуше. Тих людей, що їх бачив Тарас, є премного й між вас, нині сущих...

Той спалив он сусідові дім... Б'є, лукавий, руками об поли... А неситий – магнат-лиходій – на дні моря вже виорав поле...

Той, тверезий, побожний, аж страх, запустив пазури й роздирає Україну – аж стогне гора, де орел Прометея карає...

Той, царьок, уже й крівцю пролив. Не вилазить з Печери, бо ковзько.

Ваші зверхники й справді – хохли, і підніжки, і грязь підмосковська».

Петро Подоляк з Берестечка: «Бачу вас на Майдані, брати. Бачу скрізь в Україні Майдання. Не дозвольте Межу перейти чорній силі: межа ця – остання».

За три милі – Гулевахи над Остром. Сто будинків. І тоді було їх сто. Як ту хмару на Прилуки понесло – прибуло на місце бою все село. Люди ж бачили, як строєм хлопці йшли, як отут у обороні залягли...

*Поховали, щоб все видно доокруж –
головами на Вкраїну тридцять душ.*

*Прилетіли насінинки з Гулевах – три тополі он стоять
у головах...*

Задивилися у наддніпрянську даль.

Бачать: ще стоїть, стоїть Майдан!

3.-----

Горінеба юнак...

Межа...

Ген Вечірня над лісом зоріє...

Вояки ...

Односельці...

З його Призорян¹...

Убієнного мати –

Марія...

«Ой, Іва-а-а-нку...»

А він – як Місяць...

Не розбудить і мамин

Зойк.

...Лиш нова розпочнеться пісня

Із одвічного «Ой...»

Ой, над Гурбами синіють небеса, а із поля від колосся вітер віє. І пречистий юний Голос воскрес, над житами пролітає-половіє: «Мої хлопці-соколи лежать... До кінця оборону тримали. Три об лівій руці – з Озерян, а із Дермані троє – о правій...»

...Я один був живий при Межі. Всі до єдного вибив набої – то на мене, піднявшись, чужі, у армійських бушлатах, йшли троє.

Вже як близько вони підійшли, я підвівся, щоб кинуть гранату, та почулося звідкись: «Кур-р-р-ли», і в ту мить я подумав: «То мати».

---

¹ Тут і далі – назви сіл і міст на Волині. Призорян уже немає: у 44-му спалили енкаведисти...

Я з «лимонкою» руку відвів, та якраз тої миті й не стало, щоб жбурнути, щоб в наш деревій вниз лицем ті чужинці упали. Обпекло мені груди свинцем. То й лежу тут, під карканням круків, – у надгурбівське небо лицем, обважнілі відкинувши руки.

Горінеба упав на Межу, не втік я: стріляли не в спину... Головою на Захід лежу, на село, звідки чулось: «Ой, сину-у-у!»

...Я відкинув далеко убік, вже як падав, «лимонку» зелену, то й судивсь ще, подумалось, вік: закувала зозулька для мене. Ще й: «Ми-ни! Об-ми-ни!» – з даліни закликав наче одуд бушлатих.

Та мене не минули вони: худорлявий один, два мордатих. Низькорослий, – напевне, мордвин, – матюком у лице мені плюнув, а відтак: «Жів ешшьо, шюкін шин... Подихай здесь...» – і далі посунув.

Я подумав, що лишать живим: це ж старшій – на погоні три лички – то й спасе, пролетівши крізь дим, мене моя сестричка-синичка.

«Упалзьот ведь, таваріщ сержант». –

Копнув чоботом другий мордатий.

«Так добейте!»

...Й почула межа

одиначні два з двох автоматів.

...Я поліг тут. І знайте, живі, і мої, ненароджені, внуки: є дві кулі в моїй голові, і надвобіч розкинув я руки.

Зайчик Сонця спочив на лиці...

Рани в грудях вже переболіли...

В мене Дермань о правій руці,

а Здолбунів і Рівне – об лівій.

3.-----

...Вже як білий наш світ потемнів – за Всевишнім, я знаю, велінням, з лісу вийшло-явилось мені біле-біле й високе видіння. Упізнав я: це ж дід мій, Василь. Він завжди був високим і сивим.

«Дай же, Господи, іже еси, – помоливсь дід, – снаги мені й сили. Боже правий, допоможи: і скріпи, і зміцни оці руки, щоб я тут, при Останній Межі, поховав середульшого внука». Бог поміг: Він завжди був із ним. Дід навколішки став, нахилився, вигріб яму, мене схоронив... Уклонився і перехрестився...

І сказав: «Підожди мене тут. Я в село. Я баритись не буду. На світанку до тебе прийдуть, і поставлять хреста наші люди».

І зробилось так добре мені на душі – ще була над Межею – що усе, геть усе вдалині, люди добрі, я бачив душею...

Як до хати мій дідо діставсь, й на горище зійшов, мов на небо... як у сні зніс того хреста, що давно вже зробив сам для себе; як приходили вранці до нас призорянці; сестрички ридали; як пішли всі в ранковий той час в ліс, що ріс за гурбами-горбами.

Вийшли люди із лісу з хрестом, і до мене пішла хресна путь та...

І не знав, і не знав з них ніхто, що нікому в село не вернуться...

Знав лиш я, що у них на путі залягли іще з ночі солдати.

Попередити своїх хотів, та не міг я, убитий, гукати...

...Хлопці поповзом ранених в ліс доправляли: трава кров'яніла! Тож чекали оці: мо', дивись, вийдуть вдосвіта з прапором білим.

...Бачу: дід мій хоругву несе. Це ж не йде він із нею в атаку! Та рукою змахнув офіцер – і почав скоростріл та- та-такать!

...До ноги всі-усі полягли. Геть і мами моєї онуки. І вона: її сестри вели у останню ту путь попід руки. Вбили й братика мого, Славка. Чи осліп той, в блискучих погонах?! Та ж воно, те дитя, у руках Богоматері несло ікону!

Дух кричав мій і ридма ридав, і не міг те ридання збороти: розстріляла і Матір Христа, – за командою нехриста, – рота...

Христовбивці, усі шістдесят, підійшли до хреста й убійєнних, й почались, через мати-перемати, і погрози й докори взаємні:

– Слишком рано команда была.

– Эй, мудака, прекрати пререкатца.

– Да ведь вроде бы рота их шла...

– А лежит здесь всево-то лишь двадцать!

– Не стрелять мог лишь враг и дурак... Што-то ты жалостливым стал слишком.

– Был над ними бандеровский флаг! Видишь? Черный. Упал на парнишку.

– Мне решать, што там, где там, и ка-а-а-к! – Каркнув крук-офіцер. – Били метко, но бывает же (так их растак) – ошибается наша разведка.

...Бач, пішло все не з тої руки... І немає де правди подіти: під хрестом, за хрестом – старики, і жінки, і дівчата, і діти...

Покричав капітан, погарчав, й мотоцикла, мов силу нечисту, осідлав – і в Здолбунів помчав...

І вернувся із енкаведистом.

Глянув той: «Неувязочка, н-д-да...» А вже ротний, мов крейда, біліє...

«Да не сцы. Разве это беда? Так урожай, щоб сто лет не нашли их!»

...Я не бачив, що далі було, бо душа після того лиш чула, як до ночі журилось село: «В ліс ввійшли, та чомусь не вернулись...»

4.-----

...Та не стало й села...Уночі увійшла та – карателів, – рота, і почулися зойки й плачі: почалася їх чорна робота. Із осель виганяли людей. Песиголов у синім кашкеті матюкався і гаркав: «Быстр-р-рей!»

...Це той самий був – з мотоциклета. Всіх зігнали на вигін: дівчат і малят, і бабунь, і дідунів. Та й погнали – мат-мат і: «Ма-а-алчать!» – по дорозі грузькій у Здолбунів.

Там загнали людей в товарняк, у вагон, де було вже душ з двіста. Так напхали, воістину так, той вагон, що ні впасти, ні сісти. Повезли і старих, і малих десь в далеку таку завірюху, що немає відтоді про них, то є правда, – ні слуху ні духу...»

5.-----

...Як на Гурби ви будете йти, то край поля, де визрів Стоколос, зупиніться... До вас долетить ройового УПА юний Голос:

«...Мо', й полинув би, люди, я в Рай, але тут залишатися мушу: над Межею, що крає мій край, Бог лишив невідспівану душу... Мої рідні Хреста донести не змогли...Двадцять маків під лісом – з їх крови...»

Дав команду їх вбить командир: сам антихрист кашкетоголовий. Сім плакучих вербичок стоять... Рій поліг в обороні останній... А над ними сім душ християн, не похованих досі, витають.

Та не треба плачів-голосінь... Час настане – схороните прах наш...

На Майдан, українці усі! Там за Матір і вмерти не страшно. Як підуть чорношлемі на вас – не здригніться. За вас – небо синє. І Стоколос наш – також за вас... Не підставте ж карателям спину. Позадкуєте ви від Межі – то впадете навек на коліна. Перед вами – полки лиш чужі. А за вами – уся Україна!

...Я поліг тут, на нашій Межі. Ви ж на своїй – супроти підлоти. «Боже правий, – молюсь, – поможи їм боротися – і побороти!».

27.01.14.

ЕПІЛОГ

Легіт душ злинає в небо голубе над Батурином, Крути, Гурб горби: «Отче наш, благаємо тебе – хай тут стане на Христовім «Не убий».

«Хай не стане в Україні лютих меж, –нині суці, молимося і ми. – Із небесних добровісних веж низпошли нам злагоду і мир.

Убієнних на Майдановій межі одеснуй...

Іже єси Ти Спас –

Боже, Україну збережи...

Господи, помилуй нас...»

22.02.14.

2. У ЧОРНОМУ КВАДРАТІ

совісна поема

Апостолам
правди і науки
Івану Світличному
Василію Стусу
Миколі Руденку
з України
в Небеса

19.02.18.

ПРОЛОГ

з горба від церкви
по гранітних сходах
ступав високий сивий чоловік.

«Людей звела тут піднебесна згода:
поставили павіки храм оцей торік.

Отут і Його Святість люди радо стріли:
прибув із Кисва освячувати білу церкву.

Його вустами правда говорила. Йшло щире слово
до сердець мирян від пасторського золотого серця.

Мовчала влада, – раді ж чи нераді, – боялися
щось бовкнути невлад... Одноголосне рішення
громади: у Київський іти Патріархат. Отут,
в напівзросійщеному краї, хай витріщає

балухи Кіріл, німих рабів Московії немає.

Тут Церква наша стала на порі. Пощо нам
ті анафема від злості... Ген-ген жовто-блакитно доокруж від
неба й куполів у високості» – ступнув із сходинки на землю
сивий муж. Вознісши очі до хрестів і дзвонів, перехрестивсь...
Душа у тілі аж... На денце впали краплі дві солоні... Возвів до
неба молитовно складені немолоді долоні – і прочитав уголос
Отченаш.

1.-----

Появився сей у високих літах чоловік у Нескореному чотири роки тому.

Переїхав із Донецька сюди, на Луганщину, разом з двома синами і двома їхніми синами. Поселився у хаті покійної старшої сестри, а сини з сім'ями – у просторій його батька хаті. Молодшому і спадок від діда й баби перепав: по два гектари поля.

Був Петро Іванович Руденко доцентом на кафедрі філології в Донецькому Національному університеті. Тепер Юнеско називає його, синів, невісток і внуків, а з ними ще півтора мільйона українців, «переміщеними особами».

Та хай би як там і хто називав, ся сива людина – Поет. Вийшло десять збірок віршів. Десята, під назвою «А за Нереччю – терикони», видана в Києві. Над назвою на обкладинці і на титульній сторінці – просто Сивий... Без імені... Аж у вихідних даних вказано ім'я й по-батькові. Так автор захотів. Щоб, як у наших воїнів на передовій, був позивний і в поета...

2.-----

...Від церкви чоловік пішов до школи. На руках ніс прямокутну картонну коробку... Йдучи, подумки розказував далекому, він аж у Торонто живе, другові про своє село.

...Познайомились і заприятелювали сі високі мужі в Києві. Всесвітній Конгрес України там проходив.

З Канади Професор прилетів, а Сивий був делегатом від Луганщини. І від окупованої, і від визволеної...

«Моє Нескорене населяють нині тисяча п'ятсот тридцять три душі. Воно лежить... (та ні, стоїть!) на високих берегах річки Нереч... Село в степу, а степ із сивих давен – Козацький. Нереч протікає із Заходу на Схід і вже четвертий рік не впадає в своє, Азовське, море. Перед самим порубіжжям ГЕС давно колись поставили. То відколи та частина Донбасу нашого стала Тимчасовоокупованою, вода, із турбін спадаючи, в землю входить: не хоче плинути по їхній, воріженьків наших, території... Так люди тамтешні нам переказують...

...Еге ж, метафора, пане докторе філології, та не з моїх вуст – з народних. Оповідано ж нам тими вустами, що давно колись наші церкви разом з людьми під землю йшли: спасіння від навали чужинців рідна земля, розкриваючись, давала їм...

...Як стати очима за течією Неречі – праворуч видніються високі Могили. Ліворуч, аж до кордону – терикони... За кордоном Росія. Вона зайшла в степи, споконвічно наші... та хіба мені Вам, пане професоре, це казати... у сімнадцятому столітті. Заселила (слава Богу, не всуціль) московитами і сказала, що міста й села отут одвіку і вівіки вічні на її, Росії, землях.

...Ну от знову... Наче Ви цього не знаєте...

І про те ж знаєте, що Росія на нас війною пішла. Он там, за «зельонкой», так на лісосмугу зайді кажуть, Тимчасовоокупованатериторія. Це ми так, одним словом скоромовним, світові кажемо... Бо сподіваємося, що скоро повернемо наші землі...

3.-----

... Ич-но, дорогою майже лист склався...

– *продовжив чоловік розмову уже сам з собою.*

– Наклямцаю в ноутбук, та й закину електронною поштою. Дай Боже здоров'я Володі, він у мене також вчений, доктор історії, подарував батькові на старість новітню техніку. Запрошу Професора в гості у наше Нескорене, хай своїми очима все побачить. І скарб у тому числі... Похвалюся, що внукові він відкрився. Поведу в Гранітне. Воно недалеко, за три кілометри. Це ж на першому році Незалежності диво там сталося: виросла із землі скеля. Приїхали геологи. Проштрикали всю, довкола скелі, територію і сказали, що тут великі поклади каменю. Відкрили там нескоренці кар'єр. Рвали камінь динамітом. Аж до самої війни...

Як вигнали наші добровольчі батальйони російських найманців, та й спинилися на рубежі, що його тепер «лінією зіткнення» в Мінську називають, граніт стали видобувати вручну... Так постановили...

Навіщо людей тривожити... Це ж як почують вибухи, то подумают, що найманці в наступ перейшли та й гатять по Гранітному і Нескореному з гаубиць сто п'ятдесят другого калібру.

Познайомлю канадського українця з нашими каменярами. Їх одинадцяттеро... Як Апостолів без Юди...

Камінь добувають – і з нього гранітні сходи виготовляють. Це ж по всій Україні люди храми зводять, і скрізь вони на найвищому місці в місті, селищі, селі, то треба, щоб по тверді до них народ православний сходил...

Вироби йдуть за дуже великі гроші... Та каменярі з усіх зароблених коштів лиш дешицю залишають собі... На прожиття...

А всі, без тієї взятої на потреби родини копійчини, гроші відправляють родинам героїв, які загинули і пропали безвісти в Іловайському котлі і в «зеленому коридорі», що його підлі русські начебто дали нашим, та як ввійшли вони в той прохід – вогненным градом по них...З «Градів»...

...Уже тиждень збіг, як апостолів залишилось десять.
Прибула у Нескорене до каменярів,
слава ж про них по всій Україні лине,
стара жінка з Волині, із села Озеряни.
Син у неї пропав безвісти під Дебальцевим.
То попросила, що хтось пішов із нею туди...
Може, вдасться щось розізнати.

Пішов Петро, бригадир...
Жінка повернулася, а він – ні. Розказала,
що її пропустили на блокпосту: «Іді, старуха, ішші,
авось найдьош...»,
а Петра заарештували.
Сказали, що ніякий він не робітник кар'єру,
а співробітник СБУ, полковник.
То хай з ним, мовляв,
деенерівське кагебе розбирається...

4.-----

...Був оце недавно в кар'єрі. Дививсь, як хлопці працюють. – *Продовжив Сивий листа подумки.* – І таке мені в голову прийшло... Революція гідності почалася на Євромайдані, але хто зна коли завершиться. Точно по Карлейлю вийшло. Це ж іще в минулому столітті він прорік і передрік, що революції задумують романтики, здійснюють фанатики, а користуються їх плодами негідники. Хіба ж не так було в сімнадцятому році? Маю на увазі большевіков – лєнінцев. Через цих негідників і Україна не стала незалежною. Хоче, погоджуйтесь, а ні, то заперечте листовно, але Українська революція 1917-21 років не зазнала поразки: Революція гідності була її продовженням. Після Майдану до влади прийшла більшість романтиків і фанатиків, але гору взяла жалюгідна меншість – згряя людців з нечистою совістю і хапальним інстинктом...

А тут ще й гібридна війна почалась, то вже було на що кивати, коли люди з Майдану питалися, чому не прийшло оте життя по-новому, наобіцяне паном Порошенком, як він ішов у президенти. Ви ж там, у Канаді, бачите (вибачте, пане докторе, тавтологія) телебачення наше... Показували у березні чотирнадцятого на канделябрено-роззолочений палац тієї... Пшонки. Тепер ті, що непідкупні, тележурналісти виставляють на очі українців такі ж «хатинки» на двох... агій – двадцятьох не курячих, а бетонних, ніжках, в «елітних», обгороджених мурами недоторканності, містечках під Києвом...

І кожен другий мешканець там – пшонка.

Ага... так ото й подумалося... Діждеться та гидь часу «Че»... Прийдуть тисячі майданівців, зруйнують мури, виведуть кожного за шкірку з палацу... Та й криком душі, а з ними й мільйони ошуканих українців, у тім числі й «трюхсоті» (це у нас поранених на війні так називають) одному, другому, третьому... п'ятсотому в очі безовстидні, безсовісні: «Та коли ж ти нажерешся, скотиняко?!»

І отого з мішками (чи не грошовими?) під очима виведуть і гнівно: «Ти вчора повернувся в Україну з тих Мальдів. Десять днів засмагав з дітьми й онуками. Вловили кайфу на сто тисяч «зелених»... А он же перед тобою сива жінка стоїть. То Мати убієнного в котлі Іловайському солдата-контрактника. Та ж її невісточці, вдові неутішній, таких грошей, сволоцюго ти ненаситний, на десять років стало б, щоб діточок озувати-одягати!»

Ой, чи буде таке...Не знаю, не знаю...А поки що, друже, я вже й до школи добрався. До дверей підходжу.

Будьте здорові!»

5.-----

«Нарешті хоч трохи прояснилося...» – подумав чоловік, дописавши листа і глянувши на небеса над териконами...

...Еге ж, це сорок днів і ночей на Україну через Нескорене йшли сірі, аж свинцеві, дощі. Піднялася в тихій до того річці вода...

Усміхнувся... Якось Славко, внук-десятикласник, спитався: «А ти, дідуся, знаєш, чому наша річка так називається – Нереч? Ага, не знаєш... Бо нарекли її так, учитель історії нам сказав, слов'яни, наші пращури. Вона ж тиха, голосно не рече, як тоді говорили, тому й – Нереч»...

...А чому долину за селом Долонею називають, – думав далі Сивий, – Славко сам здогадався... «Це ж якби з літака подивитися, то долина – як людська долоня, але не гола, а травною вкрита. А від неї п’ять глибоких балок в різні боки ідуть. Як розчепірені пальці!» – видав таке мені».

...Двері в школу: «Гостинно просимо!» – відчинені. Увійшов. У кабінет директора праву стулку дверей... коліном. Бо ж на обох руках коробку тримав.

– Здоров!

– О, привіт! – підняв себе із крісла назустріч Директор. Поставив Сивий коробку на стіл, потиснув простягнуту братом по духу руку.

– Дивись... – сказав.

Директор підійшов, подивився...

– Не може бути... – видихнув із себе. – Звідки це ?

– З Долоні... Славко знайшов... Ти ж знаєш, що мій молодший, Микола, не здав паїв у оренду, сам на своїй землі хазяйнує... А його Славка, розумаху, це ти також знаєш, князем однокласники величають. Так ото сьогодні вранці вигнав князь Святослав, – усміхнувся Сивий, – коней на Долоню, на свіжу пашу... І ось... Це ж, бач, такі дощі ляляли, що геть змили, казав Славко, всю траву. Та чомусь лиш на одному п’ятачку. Метрів три на три...

До ґрунту голого змили, а там і верхній шар сплив, мов каша... То й явив себе світові Божому сей скарб.

– А таки скарб... Кольчуга, два наконечники від списів, шолом...

І меч... Короткий, широкий, не прямий, як у русичів, а кривий. У тюрків і арабів такі були, а там і хозари розжилися. Я ж історичний закінчив, то знаю...

Кривий, бач, як і помисли й замисли у каганів і беків.— То це, певне, січа в долині сталася... Наш воїн, що його кольчуга і шолом, вибив меча із руки нападника, а його самого, того хозарина, — на спис. А другий налетів, і щит — удрізг, то вже й кольчуга не допомогла...

— Піду я зараз в Долоню, може, й меча руського, прямого двосічного, там знайду... Хоча де там... Хапали хозари все, що задарма у руки йшло...

— А завтра археологів покличемо... Це й справді, певне, битва там була... Та й Ігор сюдою на половців ішов...

Багато чого можуть знайти. Добре, що твоєму Славкові Долоня відкрилася...

Сивий кивнув ствердно головою, подав Директорові руку і пішов до долини...

...Дійшов. Спустився в Долоню похилим схилом — і одразу ж побачив те місце, що про нього Славко розказував. Увійшов у чорний квадрат... Аж тут знову, перетнувши кордон, дощ полив. Чоловік подався тілом назад, дощеві супроти. Так, наче лягти навznak хотів...

Хтось би сказав, що це містика, та ми ж знаємо, що Сивий — поет, отож і почув звідти, де мала би бути голова, якби ліг, людини тихий, бо зраний, голос:

«... Дощить... Дощить... То я живий... Дощить. Так солоно — на учорашні рани... Прикрити б тіло й душу... Де ж мій щит? Потрощений мечем... «Ой, рано, вранці-рано зигзиця Ярославна на валу в Путивлі...» Та ж нема ще «Слова...» нині... І князеві не йдеться на хвалу чи на хулу: ще Ігоря не те що в сповитку — в помині...

А Київ є. І я його нарід. Дружинник єсмь... Це ж рівно тиждень тому ми вийшли в степ із Золотих воріт і — на Ігиль...

...Кидок лишень – до Дону... То стали тут, в долині, на привал. На тверді дольній, наче на долоні. На ній густа, неспасена, трава.

Возрадувались... Ми ж були комонні...

Нас вів Аскольд... А Дір лишився там – у Києві на пагорбах роздольних. Там ще не сяяла Софія золота і не було могили ще в Аскольда...

...А вдосвіта підняли крики нас: «Гал-ла-лала! Кар-ра!» Куди не глянь – на схилах

стояли тьми косматих...

Мовив князь: «Заскочила таки нас вража сила».

Посунули хмаровиська униз, а ми ж, казав, для них, як на долоні...

Нападників в лице я впізнавав: мешчерю, чудь, моксель вилицювату. Наймали їх, щоб Київ звоювать, не раз, не двічі беки Каганату. Стою як стій. Мій спис – наперевіс... Одного прохромив... Мене ж – мечем... і списом... Знов мечем, і знов... І щит – удрізг...

...І десь далеко захропіли коні.

Прощай, Аскольде. Бачив, як тебе ця гидь в'язала по руках... Це ж буде добрий викуп. Каган під себе, що де є, гребе. Здере і з Києва данину ой, велику...

...Бродив, бродив по світу Вічний жид... Осів на Волзі... Править племенами... Хозарам-тюркам дав він меч і щит, і спис: «Ідіть, беріть, паліть! Єгова з нами».

...Лежав я, та в непам'ять не упав... Ще й з будучини йшли мені видіння. Побачив, як розтрощить Святослав Хозарію – і стане вона тінню колишнього могуття назавжди... Лиш згадка у літописах нетлінних... Каган і бек і з ними всі... туди... в світі... Не до дарів уклінних...

Вони такі... Бери, дери, лови... «Ми богообрані, а все те бидло – гої». Це Святослав завжди ішов «на ви»... Вони ж в набіги посилали воїв...

Яких там воїв – дикі тьми ватаг з мечами односичними кривими. Самі ж сиділи у палацах в городах з дівками у гаремах дворовими. Не бачив лиць їх упокорений народ... Вітав лиш раз на рік під час торжеств протяжним ревним ревом...

Та хай їм... Руська земле, ти еси за шеломянем... Юна дщерь там... Два сини... Моя надія, отроки хоробрі... До них, Стрибоже, голос мій неси... Лиш не почують хай, що я уже... на одрі...»

Від автора

Вам, Читачу, цікаво знати, що ж то за беки такі й кагани? Зайдіть в Інтернет... Від себе лиш додам, що каган являвся народу раз на рік. Під час торжеств. Та й то, по-теперішньому, в балаклаві.

6.-----

«То я піду. – *Сказав поет.* – Бувай... Кажу отак, бо є на те причина: я Голос чув, і зранені слова, але ж не міг побачити твою кончину...

– Бо це ж було ще ген-ген як задовго до мого народження. – *Уже не віршами подумав Сивий.* А відтак знову:

Тут не скінчилося твоє життя, бо другого життя є запурука: не заросте травною забуття сей ґрунт для мене, і синів моїх, і внуків...»

...Сивий попрощався із прапращуром, але не вийшов із чорного квадрата... Хоч як це дивно, та на ґрунт, на якому він твердо стояв, не впало жодної краплі того, чужого, дощу...

«Та це ж не дивно... – Подумав Сивий, звівши очі до неба над головою – Там такий же квадрат, як і під ногами. Але – блакитний».

Звідти і йшло просвітлення й провидіння в поетову душу... І видіння... Побачив дві епохи...

...**В** хламидді скоморохи, весела братія, до Києва ідуть.

Співають-вигравають... Трин-дуда... По бубнах наче градом... чи горохом. Пройшли уже по градах: тут і там князів удільних потішали... Скоморохи ж!

Й рушали далі. Бубен і дуда ногам присталим жару додавали.

Питались в градах:

– Ви куди?

– Туда...

– Ага... – І з кухлів мов останнє допивали.

...Дуда дудить... Великокняжий Стіл. Стіка хмільна по вусах медовиця. Заздравиці... Немов на бересті – дружинників обвітрені і строгі лица. Між ними княжич світлий. Він поет. А втім, не знає Русь ще цього слова...

А Світлого назвуть, за сотні літ і мет, отак ось просто: «Невідомий Автор «Слова». Перун, Дажбог ще дивляться з небес... Та нарід сей почує скоро звідти:

«Христа вмертвили, та

Христос воскрес,

Воїстину воскрес

для всього світу».

І я вже бачу: йде в Дніпро народ... Схиляють голови язичники поставні, та Володимир знає, що із вод вже вийдуть християни. Православні. І далі бачу: продирається загін крізь весі й нетрі від Дніпра подалі...

Князь, братовбивця лютий, ген за Дін втікає в землі, де поганець обитас...

Там мерю, чудь, мещерю, весь, моксву малою кров'ю приведе в покору – і в диких нетрях заснує Москву, і скаже: «Русь святая здесь исконно». Яка ж то Русь... Татарський був улус... І хто ж не знає, що у тім улусі гнило, смерділо, лютувало Зло. Там і не пахло Київською Руссю!

...**На** трон в Росії через п'ять віків заплигне скурвлена і просвещонная німкєня – і з козаків поробить кріпаків, а з їх старшин – палацових лакеїв. І повставати буде Правди й Волі син, і не один...

І пропливе над ними туга клин за клином, над убієнними... І з кобзи поклик помсти і яси – лиш рокотанням, клекотом...

...Ой, України журавлині голоси...

...А та вночі була з коханцем... Вплив хтивий... план. Такого світ не знав не чув ніколи...

Аж реготнув у мавзолеї Тамерлан: «Та ж не брехали так у очі навіть ми, моголи...»

А вранці повеліла – і з усіх подлячих сил пішла писати братія пис...суча.

Вкладе «труди» ті в фоліант злодюжки-таті син...

Цариця ж: «На!» – Й великий Книгокукіш ошелешеному світу всучить.

«Еге ж, «Историю Российскойскую» видав Татіщєв... – *Перейшов на прозу поет, а далі знову в риму:*

А Мусін, прапраправнук моксвина, віднайде «Слово...» у нетлінному сувої – і скаже: «Это наша старина», І нашу Русь Москва на два століття лихоліть присвоїть.

То й Ігор... і його полеглий полк підуть у фоліанти їхні пішки... Вони в таких делішках знали толк – придворні петербурзькі пісарішки...

Але мій старший, – він історик – син, і сина син, студент, і я, сивоголовий, правдиво свідчимо: «Німецької овчарки син по духу, пес москвин, украв у нас, братове, наше «Слово...»

7.-----

...А дощ іде... З Московських чорнохмар. Та не розміє грунт наш... І по тверді з пророчим Словом на устах іде Кобзар:

«Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;
А ви претесея на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. Волі! волі!
Братерства братнього! Найшли,
Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слов велику силу,
Та й більш нічого. Кричите,
Що бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились!..
І хилитесь, як і хилилисьі
І знову шкуру дерете
З братів незрящих, гречкосіїв...»

Сивий вийшов із чорного квадрата, обернувся, перехрестився сам і чорнозем у квадраті перехрестив, і піднявся по схилу вгору. Ішов у задумі...

...Було... «А ти вже – Сивий». – Мовив давній друг...

Ми з ним не бачились ого уже відколи... З цим іменем я і ввійшов у Круг... Там наче в крейдою окресленім ми Колі. Від нечисті то захист. А звідсіль до тих йдемо, хто має ще надію...

У Крузі друзі, побратими всі. То через білий пруг не перебралась Вію. Лиш як виходимо із Словом до людей, або йдемо у бій, на вражу силу, то кожен під своїм найменням йде...

Під тим, яке дали, коли хрестили...

Ще раз від автора

Все... Від мене далі буде, з цим ось, рівно дванадцять рядків... Відтак говоритиме, після останнього в сих рядках слова, тільки поет Сивий. Стоятиме у чорному, три на три, квадраті, наче на дні одиночної камери, але буде він, той квадрат, у різних місцях. Сивий очима – долу, а перед очима Слова плинуть. Білим по чорному... Кирилицею. Лиш літери не будуть похилими, як у тексті, що від мене... Вік у автора такий уже, похилий...

*Промовлятиме Сивий, аж до останнього свого слова «Амінь»,
прямим текстом...*

8.-----

...Тут, на Хрещатику, були у нас діла...Примчались люди геть з найдальших далей...

В Донецькій сотні вистояв... Була й з Нескореного сотня на Майдані...

А де ти нині? Певне, заховав у мушлю душу... Де її шукати? Озвися, душе, якщо ти іще жива...

Клянусь, прийду з суддею, та без ката...

...Хотів дістатись ти в Донецьк, але ж туди давно скасовані всі рейси. Чого ж летіти... Там ти не живеш... Десь у самого себе під арештом...

Ловлю таксі. Несе нас на узвіз потужний вимах. На найвищу точку параболи, а після неї – вниз. До літака... Там бути може мушля - одиночка.

Шукати треба: так вже довелось. І ось – неначе з праці Київ мене кинув, і на «Жуляни» падає таксі. Повз нас, крізь нас – миттєвості й хвилини. Десята... сота... тисячна – усі. До терміналу з висоти узвозу летить, мов камінь кинутий, авто. «Ударимось!» Уже спинить не в змозі цього падіння з висоти ніхто. Але... «О, диво!» – м'яко «Мітсубісі» гальмує... ледь хитнулося... стоїть. Виходжу в дощ. Він йде вже цілий місяць... Аж інколи здається – сто століть...

Накинув плащ. Аеропорт похмурий у мене втупився: «Іще одна душа». Питаюсь в неї: «Може, перекурим? Бо ж чую: біль тебе не полиша...

Літак і справді не чека на злеті. Якийсь гуде он, але це – не наш. «00» – наш час проставлено в білеті. Білет той – білий... Прямою крізь плащ.

То, отже, у ХтоЗнаКуди він, люди...

«Вертаємось? – звіряюсь у душі. – Чи до «нуль-нуль» отут ось перебудем?»

Відповіла: «Та скрізь такі ж дощі...».

То йдемо в Хтозна... У Хтознанавіщо. А втім, душі так треба, не мені. Щемить вона: «Він має строк довічний, та где помилування твого день при дні».

А дощ іде... З минулого в прийдешне. І хтось в хітоні білім. То не ти. Я не спитав Його: «Камо грядеши?», бо так спитати міг лишень святий...

– Привіт. – Почулось. – Ти чекав «Добридня»? Нема у мене променневих міт. Лишень гризота й ворохобність кривдна – від рання й до відрання скільки літ...

«Ну от... – подумалось – А я, чудний, метався... Таксі... Літак... Та ж «одиночка» – у добі! То й гнів на себе, ревний біль, катарсис, – у зворохобленім, як ти сказав, тобі... Просвіток мав побачити, й до нього ув'язненого свого повести, а він: «Я тут ось» – тихо із порога, і двері – навстіж, й силует: «Прости...»

9.-----

Еге ж, це ти стоїш переді мною. Очима – в очі. І, ступивши крок, питаєшся:

– Ти з вістю рятівною, чи добуватиму довічний тут я строк?

– Привіт. – Відповідаю. – Ого-го вже, як на Добридень не світається й мені. Тому й не знаю, вийти чи продовжить тобі на строк ще безпросвітні дні.

– А судді що ж? Касації не дали?

– Собі ти сам є судія... – Я відповів. – Мені такі звірялися, ридали... Неначе їхні болі – світові...

– Та ні, не з тих я... За велінням долі поетом став. Принаймні, саме так у крейдою окресленому колі вважати став іще один дивак...

– Читав... Ти починав про батька й матір, про тиху Нереч, зорі у воді...

– Не лиш про це... Картать себе... карати... Вели ж у світлу даль... То молоді...

– А як ти почувався отоді, коли сказав Отой, що ти в обоймі (немов патрон!) поетів молодих?

– Подумав, що нарешті між достойних мене помітили... Не вдарили ж під дих...

– А в книжці першій ти возніс знамено криваве, і той профіль, до небес...

– Його возносили поети і до мене, то й вийшли збірки... Не було б їх без...

– А як вели Поета розпинати за Слово Істини посмерклої пори, як вимагав прицвяхувати його натовп? Ти що тоді?

– Я вперше закурив...

– А як в Мордовію погнали держиморди апостолів століття – й сотні яничар «Позор-р-р!» – ревли, аж рвались в них аорти, і їм твої односпілчани в унісон...

– Я не кричав!

– Але й мовчав...

– Були вже в мене діти...

– У них у кожного родина теж була! Помовч... помовч... Бо ніде правди діти: боявсь іти в морози із тепла... Ти сам не свій був, не своїм співав ти, не тим, природнім, голосом з душі. Віршів тих вимучених, вимушених автор – між палітурок на книжковім стелажі...

– Отямивсь я, але було запізно, то чесні вірші клав собі у стіл...

– Чому ж не видав, як скінчився той... застій?

– Було на сей продукт вже геть завізно... Став правдоборцем скоморох писучий... Пропхав свої стихи, куди зумів і зміг...

Кричав про честь той, що давно вже зсучивсь...

А той підняв Достойного на сміх...

А той: «Нам у Конторі говорили, у тій, де перехресно меч і щит, дотепники: «Души прекрасные порывы!»

Я жить хотів, то й помагав душити...»

Той, зсучений, тоді все каркав: «Кар-ри!» – і вказував зашмуляним перстом на тих, кого не кинули на нари, хоч він доносив... Чоловік на сто...

«Оцей не наш, бо Леніним він дихав...» – Бач, пильність і тепер він всім явив.

Песиголовець, що сидів у буді тихо, «Ге-е-еть!» і «Ганьба-а-а-а!» – неначе вовк, завив. Заворушилися, ожили й хозари... «Вставайте, час настав!» – гукнув їм їхній Сам.

...Були й затяті... Ці усім казали: «Я комуніст, і цим усе сказав.»

– А як прийшов Розвидень честі й слави, і утікала темінь до яруг, ти в тому часі лівим був чи правим? Чи в хаті скраю?

– Був я там, де Рух.

– А як же прапор?! Ти ж його возносив, на ньому профіль Ілліча був угорі...

А голос твій в хвалебнім стоголоссі?..

– Почув я голос Істини – й прозрів.

– Я знаю, де була твоя провина, а де лиш піввини, то, тим на зло, виходь, скажи їм, що сі стало з ними, та так, щоб чуло й місто, і село!

– Гидую... Бач, «народні» он синочки: «ен-фе...хі-ха...ці-ці...те-бе-пе-пе» – Та й до плямистої побігли квочки... Вона ж під себе все гребе, гребе...

Гребе! А як загроза – всіх їх від напасті – під крила. Бо ж біжать: «Рятуй, нас б'ють, пі-пі, пісі, сі-пі!» Такі ж усі задекларовано пухнасті... До сліз аж смішно...

Люди ж не сліпі. А скаже правду хтось, то сьвяки дворові задзявлять: «Під праведника косить! Він, владу лаючи, підгавкує Москві! Рука Кремля це, бля..., у нашім домі!»

10. -----

...А дощ іде... З Москви через Чорнобиль на Плужне, Рівне, Берестечко, Львів. В дощі – мещеря, меря низьколобі, мокша і чудь без Бога в голові. Бредуть похмуру, тупо, знавісніло... А онде моксель кінна, при мечях. «Мы Русь святая, правда мы и сила. И Киев – русский...» – Рикають, сичать.

Із року в рік... Століття за століттям... Нашестя за нашестям... Та й тепер той «русский мир» уже в крові по лікті: відновлювать попер Есес-ЕсеР. І хай комусь там правда очі коле, але ж, як написав той, це ж у нас, у нас нащадки поросійщених моголів забрать хотіли – то й скривавили Донбас.

Як появилися зелені чоловічки, в Європи аж «стурбованість» була. Але з кремлівським чоловічком невеличким на прою не стала: ядерний кулак! А наші зверхники... Історії не вчили? Чи, як завжди, «а може, пронесе...» Лиш «галала-ляля», мов ті турчини... І досі ними переляк трясє. Побачив, та запізно, гетьман Порох, а мав би зразу ж, бо на те і голова: сто тридцять літ показує, де ворог, державницька Богдана булава...

Тепер ось просить-не допроситься: «Хай миротворецьку касці голубій до нас прийде...»

– Ти де?

– Та от задумався, забувся геть про тебе. Про що ж ми говорили... А, про те, що в Україну вітер йшов серпневий, що він, ми думали, і нечисть всю змете; що, хай там що, а Незалежність сталась; що синьо-жовтий прапор майорить; що патріоти врешті об'єднались...

– Еге ж, побігли дружно до корит... Нема пророка в когось у вітчизні, а в Україні був і є Пророк. Як драли з

батька й брата... до білизни, то: «Будьте ж люде!» – Він із неба... од зірок...

Та хто там чув... Німі ж портрети в кабінетах від Банкової й до усіх сілрад. Це ж тільки те й змінилось, що портрети... Ті драли – ці ще більше стали драть. Та й нині, як і вчора й позавчора, почвари ненаситні при кермі. Накрадене у ближнього – в офшори.

«Бандитам – тюрми!» Хоч один – в тюрмі?

Кобзар волає: «Схаменіться, лихо буде!» – до нас із вікової даліни... Ми ж вище вух у трясовинні блуду, то чуємо лиш служок сатани.

– Скажу як є про ті знетямності моменти... Я йшов до урн і владу обирав... Були у нас Великі дисиденти, а президенти... Бог нас ними, хай простить, карав... карав... карав... кара...

Бо отакі ми невидющі люди...

То ти виходь – і до людей гайда. Хай правдоборців полку ще прибуде!

– Ой, не тривож полеглих з того полку...Уже ж виходив двічі на Майдан. Та повертавсь... Образливо до сліз...Ось бач – на лобі дві великі г'улі...

Такі ж дві дулі всучили під ніс.

...Був на Хрещатику цьогоріч, ти це знаєш... У лютому. Якраз у те число...

Надумалося те, що в нас – навзаєм, те, що обом на душу налягло...Послухай:

«...Знову лютий. На Майдані став я там, де й тоді стояв – коло пілонів. «Пливе кача...»

«Пам'ятай нас...Пам'ята-а-а...» –

Із верхів Михайлівського мідно... ридма... стоголося дзвонів. Всіх згадаю, лиш назвіть ім'я...

...Бачу вечір, оповитий димом.
Чую, як читає Нігоян
Кобзаря напам'ять побратимам.
...Земляки мої он дорогі... «Пливе кача...» І вони вже
– над землею...
Он Дзявувльський... Бондарчук Сергій... Мазур...
Світлі лики – в рамках на Алеї...
Пам'ятаю, поминаю...
Царство вам...
В вічність в трунах пропливли один за одним.
Кожного Господь одеснував... Поіменно...
Всю Небесну Сотню.
Душі всі відспівані були...
Кожна відлетіла в сиве небо...
Але довго бути там не змогли –
у студині надземній лютневій...
Думаю так, Отче наш... Прости, зазирнув, мо', в
найтаємнішу із таен: кожного ти з раю відпустив, щоб
душа витала над Майданом...
Бо й донині в «України» на даху – тіні снайперів, що в
засідках присіли...
Як і в ту годиноньку лиху – їх оптичні зблискують
приціли...
Бо щодень: «А де життя нове?!» –
Можновладцям в очі – убієнні...
А охвістя примайданне горло рве
про загрози внутрішні й воєнні...
Має кожен благоденствіє щодень.
Стража в них і брами прихоромні,
то яка душа й до кого з них пройде,
щоби в очі плюнуть безсоромні...

На Майдані знову я стою...
Стільки ж літ вже до Дніпра – униз горою.
Он сини Героїв – у строю...
І в траншеях...
Вже й вони – герої.
Лиш в Великдень усміхнуться із небес очі кожного...
Ще й усміх на обличчі,
бо із уст:
«Христос воскрес!
Христос воскрес!
Христос воскрес!»,
А у відповідь:
«Воістину воскрес!»
Ми мільйонноусто –
тричі...тричі...тричі...
тричі...тричі...тричі...
тричі...тричі...тричі...»

І він замовк. Задумався і я ж, заговорив про себе, себто – мовчки. І зняв плаща, бо й справді: нащо плащ, як дивишся у дощ із «одиночки»!

В дощі тринадцять бачилось одеж... І Він – попереду. В найсаянішій з одежин. Я, доще, знав, куди ти йдеш і йдеш, Його ж не смів спитать: «Камо грядеши?» Бо ж бачив не тринадцятого в нім, а першого... За ним ішли мільйони! І над вінком терновим бачив німб... І ще побачив: зажили долоні...

Відтак помітив: між дванадцяти ішов один у крапленім хітоні, то може бути, Господи прости...

Нема цього у Новім Заповіті, та, може, й справді отаке було: щоби про зраду не узнали в світі, Того на

горб нестримно потягло. Хотів своїми бачити очима – щоб страх розплати мучить перестав – Христа всіма засвідчену кончину на темній поперечині хреста. Він тридцять срібняків пустив уже у діло... До тисячі прибутки підійшли.

І ще... і ще... і ще йому хотілось. Ото й боявся щодня:
«А що, коли...»

«Умри ж!» – Два цвяхи у Його долоні убив, і ридма:
«Вже ніхто, ніхто-о-о-о...»

І я вже вголос:

– І скривавились долоні, і краплі крові впали на хітон...

– Об чім ти?

– Несказанне, бач, сказалося...

Ти ж бачив те, що й я, і думав так, як я. Той – досі між людей, і трохи лиш постарівсь.

І, бач, щоразу змінює ім'я. Іскаріотом був тоді... А нині вже несть йому числа у іменах. Ті в Межигір'ях, ті у Межипіллях... Як той сказав був – кожному своє...

А цей втече, як припече, в Севілью: у нього замок власний там вже є...

А ти в собі сховавсь... Бо є відмовка: «Старість...» Виходь і говори все від душі! Хіба ж ти знаєш, скільки жить тобі зосталось? То йди в цей дощ... Кажи, волай, пиши! Не бійся тих, у краплених костюмах... Притягнуть? Буде суд? Еге ж... атож: у них немає праведного суду... А ти іди! Він проминальний, дощ...

Скажи, як є, отому: «Сучий сине!», а тому: «Награбоване віддай!» Та хай лишень із вуст твоїх не злине олжа і наклеп: сам Господь тобі Суддя.

ЕПІЛОГ

«Ось вже й рядок у Справу особову: Між проминулим і прийдешнім на межі гр-ну. Н. дали побачення з собою у одиночній камері душі...» – Подумалось... А очі все ще – долу: очистив душу не до дна, мабуть... Аж тут мобілка... Внук: «То ти вже йдеш до школи? Ти ж обіцяв, дідуся... Не забудь!».

...Ішов і думав: «А дощу вже, бач, немає... Це просвітліло – йду ж до юних! – у душі. Про степ Козацький вірш їм прочитаю, про ясні зорі в тихих водах Неречі...

*І Кобзареве Слово громове,
Франка і Стуса незнищенність в Слові
несу я нині у життя нове:
в нащадків душі юносвітанкові.
Най з Словом тим ростуть мої гаранті
добра і щастя на своїй землі,
а не майбутні емігранти і мігранти,
самі на себе і на владу злі...».*

**Молився: «Отче наш, не насилай вже
на мій народ спокутних веремій.
Хай він в добрі утвердиться назавше
во ім'я Твоє, Господи.
Амінь.»**

22 лютого 2018 р.

м.Хмельницький

АВТОБІОГРАФІЯ

Я, Ненцінський Анатолій Йосипович, народився 20 липня 1944 року в селі Свинна (тепер Веснянка) Старокостянтинівського району Кам'янець-Подільської (тепер Хмельницької) області. Прожив там лише три місяці, бо маму із сповитком на руках якраз на Покрову вигнали з батьківської хати: туди абсолютно законно мала вселитися радянська влада... Така, бачте, мотивація: коли в 1937 році «ворога народу» Яна Сакевича поніс у безвість «чорний ворон», то великий, під бляхою, родинний дім реквізували і зробили з нього сільраду. Отож після визволення району від німецько-фашистських окупантів будинок безпеляційно знову переходив у власність Свиннівської влади. Так і роз'яснив громадянці Ненцінській Юлії Іванівні голова сільради Н. (прізвища не називаю, бо особисто на нього громадянка зла не мала і сказала про це синові, як він уже добре підріс).

А тоді, 14 жовтня 1944 року, дев'ятнадцятилітня мати із немовлям на руках пішла в Старокостянтинів до прийому. Еге ж, у рай-військ-комат. Однорукий начальник вислухав дружину солдата, котрий саме в цей час десь, певне, ішов у бій «За Родіну! За Сталіна!» – і дуже розгнівався. Але по телефону навів довідки, та й, оскільки не міг розвести руками, лиш ударив кулаком по столу і тихо, зажурено сказав: «Нічево тут не поделаєшь». Знову насів на телефон і врешті вирішив проблему солдатської жони. Сам повів її у санстанцію, посприяв, щоб прийняли

на роботу, поселили в гуртожитку та ще й малому місце в ясельках дали.

Але недовго був я жителем Старокостянтинова. Прийшла якось провідати братову і братового синочка цьоця Льоня, сестра фронтовика Юзя Ненцінського. Зайшла вясла. А там небоженя ріднесеньке аж заходиться від плачу. То й мовила Леоніда Юлії: «Не дам знущатися над дитям. Житимеш у мене. А роботи і в селі досить». Взяла мале на руки і понесла до свого дому.

Отак воно й вийшло, що я в біографічних довідках пишу: «...Народився у с. Веснянка. Рідне село – Красносілка».

У 1961 р. закінчив СШ № 6 в Старокостянтинові (ходив до неї через берег із села, бо які тоді могли бути шкільні автобуси) і наступного року вступив до Кам'янець-Подільського пединституту. Вивчився на вчителя історії, але з 1970-го по 2006-й рік працював не за спеціальністю: був газетярем. Нині – журналіст на пенсії. І працюючий, як кажуть, письменник, бо письменники на пенсію не виходять. Вийшли (не на пенсію, а в світ) три збірки поезій, роман у віршах «Комаргород», поеми «Закон руки», «Весталка», «Голоси з Останніх Меж», сатирично-гумористичні книжки «Це не Ваше тіло», «Шкереберть з перевертом», повість «День дев'ятий», повість-поема «А за річкою – Руда», книжка для дітей «Руки вирости в Пенька, з'їли мухи павука» і книга вибраного «Полиновий плин».

Член Національної Спілки письменників України, Заслужений журналіст. Та найвищі для мене два звання: двом дочкам я батько, а трьом онукам – дідусь...

5.04. 2018.

ЗМІСТ

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ.....	3
РОЗДІЛ ПЕРШИЙ	
АЛГОРИТМИ ВІД РУКИ.....	5
РОЗДІЛ ДРУГИЙ	
ФРАГМЕНТИ.....	21
РОЗДІЛ ТРЕТІЙ	
ЧОТИРИ ПОРИ ЛЮБОВІ.....	89
РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ	
ДВІ ПОЕМИ.....	105
АВТОБІОГРАФІЯ.....	156

Літературно-художнє видання
НЕНЦІНСЬКИЙ Анатолій Йосипович
ПОБАЧЕННЯ З СОБОЮ
вибране

Редактор Степан Шкапій

Технічний редактор Максим Соляр

На лицевій стороні обкладинки вміщено малюнок Яни Гавриш,
на зворотній - фото Володимира Козюка, народного художника України

Формат 60x84/8.

Наклад 20 примірників. Зам. №61/ 2018.

Видано та виготовлено: ФО-П Сторожук О.В.
м. Хмельницький, вул. Проскурівська, 19